

RN 23a

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

POROČILO O DELU
ZA LETO 1985

URP USMERJANJE DRUŽBENEGA IN EKONOMSKEGA
RAZVOJA SRS IN SFRJ

C 5 - 0209 - 506 - 85

Ljubljana, 1985

I

1. Naslov URF:

USMERJANJE DRUŽBENEGA IN EKONOMSKEGA RAZVOJA SRS IN SFRJ
C 5 - 0209 - 506 - 85

2. Naslov programskega sklopa

SOCIALNOGEOGRAFSKA DIFERENCIACIJA SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA

3. Izvajalec:

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE E.KARDELJA V LJUBLJANI

4. Koordinator:

Ivo PIRY

5.1. Tematski sklop: GEOGRAFSKI VIDIKI RAZVOJA SLOVENSКИH POKRAJIN

Nosilec: Ivo Piry

Sodelavci: Marjan Bat, Drago Kladnik, mag.Rado Genorio, mag.
Anton Gosar, dr.Franc Lovrenčak, Peter Repolusk,
Jurij Senegačnik, mag.Metka Špes

5.2. Tematski sklop: DEGRADACIJA GEOGRAFSKEGA OKOLJA

Nosilec: mag.Metka Špes

Sodelavci: dr.Dušan Plut, dr.Darko Radinja

5.3. Tematski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKI VIDIKI RAZVOJA ČLOVEKOVIH
DEJAVNOSTI V POKRAJINI

Nosilec: mag.Anton Gosar, Drago Kladnik

I

- 6.1. Predmetna oznaka: Slovenija, Alpski svet, Dolenjska, regionalna geografija, regionalni razvoj, naravno-pokrajinski potencial, zgornja gozdna meja, kmetijstvo, planinsko gospodarstvo, industrializacija, urbanizacija
- 6.2. Predmetna oznaka: degradacija okolja, kvaliteta vodnih virov, inventarizacija in polarizacija onesnaževalcev, trendi zmanjševanja onesnaževanja okolja, občina Trbovlje, občina Mežica, limnološke in ekološke raziskave, hidrokemijske analize, Blejsko jezero, Bohinjsko jezero
- 6.3. Predmetna oznaka: Slovenija, agrarna geografija, ekonomska geografija, zemljiška struktura, zemljiška razdrobljenost, tipologija spreminjanja izrabe tal, geografija turizma, sekundarna počitniška bivališča

FINANCERJI:

RSS	14 435.936,- din
DRUGI	560.000,- din

Datum: 19.12.1985

Koordinator PŠ

Ivo PIRY

Direktor IGU

mag.Rado GENORIO

II

K A Z A L O

1. Tematski sklop: GEOGRAFSKI VIDIKI RAZVOJA SLOVENSКИH POKRAJIN
 - 1.1. PROBLEMATIKA REGIONALNEGA RAZVOJA ALPSKEGA SVETA V SLOVENIJI
 - 1.1.1. Vrednotenje naravnogeografskega potenciala z vidika kmetijskega pridelovanja (M.Bat, D.Kladnik)
 - 1.1.2. Planinsko gospodarstvo v slovenskih Alpah (J.Senegačnik)
 - 1.1.3. Zgornja gozdna meja v Julijskih Alpah (dr.F.Lovrenčak)
 - 1.1.4. Urbanizacija in industrializacija alpskega sveta v Sloveniji (I.Piry, P.Repolusk)
 - 1.2. PROBLEMATIKA REGIONALNEGA RAZVOJA DOLENJSKE (D.Kladnik)
 - 1.2.1. Širjenje urbanizacije v okolico občinskih središč (M.Špes)
2. Tematski sklop: DAGRADACIJA GEOGRAFSKEGA OKOLJA
 - 2.1. Vplivi in učinki onesnaženja okolja v Trboveljski občini (dr.D.Plut, dr.D.Radinja, mag.M.Špes)
 - 2.2. Problematika onesnaženosti okolja v Zgornji Mežiški dolini (dr.D.Plut, dr.D.Radinja, mag.M.Špes)
 - 2.3. Raziskave Blejskega in Bohinjskega jezera (dr.D.Radinja)
3. Tematski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKI VIDIKI RAZVOJA ČLOVEKOVИH DEJAVNOSTI V POKRAJINI
 - 3.1. Problematika zemljiške strukture v Sloveniji (D.Kladnik)

3.2. Opredelitev problematike počitniških bivališč v SR Sloveniji

(mag. A. Gosar)

III

IZVLEČEK

Programski sklop je vsebinsko razdeljen v tri tematske sklope, ki ločeno, vendar z usklajenim pristopom obravnavajo značilnosti socialnogeografske diferenciacije slovenskega etničnega ozemlja. Ta se je oblikovala v toku povojnega regionalnega razvoja, ki je predmet proučevanj v okviru prvega tematskega sklopa pod naslovom "Geografski vidiki razvoja slovenskih pokrajin". Raziskave so bile usmerjene v analizo in vrednotenje razvojnih sprememb v dveh tipičnih slovenskih pokrajinah - alpskem svetu in Dolenjski. V ospredju so bila vprašanja naravnogeografskega potenciala za kmetijstvo planiskega gospodarstva, povezanega s proučevanji zgornje gozdne meje v Julijskih Alpah ter značilnosti širjenja urbanizacije v alpskem svetu glede na višinsko pasovitost kot tudi širjenje urbanih površin v okolici občinskih središč v Dolenjski regiji. Drugi tematski sklop obravnava problematiko dagrazacije geografskega okolja z vidika vplivov in učinkov onesnaženega okolja na primeru občine Trbovlje in Zgornje Mežiške doline. Raziskovanje je usmerjeno v pereča vprašanja kompleksnega vrednotenja vseh negativnih vplivov na okolje kot tudi njihovega odseva v prostorski razmestitvi različnih socialnih skupin prebivalstva. Poseben sklop raziskav je usmerjen v spremljanje ekološke problematike alpskih jezer na primeru Bohinjskega in Blejskega jezera, ki temelje na rednih meritvah in vrednotenju sprememb v limnoloških in hidroloških posebnostih obeh jezer.

III

Tretji tematski sklop je posvečen prikazu socialnogeografskih vidikov razvoja posameznih človekovih dejavnosti v pokrajini, v tem primeru kmetijstva in turizma. Kmetijska problematika je prikazana z vidika sprememb v zemljiški strukturi, turistična funkcija pokrajine pa je podana z analizo in opredelitvijo vloge počitniških bivališč v Sloveniji.

ABSTRACT

Research program is divided in three subjects, dealing with characteristics of social-geographical differentiation of Slovene ethnic territory on the basis of coordinate access. The differentiation that has been formed during postwar regional development, was the topic of the first subject under the title "Geographical aspects of development in case of slovenian regions". Researches included analysis and evaluation of developmental changes in two typical slovenian regions-Alps and Dolenjska (Lower Carniola). Questions of natural geographical potential for agriculture, characteristics of alpine economy, combined with study of upper forest limit in Julian Alps, and research of urbanization in alpine region according to altitude zones, as also study of urbanization with special attention to diffusion of urban areas in the neighbourhood of community centres in Dolenjska region, were the main fields of research work inside this subject.

The second subject deals with the questions of degradation of human environment from the point of influences and consequences of pollution of environment in case of commune of Trbovlje and upper Mežica valley.

Special part of environmental studies was dedicated to ecological questions in case of two alpine lakes- Bohinj and Bled; the results represent analysis of limnological characteristics of both lakes.

Research work was bound to complex valuation of all the negative effects on environment as also in determination of their influence on spatial distribution of typical social groups of population.

Third subject shows out the socialgeographical aspects of development of certain man's activities in landscape, in this case agriculture and tourism.

III

The topic of agriculture is represented on the basis of changes in landownership and landuse structure, touristic function of landscape is here analysed by study of spatial role of second homes in Slovenia.

B I B L I O G R A F I J A

1. BAT Marjan, Franc LOVRENČAK

ZVEZA MED POKRAJINOTVORNIMI ELEMENTI IN DOLOČANJE POKRAJINSKO
EKOLOŠKIH ENOT

-v: Za ekološko svetlejši jutri. ZOTKS.Ljubljana, 1985. Str.
66 - 73.

2. GOSAR Anton

VPLIVI TURIZMA NA OBLIKOVANJE KMETIJSKE DEJAVNOSTI V ALPSKEM
SVETU SLOVENIJE

-Geographica Iugoslavica 6. III. jugoslovanski agrarnogeografski
simpozij, Maribor, 15-17. maj 1985. Maribor, (1984 izšlo 1985).
Str. 227 - 267, 13 cit.lit.

3. GOSAR Anton

DIE FREIZEITWOHNSITZE IN DEN SUBURBANEN ZONEN JUGOSLAWISCHER
STÄDTER - BEISPIELE AUS SLOWENIEN

-referat na strokovnem sestanku Komisije za turizem in rekre-
acijo pri Mednarodni geografski uniji z naslovom "Turizem v
velemestu", od 25.5. - 1.6. 1985 v Zahodnem Berlinu. 12 str.

4. KLADNIK Drago

ZNAČILNOSTI ZEMLJIŠKE STRUKTURE V SR SLOVENIJI

-Geographica Iugoslavica 6. III.jugoslovanski agrarnogeografski
simpozij. Maribor, 15. - 17. maja 1985. Maribor, (1984, izšlo
1985). str.223 - 227, 6 cit.lit.

15. RADINJA Darko , Dušan PLUT, Metka ŠPES
VPLIVI ONESNAŽENJA V TRBOVELJSKI OBČINI
-Inštitut za geografijo Univerze E.Kardelja v Ljubljani, 1985.
Tipk., 30 str., 15 tabel, 16 kart v prilogi.
16. RADINJA Darko
ŠIRJENJE ONESNAŽENJA ZRAKA V MESTU ALI V INDUSTRIJSKEM KRAJU
-v: Za ekološko svetlejši jutri.ZOTKS. Ljubljana, 1985.
Str. 74 - 87.
17. ŠPES Metka
POKRAJINSKI UČINKI ONESNAŽENJA OKOLJA V CELJU IN OKOLICI
-Magisterska naloga. Univerza E.Kardelja v Ljubljani, Filozofska
fakulteta, Oddelek za geografijo. Ljubljana, 1985. Tipk, 220
str., 168 cit.lit., 41 tabel, 17 kart in 21 risb v prilogi
18. ŠPES Metka , Darko RADINJA, Dušan PLUT
VPRAŠALNIK O DEGRADACIJI OKOLJA - PRIMER ZA ANKETIRANJE
PODEŽELSKIH NASELIJ TRBOVELJSKE OBČINE
-v: Za ekološko svetlejši jutri. ZOTKS. Ljubljana, 1985.
Str. 105-115.
19. ŠPES Metka
POKRAJINSKI UČINKI ONESNAŽEVANJA OKOLJA V KOTLINAH IN OZKIH
DOLINAH
- Referat na :XII. kongresu geografov Jugoslavije, Novi
Sad od 29. sept. do 2.okt. 1985. Tipk., 8 str., 6 cit.lit.

10. PLUT Dušan

VPRAŠALNI O ODNOSU DO ONESNAŽENOSTI OKOLJA V SLOVENIJI

-v: Za ekološko svetlejši jutri. ZOTKS. Ljubljana, 1985.

Str. 116 - 119.

11. PLUT Dušan

ZA EKOLOŠKO SVETLEJŠO PRIHODNOST SLOVENIJE

-v: Za ekološko svetlejši jutri. ZOTKS. Ljubljana, 1985.

Str. 120 - 133.

12. PLUT Dušan

ODLAGALIŠČA TRDIH IN TEKOČIH ODPADKOV - NOV ANTROPOGENI ELEMENT
V POKRAJINI

-v: Za ekološko svetlejši jutri. ZOTKS. Ljubljana, 1985.

Str. 79 - 79.

13. PLUT Dušan

SLOVENIJA 2000 - Potrošniški paradiž v propadlem okolju

-Delo. Sobotna priloga. Ljubljana, 20. junij, 1985. Str. 25

Nadaljevanje:

SLOVENIJA 2000 - Vrt Evrope ali ekološka pustinja.

-Delo. Sobotna priloga. Ljubljana, 27. junij, 1985. Str. 21

14. PLUT Dušan

ČLOVEŠTVO NA EKOLOŠKEM RAZPOTJU

-Mladina. Ljubljana, 14.2.1985. Št. 6, str. 22 - 30, 1 karta

5. KLADNIK Drago

PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKE RAZDROBLJENOSTI V SR SLOVENIJI

-Referat na: XII. kongresu geografov Jugoslavije. Novi Sad,
od 29. sept. do 2.okt. 1985. 5 str., 15 cit.lit.

6. PIRY Ivo, Peter REPOLUSK

PROSTORNA MOBILNOST STANOVNIŠTVA KAO POSLEDICA URBANIZACIJE
V ALPSKOM DELU SR SLOVENIJE

- Referat na Jugoslovanskem simpoziju: "Opštectveno ekonomski
aspekti na migracionite dviženja vo vašata zemlja". Struga,
11. - 14. junij, 1985. 6 str.

7. PIRY Ivo

ZNAČILNOSTI DNEVNE DELOVNE MIGRACIJE V SR SLOVENIJI

-Referat na : XII. kongresu geografov Jugoslavije, Novi Sad,
od 29. sept. do 2. okt. 1985. Tipk. 4 str., 3 cit.lit.

8. PLUT Dušan

KORENINE PRETEČEGA EKOLOŠKEGA SOMRAKA SVETA

-v: Za ekološko svetlejši jutri. ZOTKS. Ljubljana, 1985. Str.
5 - 62, 66 cit.lit.

9. PLUT Dušan

PA SE LOTIMO RAZISKOVANJA POKRAJINSKEGA OKOLJA!

-v: Za ekološko svetlejši jutri. ZOTKS.Ljubljana, 1985. Str.
63 - 65

OPREDELITEV PROBLEMATIKE POČITNIŠKIH
BIVALIŠČ V SR SLOVENIJI

mag. Anton Gosar

1.1. Dopolnilne ugotovitve o statističnem zajetju počitniških bivališč v Sloveniji s posebnim ozirom na alpski svet

Podobno kot za popis počitniških bivališč v Jugoslaviji velja tudi ob objavljenih podatkih v Sloveniji zapisati, da obravnavajo le statično, naselbinsko-urbano komponento omenjene poselitvene strukture. Funkcijsko-rekreacijske dejavnike (z izjemo ekonomskega, ki opredeljuje oddajo počitniške hišice za zaslužek iz turizma) povezane z demografskimi posebnostmi lastništva ne obravnavajo. Dokaj dobro nam nudijo vpogled v število (ki se je ob različnih stopnjah obdelave spreminjalo) in strukturo - torej v stavbno komponento počitniškega bivališča, nič pa nas popis ne seznanja s strukturo obiska, socialnogeografskimi elementi lastnikovega gospodinjstva itn.

Za ugotavljanje odnosov v kulturni pokrajini je zaželeno vedenje tudi o teh funkcijskih dejavnikih, ki nemalokrat oblikujejo stavbno in naselbinsko sliko ter izgled kulturne pokrajine v receptivnem območju - v območju torej, kjer se počitniško bivališče nahaja in ga je statistična služba registrirala. Prostorsko povezavo k inicialnemu območju te zvrsti funkcije človekovega dela in življenja (rekreacija) bi bilo prepotrebno opredeliti, saj ekstraregionalni lastniki (lastniki, ki so doma v drugi občini kot je njih počitniško bivališče) drugače vrednotijo pokrajino v kateri imajo počitniško bivališče kot pa denimo lastniki s stalnim bivališčem v bližnjem, urbanem središču. Funkcijo počitniškega bivališča je prirejena temu odnosu. Žal nam statistični podatki to ne omogočajo.

V pričujoči analizi se bomo omejili na podatke, ki obravnavajo počitniška bivališča v občinah, po naseljih in krajevnih skupnostih, in so zajeti v tabelah 3.1.5. in 3.1.6. mikrofilmskega izpisa dokončnih rezultatov popisa (absolutne vrednosti) iz leta 1981. Analiza zato lahko prevetri naslednje globalne odnose:

- število, naselbinsko obliko in (zgradbeno) konstrukcijo počitniškega bivališča,
- obdobje dograditve počitniškega bivališča,
- velikost počitniškega bivališča in število ter namen prostorov v njem in
- opremljenost ter gospodarsko funkcijo počitniškega bivališča.

Ker bomo vse omenjene elemente dejansko registrirali v območjih, kjer so te naselbinske oblike prisotne, nam posamezno ali v nakazanih povezavah, služijo kot indikatorji (posredno ali neposredno) odnosov v

kulturni pokrajini njihove registracije. Uporabljali jih bomo zaenkrat nepovezane z drugimi podatki popisa. Odgovoriti nam morajo na naslednja vprašanja:

- V koliko so to množična ter specifična in stalna (v smislu obstojnosti) izrazna oblika prebivanja v Sloveniji in njenih posameznih območjih.
- Katera obdobja in območja so bila za gradnjo počitniških hiš občasno zanimiva?
- V katerih območjih izražajo s svojo prisotnostjo in opremljenostjo tip značilne izletniške (suburbane) rekreacije; kje pa je njihova funkcija klasično počitniško-turistična?

V odgovorih na ta vprašanja bomo v celoti uporabili objavljene podatke popisa počitniških bivališč leta 1981.*

a) Število in zvrst počitniških bivališč v Sloveniji

Popis stanovanj leta 1981 je zajel 18.965 počitniških bivališč v Sloveniji. V celoti vzeto je med njimi skoraj tri četrtine počitniških hišic, preostalo pa so stanovanja za počitek in rekreacijo v družinskih hišah (18,3%) in v drugih v ta namen (pre)urejenih objektih (9,7%). Izračunano povprečje govori, da bi naj bilo v vsaki izmed 65 slovenskih občin 292 počitniških bivališč oziroma da bi naj srečevali eno (0,94) počitniško bivališče na kvadratnem kilometru slovenskega ozemlja. Število počitniških bivališč predstavlja okrog tri in pol odstotka stanovanjskega fonda v Sloveniji.

Gledano iz vsejugoslovanskega zornega kota je republika Slovenija po številu počitniških bivališč sicer na četrtem mestu, po povprečni gostoti teh objektov in deležu le-teh v stanovanjskem fondu pa na drugem oziroma tretjem mestu v državi (takoj za Hrvaško oziroma Črno goro in Hrvaško).

Nadpovprečno veliko pa je počitniških bivališč samo v dvaindvajsetih občinah Slovenije: petero izmed teh občin prištevamo k slovenskemu alpskemu svetu, dve uvrščamo v območje Slovenskega primorja, deseterico pa priključujemo ponavadi subpanonski Sloveniji. Posebno izstopa skupina desetih (in med njimi tri) občine. Omenjene občine prese-gajo podvojeno povprečje počitniških bivališč; tri: Novo mesto, Ljubljana Vič-Rudnik in Radovljica pa celo trikratno povprečje in obenem

* Odgovore na ta vprašanja bomo poiskali (za vprašanje):

1. v rubrikah: "stanovanja v počitniških hišah, družinskih hišah, drugih vrstah stavbe" tabele 3.1.5. in "stanovanja v stavbah iz trdega materiala" tabele 3.1.6.;
2. v rubrikah: "leto zgraditve: do 1960, 1961-1970, po 1970" tabele 3.1.6. in
3. v rubrikah: "stanovanjska površina: do 20 m², 21-40 m², 41-60 m², 61-80 m², čez 80 m²", "skupna površina m²", "stanovanja po številu sob: eno-, dvo-, tri-, štiri-, peš- in več-sobna" tabele 3.1.5., ter "opremljenost z napeljavo: vodovod, kanalizacija in električni tok, vodovod in električni tok, samo električni tok, brez napeljave" in "stanovanja s pomožnimi prostori: kuhinja in kopalnica, samo kuhinja, samo kopalnica" ter "stanovanja s pomožnimi prostori: kuhinja in kopalnica" tabele 3.1.6.

Tabela 1 : Počitniška bivališča v geografskih enotah Slovenije

	Štev. občin	Delež v SRS	Število		Delež		Rast
			1971	1981	1971	1981	IND 1971 1981
A) Prirodno-geografske enote							
1. Visokogorski, alpski svet	9	20,6	1.284	3.794	30,1	20,0	295
2. Predalpski svet	19	18,5	602	2.948	14,1	15,5	490
3. Kraške pokrajine notranje Slovenije	9	19,5	655	3.081	15,4	16,2	470
4. Primorsko in Slovensko primorje	6	5,1	600	1.803	14,1	9,5	300
5. Panonska in subpanonska Slovenija	22	36,2	1.123	7.339	26,3	38,7	654
SR Slovenija	65	100,0	4.264	18.965	100,0	100,0	445
B) Upravno-planske regije							
1. Gorenjska	5	11,1	1.059	2.881	24,8	15,2	367
2. Goriška	4	7,4	228	919	5,3	4,8	403
3. Savinjska	8	12,3	376	2.296	8,8	12,1	610
4. Koroška	4	5,4	19	212	0,4	1,1	1.115
5. Osrednjeslovenska	13	18,4	868	3.749	20,4	19,8	432
6. Obalno-kraška	4	5,4	521	1.517	12,2	8,0	291
7. Kraška	3	7,5	85	413	2,0	2,2	485
8. Dolenjska	4	8,6	448	2.715	10,5	14,3	606
9. Zasavska	3	1,4	26	141	0,6	0,7	542
10. Spodnjeposavska	3	4,7	229	1.473	5,4	7,8	643
11. Podravska	10	11,2	356	2.114	8,3	11,1	594
12. Pomurska	4	6,9	49	535	1,1	2,8	1.092
SR Slovenija	65	100,0	4.264	18.965	100,0	100,0	445

tudi število tisoč počitniških bivališč. V celoti vzeto zajema manj kot tretjina občin v Sloveniji 3/4 počitniških bivališč: v omenjenih 22 občinah je namreč 13.090 počitniških bivališč ali 69% vseh počitniških bivališč Slovenije. Ob tem pa deset vodilnih občin izkazuje skorajda polovico (44%) počitniških bivališč v Sloveniji (poleg treh omenjenih še: Piran, Trebnje, Grosuplje, Brežice, Ptuj, Žalec, Jesenice).

Zato je razumljivo, da se v "spodnjem domu", pod povprečjem v razpredelnici, v kateri smo razvrstili občine glede na število počitniških bivališč, gnete precejšnje število občin, saj si dele preostalo četrtno skupne vsote. Zanimivo je, da je dokaj znano območje počitniških bivališč - občina Kamnik - uvrščena, po številu počitniških bivališč, skupaj s še eno alpsko občino - Ravne, precej pri dnu razpredelnice na 46. oziroma 58. mestu. Občine alpskega sveta, med katere prištevamo tudi omenjene, so sicer glede na število počitniških bivališč v celoti vzeto med vodilnimi! A vendar poleg omenjenih najdemo še dve - Mozirje in Tržič - v skupini občin, ki ne dosega slovenskega povprečja.

V okviru petih prirodno-geografskih enot Slovenije zasledimo največ počitniških bivališč v naši panonski oziroma subpanonski Sloveniji. Sledijo ji območja slovenskega alpskega sveta, kraških pokrajin notranje Slovenije itn. Nesorazmerje med deležem, ki ga zavzemajo omenjena območja v SR Sloveniji in številom oziroma deležem počitniških bivališč so najočitnejša v primorski Sloveniji, kjer delež počitniških bivališč daleč (+ 4,4%) preseže delež, ki ga ima ta regija v okviru republike. Nadpovprečno privlačnost, merjeno z razmerjem med velikostjo območja v okviru SR Slovenije in številom počitniških bivališč, izkazuje poleg tega še subpanonski svet (+ 2,5%), medtem ko sta si razmerji v alpskem svetu uravnoteženi oziroma v ostalih prirodno-geografskih enotah v prid območni razsežnosti.

V okviru dvanajstih upravno-planskih regij Slovenije izstopata število in delež počitniških bivališč v Osrednji slovenski regiji, v kateri je skoraj petina vseh počitniških bivališč v Sloveniji. Sledijo ji regije Gorenjske, Dolenjske in Savinjske ter Podravske Slovenije. Že prej omenjeno nesorazmerje med velikostjo območja (deležem površine v okviru SRS) in maso počitniških bivališč (delež počitniških bivališč v vseslovenski vsoti) je najbolj izrazito v prid izrednega deleža počitniških bivališč zopet v Obalno-kraški regiji (+ 3,6%), a vseeno ne toliko kot na Dolenjskem (+ 5,7%) ali Gorenjskem (+ 4,1%). Dokajšnje soskladje srečujemo drugod - razen v Pomurski (- 4,1%) in Kraški regiji (- 5,3%) ter na Koroškem (- 4,3%), kjer je nesorazmerno malo počitniških bivališč glede na obsežnost ozemlja, ki jim je (teoretično) na voljo.

Zato pa so prav v teh območjih beležili v zadnjem desetletju nadpovprečno rast števila počitniških bivališč (indeks nad 1000). Najmanjšo rast stanovanj za počitek in rekreacijo sta med obema popisoma beležili območji Primorske in našega alpskega sveta. Karakteristično je, da osrednja "turistična" območja v rasti najbolj zaostajajo, medtem ko se nekdanj manj cenjeno rekreacijsko območje agrarnega podeželja "polni" po precej hitrejši stopnji s počitniškimi bivališči. Nemajhno vlogo ima pri tem prometna dostopnost iz republiških in izvenrepubliških urbanih središč.

V iskanju izraznosti počitniških bivališč v kulturni pokrajini nam lahko nemalokrat osvetli sliko gostota omenjenih bivališč v neki regiji (občini), pa tudi deleži počitniških bivališč v številu stano-

Tabela 2 : Nekateri pokazatelji stanja in razvoja počitniških bivališč v Sloveniji v letih 1971 in 1981

Občina	Število počitniških bivališč		Rast počitniških bivališč		Gostota počitniških bivališč (poč.bival./km ²)	Delež počitniških bivališč v št.stanovanj (%)
	1971	1981	IND	1971 1981	1981	1981
1. Ajdovščina	36	118		328	0,3	1,8
2. Brezice	99	707		714	2,6	9,5
3. Celje	63	265		421	1,2	1,3
4. Cerknica	45	286		636	0,6	6,1
5. Črnomelj	110	318		289	0,6	6,3
6. Domžale	24	293		1.221	1,2	2,6
7. Dravograd	2	8		400	0,1	0,4
8. Gornja Radgona	24	212		883	1,0	3,5
9. Grosuplje	114	712		625	1,7	9,6
10. Hrastnik	5	43		860	0,7	1,2
11. Idrija	35	159		454	0,4	2,8
12. Ilirska Bistrica	27	97		359	0,2	2,2
13. Izola	29	156		538	5,6	4,6
14. Kočevje	34	189		556	0,2	3,2
15. Koper	54	302		559	1,1	2,2
16. Krško	80	401		501	1,2	4,8
17. Laško	16	154		962	0,6	2,6
18. Lenart	26	153		588	0,8	3,5
19. Lendava	11	9		82	0,1	0,1
20. Litija	74	376		508	1,1	7,2
21. Lj.Bezigrad	4	3		75	0,1	0,0
22. Lj.Center	7	1		14	0,2	0,0
23. Lj.Moste-Polje	21	126		600	0,8	6,6
24. Lj.Šiška	147	263		179	1,7	0,9
25. Lj.Vič-Rudnik	289	1.072		371	2,0	4,5
26. Ljutomer	2	76		3.800	0,4	1,5
27. Logatec	32	169		528	1,0	6,9
28. Maribor Pesnica		150				3,1
29. Maribor Pobrežje		53				0,6
30. Maribor Rotovž		166				1,4
31. Maribor Ruše	163	109		423	0,9	2,5
32. Maribor Tabor		39				0,2
33. Maribor Tezno		172				1,6
34. Metlika	31	326		1.032	3,0	13,8
35. Murska Sobota	12	238		1.983	0,3	1,4
36. Nova Gorica	43	168		391	0,3	0,9
37. Novo mesto	235	1.343		571	1,8	8,2
38. Ormož	30	354		1.180	1,7	7,0
39. Piran	381	778		204	17,3	14,3
40. Postojna	13	30		231	0,1	0,5
41. Ptuj	79	651		824	1,0	3,4
42. Radlje ob Dravi	14	94		671	0,3	2,0
43. Ribnica	27	150		556	0,6	4,2
44. Sevnica	50	365		730	1,2	6,5
45. Sežana	57	281		493	0,4	3,6
46. Slovenj Gradec	3	64		213	0,2	1,2
47. Slovenska Bistrica	89	267		445	0,7	2,9
48. Slovenske Konjice	15	157		1.047	0,7	2,8
49. Šentjur pri Celju	33	239		724	2,0	4,5
50. Smarje pri Jelšah	78	485		622	1,2	5,3
51. Trbovlje	11	32		291	0,6	0,5
52. Trebnje	72	734		1.019	2,4	14,1
53. Velenje	22	105		477	0,6	0,9
54. Vrhnika	64	254		397	1,5	4,8
55. Zagorje	10	66		660	0,4	1,3
56. Žalec	85	639		752	1,8	5,6
57. Jesenice*	170	634		373	1,7	6,2
58. Kamnik*	47	141		300	0,5	1,8
59. Kranj*	210	579		276	1,3	2,8
60. Mozirje*	64	252		394	0,5	5,5
61. Radovljica*	462	1.011		219	1,6	9,8
62. Ravne na K.*	0	46		-	0,2	0,6
63. Škofja Loka*	172	461		268	0,9	4,4
64. Tolmin*	114	474		416	0,5	6,4
65. Tržič*	45	196		436	1,3	4,4
*Alpski svet	1.284	3.794		295	0,91	4,6
SR Slovenija	4.264	18.965		445	0,94	3,2

Tabela 3: Razvrstitev občin v Sloveniji glede na število, gostoto, rast in stanovanjski delež počitniških bivališč v letu 1981

Občina	Razvrstitev 65 občin po naslednjih kriterijih počitniških bivališč			
	po številu	po gostoti (na ozemlju občine)	po intenzivnosti rasti (1971-1981)	po deležu (v številu stanovanj)
Novo mesto	1	8- 9	30	7
Ljubljana Vič-Rudnik	2	6- 7	50	22-23
Radovljica*	3	13	58	4
Piran	4	1	56	1
Trebnje	5	5	8	2
Grosuplje	6	10-13	18	5
Brežice	7	4	13	6
Ptuj	8	∅ 25-27	12	30
Žalec	9	8- 9	16	16
Jesenice*	10	10-13	48	14
Kranj*	11	15-16	55	34-36
Šmarje pri Jelšah	12	17-21	21	18
Tolmin*	13	45-47	43	12
Škofja Loka*	14	27-33	60	24-25
Krško	15	17-21	26	19-20
Metlika	16	3	4	3
Litija	17	22-23	28	8
Sevnica	18	17-21	14	11
Ormož	19	10-13	6	9
Črnomelj	20	39-44	54	13
Koper	21	22-23	25	40-41
Domžale	∅ 22	17-21	3	37-38
Cerknica	∅ 23	39-44	17	15
Sežana	24	36-38	41	27
Slovenska Bistrica	25	17-21	32	33
Celje	26	10-13	42	49-50
Ljubljana Šiška	27	14	62	53-55
Vrhnika	28	45-47	53	19-20
Mozirje*	29	5- 6	51	17
Šentjur pri Celju	30	52-55	15	22-23
Murska Sobota	31	∅ 25-27	5	47-48
Gornja Radgona	32	15-16	10	28-29
Trzinč*	33	56-60	44	24-25
Kočevje	34	∅ 25-27	24	31
Maribor Tezno	35	28-33**	35-40**	45
Logatec	36	52-55	29	10
Nova Gorica	37	28-33	52	53-55
Maribor Rotovž	38	48-51**	35-40	47-48
Idrija	39	36-38	34	34-36
Slovenske Konjice	40	39-44	7	34-36
Izola	41	2	23	21
Laško	42	34-35	9	37-38
Lenart	43	39-44	27	28-29
Maribor Pesnica	44	28-33**	35-40**	32
Ribnica	45	39-44	31	26
Kamnik*	46	45-47	49	43-44
Ajdovščina	47	52-55	46	43-44
Ljubljana Moste-Polje	48	34-35	19	56-58
Maribor Ruše	49	28-33**	35-40**	39
Velenje	50	39-44	45	53-55
Ilirska Bistrica	51	56-60	47	40-41
Radlje ob Dravi	52	52-55	20	42
Ljutomer	53	48-51	2	46
Zagorje	54	48-51	22	49-50
Slovenj Gradec	55	56-60	59	51-52
Maribor Pobrežje	56	28-33**	35-40**	56-58
Ravne na Koroškem*	57	56-60	1	56-58
Hrastnik	58	36-38	11	51-52
Maribor Tabor	59	28-33**	35-40**	62
Trbovlje	60	39-44	61	59-60
Postojna	61	61-65	57	59-60
Lendava	62	61-65	63	63
Dravograd	63	61-65	33	61
Ljubljana Bežigrad	64	61-65	64	64-65
Ljubljana Center	65	56-60	65	64-65

Vir: Mikrofilm U 1 C AOP-MZ RSNZ SRS: 3.1.5 in 3.1.6; Popis 31.3.1981 Krajevne skupnosti; Naselja.

∅ povprečje v okviru SRS; * alpske občine; ** velja za vse mariborske občine skupaj.

Tabela 4: Počitniška bivališča v Sloveniji glede na vrsto stanovanjskega objekta v letu 1981

Občina	Počitniška bivališča iz trdega materiala (v %)	Počitniška bivališča v (v %)			Vsa počitniška bivališča	
		počitniških hišicah	družinskih hišah	drugod	absolutno	delež v SRS
1. Ajdovščina	80,5	42,4	56,8	0,8	118	0,6
2. Brežice	94,2	73,0	18,2	8,8	707	3,7
3. Celje	82,6	79,6	8,7	11,7	265	1,4
4. Cerknica	98,6	64,7	34,3	1,0	286	1,5
5. Črnomelj	94,9	77,0	8,8	14,1	318	1,7
6. Domžale	84,3	92,8	6,8	0,3	293	1,5
7. Dravograd	75,0	75,0	12,5	12,5	8	0,04
8. Gornja Radgona	81,1	64,1	23,1	12,7	212	1,1
9. Grosuplje	91,0	81,5	16,0	2,5	712	3,7
10. Hrastnik	83,7	81,4	16,3	2,3	43	0,2
11. Idrija	96,8	74,2	21,4	4,4	159	0,8
12. Ilirska Bistrica	87,6	50,5	34,0	15,5	97	0,5
13. Izola	96,8	43,6	11,5	44,9	156	0,8
14. Kočevje	71,9	28,6	67,7	3,7	189	1,0
15. Koper	97,0	51,0	25,8	23,2	302	1,6
16. Krško	93,3	58,1	18,9	22,9	401	2,1
17. Laško	88,9	59,1	27,3	13,6	154	0,8
18. Lenart	79,1	73,8	22,2	3,9	153	0,8
19. Lendava	77,8	88,9	11,1	0,0	9	0,05
20. Litiija	84,3	77,1	20,5	2,4	376	2,0
21. Lj. Bežigrad	100,0	66,7	0,0	33,3	3	0,02
22. Lj. Center	100,0	0,0	100,0	0,0	1	0,01
23. Lj. Moste-Polje	80,9	86,8	7,7	3,1	126	0,7
24. Lj. Šiška	88,6	91,6	6,8	1,5	263	1,4
25. Lj. Vič-Rudnik	81,6	88,5	9,6	1,9	1.072	5,6
26. Ljutomer	88,1	81,6	18,4	0,0	76	0,4
27. Logatec	95,3	75,7	20,7	3,6	169	0,9
28. Maribor Pesnica	90,0	72,7	20,7	6,7	150	0,8
29. Maribor Pobrežje	100,0	75,5	20,7	3,8	53	0,3
30. Maribor Rotovž	67,5	92,2	6,0	1,8	166	0,9
31. Maribor Ruše	89,9	88,1	9,2	2,7	109	0,6
32. Maribor Tabor	97,4	89,7	7,7	2,6	39	0,2
33. Maribor Tezno	88,9	95,3	4,7	0,0	172	0,9
34. Metlika	90,2	87,5	7,8	4,7	320	1,7
35. Murska Sobota	92,0	66,0	23,5	10,5	238	1,3
36. Nova Gorica	97,6	51,8	45,2	3,0	168	0,9
37. Novo mesto	95,4	66,2	14,7	19,1	1.343	7,1
38. Ormož	86,7	72,6	17,8	9,6	354	1,9
39. Piran	94,2	58,5	11,8	29,7	778	4,1
40. Postojna	93,3	56,7	33,3	10,0	30	0,2
41. Ptuj	84,6	75,1	16,9	8,0	651	3,4
42. Radlje ob Dravi	89,4	92,6	6,4	1,0	94	0,5
43. Ribnica	96,0	56,0	42,0	2,0	150	0,8
44. Sevnica	91,5	55,3	18,4	26,3	365	1,9
45. Sežana	96,8	18,5	77,6	3,9	281	1,5
46. Slovenj Gradec	54,7	81,2	15,6	3,1	64	0,3
47. Slovenska Bistrica	88,4	75,7	21,3	3,0	267	1,4
48. Slovenske Konjice	86,6	84,1	10,2	5,7	157	0,8
49. Senta pri Celju	89,9	76,1	15,5	8,4	239	1,3
50. Šmarje pri Jelšah	92,4	67,8	21,9	10,3	485	2,6
51. Trbovlje	93,7	84,4	9,4	6,2	32	0,2
52. Trebnje	91,4	75,8	22,3	1,9	734	3,9
53. Velenje	90,5	89,5	4,8	5,7	105	0,6
54. Vrhnika	93,3	90,6	5,1	4,3	254	1,3
55. Zagorje	98,5	80,3	15,2	4,5	66	0,3
56. Zalec	95,9	81,1	8,8	10,2	639	3,4
57. Jesenice*	96,0	57,7	10,9	31,4	634	3,3
58. Kamnik*	78,7	64,5	19,9	15,6	141	0,7
59. Kranj*	84,4	85,8	9,3	4,8	579	3,0
60. Mozirje*	87,3	79,0	17,9	3,1	252	1,3
61. Radovljica	95,4	77,4	16,1	6,4	1.011	5,3
62. Ravne na K.*	71,7	80,4	8,7	10,9	46	0,2
63. Škofja Loka*	89,1	71,1	24,5	4,3	461	2,4
64. Tolmin*	97,0	47,2	47,9	4,8	474	2,5
65. Trzinč*	87,7	92,9	3,6	3,5	196	1,0
*Alpski svet	88,8	71,3	18,7	9,9	3.794	20,0
SR Slovenija	80,5	71,9	18,4	9,7	18.965	100,0

Vir: Mikrofilm U 1 C AOP-MZ RSNZ SRS: 3.1.5 in 3.1.6; Popis 31.3.1981 Krajevne skupnosti; Naselja.

vanj občine, naselja itn. Vračajoč se na podatke popisa po občinah nas ne presenetiti, da predstavlja število počitniških bivališč v Sloveniji v celoti vzeto že 3,2% in v alpskem svetu 4,6% tamkajšnjega stanovanjskega fonda. Ponavadi srečujemo v povprečju v Sloveniji in v Alpah po eno počitniško bivališče na kvadratnem kilometru ozemlja.

Najbolj pogosto srečujemo počitniška bivališča na relativno majhnih območjih občin Slovenskega Primorja, v občinah Izola in Piran (17 počitniških bivališč na km²), kjer gostota počitniških bivališč najmanj petkrat preseže slovensko povprečje. Nad podvojenim povprečjem, kar izkazuje še dokajšnjo izraznost počitniških bivališč v občini, srečujemo še omenjena bivališča v občinah Metlika, Brežice, Ljubljana Vič-Rudnik, Šentjur pri Celju in Trebnje. Razen ljubljanske so vse omenjene občine v subpanonski Sloveniji. Zidanice so prevzele nedvomno rekreacijsko funkcijo. V istih občinah so ponavadi deleži počitniških bivališč v stavbni in naselbinski sliki najbolj izraziti. Tako pomeni število počitniških bivališč v občinah Trebnje, Metlika in Piran že sedmino stanovanj omenjenih območij, okroglo desetino pa še v občinah Brežice, Grosuplje, Novo mesto in Radovljica.

Glede na omenjene značilnosti so se v Sloveniji že oblikovala območja, v katerih so počitniška bivališča, če že ne dominanten pa zagotovo pomemben dejavnik kulturne pokrajine. Posebno še, ker so počitniška bivališča v Sloveniji, kot bomo videli, dokaj razpršena oblika poselitve s prevlado stanovanj v individualnih, za rekreacijo zgrajenih ali preurejenih hišah iz obstojnega materiala.

Posebej v ta namen izgrajene počitniške hišice prevladujejo po vsej Sloveniji. Če pa jim prištejemo še preurejene dele (ali cele) družinske hiše, ki naj bi služile rekreaciji in občasnemu obisku, potem ni dvoma o izraznosti teh stanovanj v najmanj eni desetini naselij oziroma njim pripadajočih območjih. Druge oblike prebivanja v stanovanjih za počitek in rekreacijo so dokaj redke in presegajo tretjino vseh počitniških bivališč le v izolski občini, drugod pa so daleč pod tem deležem.

"Počitniške hiše" posebno izstopajo v suburbanih conah velikih mest: nad devetdeset odstotkov v številu vseh v ta namen obstoječih objektih izkazujejo občine Domžale, Ljubljana Šiška, Maribor Rotovž, Maribor Tezno, Radlje ob Dravi, Vrhnika in Tržič. "Družinske hiše", preurejene v počitniška bivališča, so številnejše v kraških in primorskih območjih - denimo v občinah Ajdovščina, Kočevje in Sežana, kjer po številu prekašajo druge zvrsti počitniških bivališč. "Apartmani", ki so pomembnejši sestavni del statistične rubrike "počitniška bivališča v drugih stanovanjskih objektih" so sestavni del sekundarne turistične ponudbe znanih turističnih območij - zato jih je pogosteje najti v občinah Izola, Piran, Jesenice in Radovljici, kjer njih število presega četrtno počitniških bivališč v omenjenih občinah.

Med 5.892 naselji v Sloveniji je popis stanovanj in prebivalstva leta 1981 v 55,3 odstotkih naselij zabeležil najmanj eno počitniško bivališče. Z drugimi besedami ima najmanj vsako drugo naselje določeno turistično in rekreativno privlačnost in funkcijo. V 441 naseljih, v tistih namreč, v katerih je več kot deset počitniških bivališč, pa je ta funkcija že posebej izrazita. Mednje gre v prvi vrsti šteti naselja z več kot stotimi počitniškimi bivališči, ki bi jih dokaj enostavno lahko razdelili v tri pokrajinske enote: nahajajo se v suburbanem območju Ljubljane (Rakitna, Zaplana), v turističnem območju Julijskih Alp (Kranjska gora, Bled, Goreljek) in v našem Primorju (Lucija, Piran, Portorož).

Tabela 5: Število naselij s počitniškimi bivališči v Sloveniji leta 1981

Občine	Število naselij		Število naselij z naslednjim številom počitniških bivališč							Število počitniških bivališč		
	skupaj	s počit. bivališči	nad 250	100-249	50-90	25-49	10-24	5-9	1-4	skupaj	v mestih	na podeželju
1. Ajdovščina	60	36	0	0	0	1	1	5	29	118	7	111
2. Brežice	114	90	0	0	0	4	23	22	41	707	91	616
3. Celje	125	66	0	0	0	0	4	18	44	265	34	231
4. Cerkljica	127	73	0	0	0	4	1	6	62	286	4	282
5. Črnomelj	167	41	0	0	1	2	5	8	26	318	4	314
6. Domžale	163	67	0	0	1	1	6	8	51	293	2	291
7. Dravograd	22	5	0	0	0	0	0	0	5	8	2	6
8. Gornja Radgona	95	50	0	0	0	1	3	12	34	212	6	206
9. Grosuplje	210	145	0	0	1	1	15	35	93	712	6	706
10. Hrastnik	19	9	0	0	0	1	0	0	8	43	1	42
11. Idrija	63	42	0	0	0	1	2	8	31	159	11	148
12. Ilirska Bistrica	62	17	0	0	0	1	1	3	12	97	46	51
13. Izola	10	8	0	0	1	2	1	3	1	156	111	45
14. Kočevje	177	77	0	0	0	0	1	7	69	189	3	186
15. Koper	101	51	0	0	2	0	1	6	42	302	90	212
16. Krško	183	92	0	0	0	1	11	13	67	401	14	387
17. Laško	104	50	0	0	0	0	2	7	41	154	1	153
18. Lenart	79	42	0	0	0	0	3	4	35	153	1	152
19. Lendava	23	4	0	0	0	0	0	0	4	9	2	7
20. Litija	155	89	0	0	0	2	8	15	64	376	3	373
21. Lj. Bežigrad	6	2	0	0	0	0	0	0	2	3	2	1
22. Lj. Center	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
23. Lj. Moste-Polje	58	24	0	0	0	0	4	6	14	126	5	121
24. Lj. Šiška	56	35	0	0	0	3	4	6	22	263	26	237
25. Lj. Vič-Rudnik	192	124	0	1	3	4	17	24	75	1.072	47	1.025
26. Ljutomer	62	18	0	0	0	0	2	4	11	76	0	76
27. Logatec	19	18	0	0	1	1	1	7	8	169	55	114
28. Maribor Pesnica	65	44	0	0	0	0	3	10	31	150	1	149
29. Maribor Pobrežje	28	17	0	0	0	0	0	4	13	53	9	44
30. Maribor Rotovž	14	12	0	0	2	0	3	2	5	166	132	34
31. Maribor Ruše	27	21	0	0	0	0	4	5	12	109	10	99
32. Maribor Tabor	7	6	0	0	0	0	1	4	1	39	33	6
33. Maribor Tezno	33	17	0	0	1	1	2	2	11	172	78	94
34. Metlika	59	39	0	0	0	3	9	8	19	320	31	289
35. Murska Sobota	134	59	0	0	0	1	3	12	43	238	6	232
36. Nova Gorica	133	48	0	0	0	1	3	4	40	168	3	165
37. Novo mesto	333	206	0	0	1	14	24	36	131	1.343	26	1.317
38. Ormož	81	61	0	0	0	2	7	19	33	354	0	354
39. Piran	11	10	0	3	1	1	0	1	4	778	658	120
40. Postojna	62	12	0	0	0	0	0	1	11	30	8	22
41. Ptuj	214	108	0	0	0	5	13	27	63	651	24	627
42. Radlje ob Dravi	37	21	0	0	0	1	2	4	14	94	1	93
43. Ribnica	90	47	0	0	0	0	3	5	39	150	6	144
44. Sevnica	126	75	0	0	0	0	12	18	45	365	8	357
45. Sežana	169	101	0	0	0	0	3	14	84	281	7	274
46. Slovenj Gradec	33	17	0	0	0	0	2	1	14	64	0	64
47. Slovenska Bistrica	129	66	0	0	0	0	8	9	49	267	0	267
48. Slovenske Konjice	80	41	0	0	0	1	3	3	34	157	4	153
49. Sentjur pri Celju	119	65	0	0	0	0	5	11	49	239	3	236
50. Smarje pri Jelšah	186	123	0	0	0	0	10	29	84	485	15	470
51. Trbovlje	17	13	0	0	0	0	0	2	11	32	1	31
52. Trebnje	214	123	0	0	1	6	14	18	84	734	1	733
53. Velenje	37	26	0	0	0	0	2	6	18	105	3	102
54. Vrhnika	32	22	0	1	0	0	1	4	16	254	18	236
55. Zagorje	71	30	0	0	0	0	0	2	28	66	1	65
56. Žalec	105	69	0	0	3	1	14	13	38	639	0	639
57. Jesenice*	31	27	1	0	2	2	5	5	12	634	300	334
58. Kamnik*	115	46	0	0	0	0	3	2	41	141	23	118
59. Kranj*	117	71	0	0	2	3	14	7	45	579	26	553
60. Mozirje*	59	47	0	0	0	2	3	8	34	252	31	221
61. Radovljica*	95	67	0	2	5	3	8	9	40	1.011	217	794
62. Ravne na K.*	41	17	0	0	0	0	0	2	15	46	0	46
63. Škofja Loka*	184	109	0	0	0	0	9	19	81	461	31	430
64. Tolmin*	117	80	0	0	1	2	10	15	52	474	38	436
65. Tržič*	33	22	0	0	1	1	4	4	12	196	38	158
*Alpski svet	792	436	1	2	11	13	56	71	352	3.794	704	3.090
SR Slovenija	5.892	3.261	1	7	30	80	323	572	2.249	18.965	2.366	16.599

Tabela 6: Naselja z večjim (nad 25) številom počitniških bivališč v Sloveniji*

Naselja z naslednjim številom počitniških bivališč:

več kot 100	50 do 99	25 do 49
1. Kranjska gora (Jesenice)	1. Podljubelj (Tržič)	1. Podkoren (Jesenice)
2. Bled (Radovljica)	2. Trenta (Tolmin)	2. Zg. Radovna (Jesenice)
3. Goveljek (Radovljica)	3. Ukanc (Radovljica)	3. Apno (Kranj)
4. Zaplana (Vrhnika)	4. Srednja vas v Bohinju (Radovljica)	4. Bašelj (Kranj)
5. Rakitna (Lj. Vič-Rudnik)	5. Ribčev laz (Radovljica)	5. Zalog (Kranj)
6. Lucija (Piran)	6. Polje (Radovljica)	6. Gornji grad (Mozirje)
7. Piran (Piran)	7. Ribno (Radovljica)	7. Mozirje (Mozirje)
8. Portorož (Piran)	8. Zg. Jezersko (Kranj)	8. Radovljica (Radovljica)
	9. Ambrož pod Krvavcem (Kranj)	9. Sp. Lipnica (Radovojica)
	10. Gozd Martuljek (Jesenice)	10. Stara Fužina (Radovljica)
	11. Planina pod Golico (Jesenice)	11. Bovec (Tolmin)
	12. Letuš (Žalec)	12. Soča (Tolmin)
	13. M. Braslovče (Žalec)	13. Tržič (Tržič)
	14. Zalog pri Š. (Žalec)	14. Predmeja (Ajdovščina)
	15. Gradišče pri Trebnjem (Trebnje)	15. Sromlje (Brežice)
	16. Strunjan (Piran)	16. Velike Malence (Brežice)
	17. Trška gora (Novo mesto)	17. Brežice (Brežice)
	18. Stražnji vrh (Črnomelj)	18. Čatež ob Savi (Brežice)
	19. Dobeno (Domžale)	19. Lipsenj (Cerknica)
	20. Temenica (Gr. Grosuplje)	20. Slivnice (Cerknica)
	21. Izola (Izola)	21. Volčje (Cerknica)
	22. Koper (Koper)	22. Gorenje jezero (Cerknica)
	23. Ankaran (Koper)	23. Dobljčka gora (Črnomelj)
	24. Gradišče nad Pijavo Gorico (Lj. Vič-Rudnik)	24. Kot pri Semiču (Črnomelj)
	25. Iška (Lj. Vič-Rudnik)	25. Trojica (Domžale)
	26. Smrjene (Lj. Vič-Rudnik)	26. Sovjak (G. Radgona)
	27. Logatec (Logatec)	27. Krška vas (Grosuplje)
	28. Brestrnica (Mb. Rotovž)	28. Gore (Hrastnik)
	29. Rošpoh (Mb. Rotovž)	29. Črni vrh (Idrija)
	30. Hočko Pohorje (Mb. Tezno)	30. Ilirska Bistrica (Il. Bistrica)
		31. Jagodje (Izola)
		32. Malija (Izola)
		33. Libna (Krško)
		34. Slivna (Litija)
		35. V. Voh pri Litiji (Litija)
		36. Golo brdo (Lj. Šiška)
		37. Sp. Pirniče (Lj. Šiška)
		38. Žlebe (Lj. Šiška)
		39. Ljubljana - del (Lj. Vič-R.)
		40. Visoko (Lj. Vič-R.)
		41. Vrh nad Želimlj. (Lj. Vič-R.)
		42. Zapotok (Lj. Vič-R.)
		43. Žibrše (Logatec)
		44. Morje (Mb. Tezno)
		45. Drašiči (Metlika)
		46. Grabrovec (Metlika)
		47. Metlika (Metlika)
		48. Vaneča (Murska Sobota)
		49. Lokve (Nova Gorica)
		50. Boršt pri Dvoru (Novo mesto)
		51. Dolenjske toplice (Novo mesto)
		52. Dolnji kot (Novo mesto)
		53. Drganja sela (Novo mesto)
		54. Družinska vas (Novo mesto)
		55. Gabrje pri Soteski (Novo mesto)
		56. Novo mesto (Novo mesto)
		57. Srednje Grkčevje (Novo mesto)
		58. Stranska vas (Novo mesto)
		59. Tolsti vrh (Novo mesto)
		60. Uršna sela (Novo mesto)
		61. Vinji vrh (Novo mesto)
		62. Žužemberk (Novo mesto)
		63. Novo mesto (Novo mesto)
		64. Lačaves (Ormož)
		65. Lahonci (Ormož)
		66. Seča (Piran)
		67. Belski vrh (Ptuj)
		68. Gradišče (Ptuj)
		69. Gruškovec (Ptuj)
		70. Krčevina pri V. (Ptuj)
		71. Sedlašek (Ptuj)
		72. Hudi kot (Radlje)
		73. Zbelavska gora (Sl. Konjice)
		74. Gorenje Lahnice (Trebnje)
		75. Lipnik (Trebnje)
		76. Stara gora (Trebnje)
		77. Šmaver (Trebnje)
		78. Vrh nad Mokron. (Trebnje)
		79. Gorenja vas pri M. (Trebnje)
		80. Marija reka (Žalec)

Vir: Mikrofilm U 1 C ACF-MZ RSNZ SRS: 3.1.5 in 3.1.6; Popis 31.3.1981 Krajevne skupnosti; Naselja.

* Prvo omenjena naselja so v alpskem svetu; v oklepaju: občina.

V primeri z registracijo naselij s počitniškimi bivališči desetletje poprej²⁵⁸ se je število naselij z več kot sto počitniškimi bivališči podvojilo, število tistih, ki so imela več kot petdeset teh objektov pa početverilo. Predvsem pa narašča število počitniških bivališč v območjih in naseljih, ki so bila ali so postala privlačna. Jeršič omenja 1.378 lokacij počitniških bivališč, popis leta 1981 pa trikrat višjo številko; delež krajev z manj kot desetimi počitniškimi bivališči je znašal leta 1972 95 odstotkov, ob popisu leta 1981 pa le 86%, čeprav se je število krajev z majhnim številom počitniških bivališč podvojilo; nad 10 počitniških bivališč je imelo leta 1972 le 68 lokacij - zaselkov, popis leta 1981 pa je registriral kar šestkrat več (441) takih naselij oziroma lokacij. Do določene disperzne koncentracije počitniških bivališč v Sloveniji kljub vsemu prihaja.

Pri tem je dokajšnje prednosti v izgradnji deležno podeželje. Skoraj devet desetih (87,5%) vseh počitniških bivališč je zgrajenih tam; -v mestih, med katere pa šteje popis tudi vsa občinska središča in turistične centre (npr. Portorož, Kranjska gora), je le nekaj več kot dva tisoč (2.366) počitniških bivališč. Še največ jih je v obmorskih mestih, več kot tri četrtine celotnega števila (Izola, Piran), in mestih, ki zajemajo širše rekreacijsko zaledje (Maribor). Povsod drugod prevladuje izgradnja in lokacija počitniških bivališč na podeželju, pri čemer je najbolj izrazito prevlado podeželskih lokacij zaslediti v subpanonski Sloveniji in nasploh v območjih podpovprečne razvitosti.

b) Starost počitniških bivališč v Sloveniji

Popisni rezultati iz leta 1981 omogočajo ugotavljanje leta zgraditve (najbrž dograditve) počitniškega bivališča po treh obdobjih: pred letom 1960, v obdobju med leti 1961 in 1980 in po letu 1970 (1971-1980). Popisni rezultati o starosti počitniških bivališč le redko zajemajo vse število počitniških bivališč. Neznana je ponekod starost več kot tretjine počitniških bivališč po občinah. Obenem so podatki lahko dokaj zavajajoči, saj definitivno ugotavljajo starost hiše ne glede na prvotno drugačno ("nerekreacijsko") izrabo le-te. Čas oziroma obdobje, ko je denimo kmečka hiša - poslopje ob prenosu lastništva (pa tudi brez formalno-pravnega akta) postala počitniško bivališče, ni nikjer terminsko zabeleženo. Ugotavljamo lahko le starost stavbe, rekreacijski namembnosti te-iste pa v preteklost ne moremo določiti meje. Predvidevamo pa vseeno, da je pretežni del stavb, zgrajenih po letu 1960, v statističnem zajetju "počitniška bivališča" bil že ob dograditvi namenjen rekreaciji!

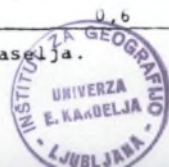
²⁵⁸ Matjaž Jeršič: Razporeditev sekundarnih - počitniških stanovanj 1972, RPP Atlas II, Ljubljana, 1974, str. 51.

Tabela 7: Nekateri značilnosti urejenosti in bivalnih pogojev v počitniških bivališčih v Sloveniji v letu 1981

	A) Velikost				B) Opremljenost			C) Turistična raba
	Delež počitniških bivališč (v %)			povprečje površine (v m ²)	Delež počitniških bivališč (v %)			(v %)
	do 40 m ²	40-80 m ²	nad 80 m ²		brez napeljave	s popolno napeljavo*	s kuhinjo in kopalnico	
1. Ajdovščina	35,6	00,0	78,8	57,3	9,3	58,5	44,9	0,0
2. Brežice	49,9	42,2	7,8	47,1	13,0	56,3	39,2	2,5
3. Celje	73,6	23,0	3,4	34,8	21,9	50,2	30,2	0,4
4. Cerknica	29,0	59,1	11,9	54,9	19,6	52,1	45,4	0,7
5. Črnomelj	63,2	33,0	3,8	40,8	7,5	62,9	35,2	0,9
6. Domžale	54,9	38,6	6,5	42,9	24,9	50,2	36,5	0,0
7. Dravograd	75,0	12,5	12,5	33,4	62,5	12,5	0,0	0,0
8. Gornja Radgona	50,9	42,5	6,6	45,1	13,7	44,8	33,0	0,0
9. Grosuplje	43,5	48,1	8,4	47,2	18,9	55,2	43,4	0,1
10. Hrastnik	69,8	30,2	0,0	36,6	9,3	65,1	27,9	0,0
11. Idrija	47,8	44,7	7,5	47,1	12,6	63,5	40,9	0,6
12. Ilirska Bistrica	29,9	51,5	18,6	58,1	31,9	26,8	17,5	0,0
13. Izola	53,2	40,4	6,4	45,2	14,1	71,8	64,7	1,9
14. Kočevje	35,4	55,7	6,9	51,8	12,7	42,8	24,9	1,1
15. Koper	43,4	46,7	9,9	49,9	7,6	67,9	51,3	0,3
16. Krško	61,3	34,5	4,2	40,9	10,5	61,1	17,4	0,0
17. Laško	46,1	48,7	5,2	47,5	9,1	63,6	45,4	0,6
18. Lenart	56,2	38,6	5,2	42,2	11,8	52,9	42,5	0,7
19. Lendava	55,5	33,4	11,1	52,0	22,2	33,3	33,3	0,0
20. Litija	67,3	29,5	3,2	39,0	24,2	42,8	30,8	0,0
21. Lj. Bežigrad	100,0	0,0	0,0	25,3	0,0	66,6	66,6	0,0
22. Lj. Center	0,0	0,0	100,0	103,0	0,0	100,0	100,0	0,0
23. Lj. Moste-Polje	60,3	36,5	3,2	38,4	26,2	56,3	38,1	0,0
24. Lj. Šiška	56,6	37,7	5,7	42,6	10,3	68,4	49,8	0,0
25. Lj. Vič-Rudnik	57,9	37,7	4,4	40,6	29,6	45,3	30,0	0,1
26. Ljutomer	61,8	33,0	5,2	39,9	13,2	44,7	26,3	0,0
27. Logatec	31,4	56,2	12,4	56,4	13,6	69,2	44,4	0,6
28. Maribor Pesnica	76,0	20,0	4,0	33,5	44,6	26,7	14,7	0,0
29. Maribor Pobrežje	54,7	41,5	3,8	41,4	20,7	39,6	24,5	0,0
30. Maribor Rotovž	67,5	31,9	0,6	33,3	25,3	50,0	34,3	0,0
31. Maribor Ruše	70,6	25,7	3,7	36,2	15,6	63,3	37,6	0,0
32. Maribor Tabor	58,9	33,4	7,7	43,3	2,6	82,0	64,1	0,0
33. Maribor Tezno	75,6	24,4	0,0	33,9	20,9	63,4	31,9	0,6
34. Metlika	60,0	35,6	4,4	41,8	3,8	79,4	49,1	0,0
35. Murska Sobota	57,6	37,4	5,0	42,7	24,4	44,1	30,3	0,0
36. Nova Gorica	19,6	60,2	20,2	62,7	3,6	64,3	49,4	0,0
37. Novo mesto	68,9	27,2	3,9	36,8	26,7	44,8	29,6	0,4
38. Ormož	72,3	24,9	2,8	36,7	13,8	40,1	27,1	0,0
39. Piran	42,7	46,2	11,1	51,6	7,7	87,4	67,5	4,6
40. Postojna	26,7	63,3	10,0	56,8	6,7	56,7	33,3	0,0
41. Ptuj	79,6	17,6	2,8	33,1	30,3	25,6	14,4	0,0
42. Radlje ob Dravi	36,2	62,7	1,1	48,0	7,4	78,7	53,2	1,1
43. Ribnica	26,0	54,7	19,3	60,3	4,7	72,7	42,0	0,0
44. Ševnica	64,9	33,2	1,9	38,2	24,6	53,7	26,6	0,0
45. Sežana	15,3	68,7	16,0	63,2	7,8	41,6	28,5	0,0
46. Slovenj Gradec	42,2	39,0	18,8	53,7	32,8	43,8	34,4	6,2
47. Slovenska Bistrica	62,5	34,6	2,9	40,4	12,3	56,9	37,8	1,9
48. Slovenske Konjice	53,5	42,7	3,8	42,9	12,1	77,7	37,6	1,3
49. Šentjur pri Celju	66,5	29,7	3,8	37,2	23,8	39,3	20,9	0,0
50. Šmarje pri Jelšah	56,9	39,0	4,1	42,1	14,8	64,7	36,1	0,0
51. Trbovlje	50,0	50,0	0,0	40,6	18,7	59,9	31,2	0,0
52. Trebnje	71,2	27,7	1,1	35,2	16,5	45,2	27,6	0,0
53. Velenje	39,0	60,1	0,9	44,9	10,5	64,8	52,4	0,0
54. Vrhnik	51,6	39,7	8,7	45,5	13,8	61,0	45,7	0,0
55. Zagorje	46,9	47,0	6,1	46,3	9,1	75,7	56,1	0,0
56. Žalec	61,8	35,7	2,5	38,6	16,1	61,8	36,5	0,3
57. Jesenice*	50,8	40,5	8,7	46,6	5,9	86,4	68,6	1,1
58. Kamnik*	43,3	48,2	8,5	48,9	15,6	62,4	43,9	0,7
59. Kranj*	50,9	38,2	10,9	47,1	24,5	62,5	41,4	0,9
60. Mozirje*	38,9	52,8	8,3	50,8	9,5	82,9	58,7	0,4
61. Radovljica*	40,1	47,0	12,9	52,7	14,3	73,6	51,5	1,9
62. Ravne na K.*	71,7	26,1	2,2	36,0	45,6	41,3	21,7	0,0
63. Škofja Loka*	40,9	49,6	9,5	51,7	10,4	67,9	44,0	0,4
64. Tolmin*	30,2	51,5	18,3	58,9	18,8	62,4	46,2	0,0
65. Tržič*	60,2	34,2	5,6	40,2	33,2	57,6	42,3	0,0
*Alpski svet	43,8	45,0	11,2	50,4	15,7	70,9	50,6	0,8
SR Slovenija	53,2	39,1	6,9	44,3	17,4	57,8	39,3	0,6

Vir: Mikrofilm U I C AOP-MZ RENZ SRS: 3.1.5 in 3.1.6; Popis 31.3.1981 Krajevne skupnosti; Naselja.

* Električna, vodovod, kanalizacija.

Počitniška bivališča so v Sloveniji nastajala predvsem v dveh obdobjih: pred letom 1960 in v sedemdesetih letih tega stoletja. Posebno intenzivna je bila izgradnja med obema zadnjima popisoma stanovanj. Po vsej priliki je bilo v tem obdobju izgrajenih največ počitniških bivališč. (Statistična registracija teh stanovanj leta 1981 ni točneje opredelila obdobja izgradnje. Za precejšnje število počitniških bivališč je neznano obdobje nastanka. Nejasnosti o dobi nastanka veljajo v posameznih občinah ponavadi za petino do tretjino skupnega števila počitniških bivališč.)

Značilnost izgradnje počitniških bivališč je dokaj zadržana gradnja v šestdesetih letih, kar na prvi pogled lahko povežemo z občutnimi družbenoekonomskimi problemi ("reformo") tega obdobja. Vendar je tudi tu po posameznih območjih in občinah opaziti drugačne zakonitosti. Rast počitniških bivališč po posameznih obdobjih ne izraža le splošne ekonomske zmožnosti prebivalstva v določenem obdobju, temveč zelo pogosto odseva družbenopolitično klimo in opredelitev posameznih občin (do omenjene izgradnje), ki se iz leta v leto spreminja. Da pa je tudi splošno stanje v gospodarstvu vplivalo na razvoj, ne gre dvomiti. Le redkokje število v tem obdobju izgrajenih počitniških bivališč preseže število v prejšnjem ali naslednjem desetletju izgrajenih počitniških bivališč. Edino v trboveljski občini je bilo to obdobje glede izgradnje najintenzivnejše. V sedmih občinah je izgradnja v šestdesetih letih presegla število dokončanih počitniških hiš v prejšnjem statistično zajetem obdobju (Dravograd, Izola, Ljubljana Vič-Rudnik, Maribor Rotovž, Radlje ob Dravi, Vrhnika in Tržič). Le v eni občini pa je bilo število med leti 1961 in 1970 izgrajenih počitniških hiš večje (izvzemši že prej omenjeno občino Trbovlje) kot v sledečem obdobju (Ilirska Bistrica). Povsod drugod je v tem obdobju izgrajenih počitniških bivališč pod vrednostma poprejšnje in slednje registracije.

Že poprej ugotovljeno značilnost o najbolj intenzivni izgradnji v sedemdesetih letih izpodbijajo nekatere izjeme. Posebno očitna je bistveno manjša izgradnja počitniških bivališč glede na obdobje pred letom 1961 (za 10 in več odstotkov) v sedmih občinah (Ilirska Bistrica, Kočevje, Ribnica, Lendava, Maribor Tabor, Nova Gorica in Sežana). Predvsem je upad izgradnje zaznaven v severnoprimorski regiji (z izjemo alpskega in subalpskega sveta) in na območju od populacijskih jeder oddaljenejših kraških območij notranje Slovenije. V ostalih območjih Slovenije je le ponekod zaznati slabšo intenzivnost v izgradnji počitniških bivališč napram poprej statistično opredeljenim obdobjem. V enajstih občinah je relativno število počitniških bivališč, izgrajenih med leti 1971 in 1980, le za nekaj odstotkov manjše kot v prvem obdobju izgradnje (do leta 1961). Ta pojav je opaziti v brežiški, koprski, laški, lenarški, ormoški, sevniški, slovenjegraški, velenjski, radovljjski, škofjeloški in tolminski občini. Omenjeni podatki pove o prenasičenosti nekaterih območij s počitniškimi bivališči (npr. Radovljica, Koper, Škofja Loka ipd.), saj je relativna rast povsod tam, kljub dokajšnji absolutni, majhna.

Analiza rasti števila počitniških bivališč po obdobjih nas vodi k ugotovitvi, da se le v nekaterih območjih Slovenije opaža kontinuirana rast počitniških bivališč, drugod pa intenzivnost njihove izgradnje niha glede na različne (najbrž populacijske, ekonomske in druge) dejavnike. Kontinuirani izgradnji lahko sledimo predvsem v suburbanih conah obeh slovenskih populacijskih središč oziroma v območju tamkajšnjih mestnih ali obmestnih občin. Počitniška hiša v tem območju nima le rekreativnega značaja, ampak je mnogokdaj naložba za

prihodnje generacije ali krizna obdobja. V alpskem svetu ima občina Tržič isto obmestno funkcijo Kranju kot recimo Vrhnika Ljubljani.

V Sloveniji je bilo do leta 1961 le pet krajevnih skupnosti: Kostel na Kočevskem, Piran v Primorju ter Kranjska gora, Bled in Soča-Trenta v alpskem svetu, ki so izkazovale večjo koncentracijo počitniških bivališč.

Z izgradnjo v sedemdesetih letih se jim je pridružila še šestnajstotrica krajevnih skupnosti, v katerih je, podobno kot v prejšnjih, najti več kot 50 počitniških bivališč (izgrajenih med leti 1971 in 1980). Največ jih je na Dolenjskem (Višnja gora, Dolenjske toplice, Otočec, Šmarjeta, Žužemberk, Dolenja Nemška vas, Mirna), oziroma v Beli Krajini (Suhor) ter v alpskem svetu (Kranjska gora, Bohinjska Bistrica, Koprivnik). Pcsamezno koncentrirano izgradnjo v tem obdobju zasledimo še v ljubljanskem obmestju (KS Golo, Pijava Gorica), v kraški (KS Grahovo) in primorski Sloveniji (Lucija) ter v Savinjski dolini (KS Braslovče).

Nekatere, le posamezne krajevne skupnosti, so v obdobju med leti 1961 in 1970 izkazovale večjo (nad 50 stanovanjskih enot) intenziteto izgradnje počitniških bivališč. Mednje sodijo predvsem nekatera območja izletniške gravitacije, kot so KS Rakitna, KS Zaplana oziroma obmorski in alpski turistični centri (Portorož, Bohinj). Najbolj intenzivno izgradnjo sta beležili krajevni skupnosti Kranjska gora in Bohinjska Bistrica, ki sta v obeh obdobjih izkazovali več kot 50 na novo izgrajenih stanovanj za počitek in rekreacijo (in v enem več kot 25 na novo izgrajenih počitniških bivališč). Nikjer drugje v Sloveniji ni najti krajevne skupnosti, ki bi izkazovala podobno rast počitniških bivališč. Enemu obdobju intenzivne izgradnje ponavadi sledijo bolj umirjena obdobja oziroma le-ta napovedujejo boom v izgradnji počitniških bivališč za naslednje obdobje.

Tako se je po prvotnem zagonu v izgradnji, v obdobju pred letom 1961, izgradnja dokaj umirila na Kostelskem, v Piranu in v Trenti, medtem ko se je na Bledu še obdržala v naslednjem obdobju, da bi šele nato zamrla. Podobne tendence eksplozivne rasti in takojšnjega ali postopnega umirjanja kažeta še krajevni skupnosti Rakitna in Zaplana. Hitro izgradnjo v zadnjem obdobju izkazuje osem krajevnih skupnosti.

Napoved kasnejše hitre rasti (po 1971) počitniških bivališč smo v prvem obdobju zasledili v krajevni skupnosti Portorož in skozi dve obdobji v krajevnih skupnostih Dolenjske toplice, Žužemberk in Koprivnik. V krajevni skupnosti Otočec je napoved večje izgradnje počitniških bivališč zabeležena šele v obdobju med leti 1961 in 1970, da bi podobno kot v prej omenjenih KS svoj višek izgradnje (razen KS Portorož) beležile v zadnjem medpopisnem obdobju.

Splošnim zakonitostim sledimo tudi v slovenskem alpskem svetu. Bolj prihaja do izraza zgodnja izgradnja počitniških bivališč ~~tat~~, saj je med petimi krajevnimi skupnostmi, ki so že leta 1961 izkazovale več kot 50 počitniških bivališč, bilo kar troje krajevnih skupnosti iz tega območja. Nekatere krajevne skupnosti so ohranjale tempo izgradnje skozi desetletja, čemur drugod v Sloveniji ni bilo tako. Omenili smo že KS Kranjska gora in Bohinjska Bistrica, ki jima lahko z istimi, le absolutno manjšimi vrednostmi postavimo ob bok krajevno skupnost Koprivnik.

Drugače pa tudi tu, podobno kot drugod, zasledimo evforijo v izgradnji, ki nato kmalu uplahne. To velja za krajevni skupnosti Soča-Trenta in Dovje-Mojstrana, medtem ko je zadnje obdobje postreglo z izredno rastjo (nad 25 objektov) na novih lokacijah v krajevnih skupnostih Planina pod Golico, Grad in Šentjurska gora; ter v KS Mozirje, Srednja vas v Bohinju, v KS Javorje in Podljubelj.

Tabela 8.: Nekateri krajevne skupnosti glede na intenzivnost izgradnje počitniških bivališč po obdobjih

Krajevna skupnost	Obdobje do 1960		1961-1970		1971-1980	
	nad 50 p.b.	25-50	nad 50 p.b.	25-50	nad 50 p.b.	25-50
1. Kostel	x					
2. Piran	x					
3. Kranjska gora*	x			x	x	
4. Bled*	x			x		
5. Soča-Trenta*	x					
6. Portorož		x	x			
7. Bohinjska Bistrica*		x	x		x	
8. Zaplana						x
9. Rakitna			x			
10. Globoko					x	
11. Višnja gora					x	
12. Golo brdo					x	
13. Pijava Gorica					x	
14. Suhor					x	
15. Dolenjske toplice		x		x	x	
16. Otočec				x	x	
17. Šmarjeta					x	
18. Žužemberk		x		x	x	
11. Lucija		x			x	
20. D.Nemška vas				x	x	
21. Mirna					x	
22. Braslovče					x	
23. Koprivnik*		x		x	x	

* Krajevne skupnosti v slovenskem alpskem svetu.

c) Velikost in opremljenost počitniških bivališč v Sloveniji

Podatki po krajevnih skupnostih izkazujejo 23 večjih (nad 50 enot) koncentracij počitniških bivališč po različnih lokacijah v Sloveniji. Mednje sodi tudi pet lokacij v alpskem svetu Slovenije. Skupno je ob zadnjem popisu izkazovalo nove večje koncentracije počitniških bivališč ali objektov (izgrajenih po letu 1971) 196 lokacij - krajevnih skupnosti v Sloveniji. Mednje uvrščamo tudi 32 krajevnih skupnosti v slovenskem alpskem svetu.

Podobno kot drugod v Sloveniji novogradnje (počitniških bivališč) vplivajo dokaj pogosto na strukturo počitniških bivališč. Manj se vpliv novogradenj zrcali v številu večjih stanovanjskih objektov - prej nasprotno, veliko več poudarka pa dajejo lastniki novih počitniških bivališč opremljenosti samega bivalnega prostora. V Sloveniji je le redkokje več kot tretjina počitniških bivališč brez kakršnekoli napeljave tehnične infrastrukture.

Statistični podatki tabele 3.1.6. zadnjega popisa govore o stanovanjih za počitek in rekreacijo glede na število sob (eno-, dvo-, tri-, štiri- in pet- oziroma več-sobna), velikost stanovanjske površine (do 20 m², 21-40, 41-60, 61-80 in čez 80 m²), skupno površino počitniških bivališč (v m²) ter v prejšnji tabeli (3.1.5.) še o opremljenosti z napeljavo (vodovod, kanalizacija in električni tok; vodovod in električni tok; samo električni tok; brez napeljav), o pomožnih prostorih (kuhinja in kopalnica, samo kuhinja, samo kopalnica) ter nenazadnje tudi o tem, ali se oddajajo ta stanovanja turistom. Glede na cilje raziskave smo te podatke v naši tabeli o opremljenosti (urejenosti) počitniških bivališč ter njihovi velikosti priredili. Namenili smo se dognati, v kolikšni meri so počitniška bivališča namenjena kratkotrajnemu bivanju z izključno rekreacijskimi nameni oziroma v kolikšni meri so pri izgradnji in dokončanju ter opremljanju počitniških bivališč imeli drugi dejavniki (naložba kapitala, transformacija v stalno bivališče ipd.) pomembnejšo ali le obrobno vlogo.

Zato smo velikost stanovanj opredelili le v dveh kategorijah (z majhno in veliko površino), pri čemer nam je za mejno vrednost služila površina 40 m². Manjša počitniška bivališča so primerna za rekreacijo, a ne za daljšodobno prebivanje družine; večja, z ustrezno opremljenostjo, pa lahko služijo tudi drugim namenom. Opremljenosti s kuhinjo in kopalnico smo dali poseben poudarek, pri čemer smo med možnimi statistično zbranimi vrednostmi o opremljenosti počitniškega bivališča upoštevali vsoto, po kateri smo izračunali delež stanovanj s popolno tehnično infrastrukturo (vse instalacije so v hiši: električna, vodovod in kanalizacija) in delež takih, ki so povsem brez ustreznih instalacij. Relativni izračun kaže še rabo (oddajo) počitniških bivališč v turistične namene.

Izkazalo se je, da je velikost "slovenskega počitniškega bivališča" dokaj različna. Posamezne občine navajajo, da ima pri njih več kot tričetrto počitniških bivališč manj kot 40 m² površine. Mednje sodijo predvsem subpanonske občine Ptuj, Maribor Pesnica in Maribor Tezno. Več kot dve tretjini počitniških bivališč v občinah Celje, Dravograd, Hrastnik, Litija, Maribor Rotovž, Maribor Ruše, Novo mesto, Ormož, Šentjur pri Celju, Trebnje in Ravne na Koroškem tudi ne dosega te velikosti! Ker gre v prvi vrsti za občine vzhodne Slovenije, je nedvomno možna razlaga o preoblikovanju kmečkih gospodarskih objektov - zidanic v počitniška bivališča. Omenjena ugotovitev ne temelji na

Tabela 9: Nekatere značilnosti izgradnje in rasti počitniških bivališč v Sloveniji do leta 1981

	Delež počitniških bivališč, izgrajenih po obdobjih (v %)				Razvrstitev izgradnje počitniških bivališč po KS Število KS z naslednjim številom počitniških bivališč, zgrajenimi					
					do leta 1961			v obdobju 1971-1981		
	do 1960	1961-1970	po 1971	neznano	nad 50	25-49	10-24	nad 50	25-49	10-24
1. Ajdovščina	48,3	3,3	32,7	16,2	0	0	1	0	0	0
2. Brežice	32,2	10,6	32,2	24,9	0	1	11	0	2	8
3. Celje	25,3	10,9	31,3	32,5	0	0	1	0	1	3
4. Cerknica	24,1	6,9	39,5	29,4	0	1	1	1	1	1
5. Črnomelj	28,3	6,9	31,1	33,6	0	1	2	0	2	1
6. Domžale	8,2	4,8	52,9	34,1	0	0	0	0	3	1
7. Dravograd	12,5	25,0	37,5	25,0	0	0	0	0	0	0
8. G. Radgona	31,1	5,7	33,0	30,2	0	1	2	0	0	4
9. Grosuplje	15,3	8,8	41,6	34,3	0	0	4	1	4	5
10. Hrastnik	13,9	4,6	23,2	58,1	0	0	0	0	0	0
11. Idrija	22,6	10,7	33,9	32,7	0	0	1	0	0	1
12. Il. Bistrica	37,1	24,7	15,5	22,7	0	0	0	0	0	0
13. Izola	12,2	21,1	33,9	32,7	0	0	1	0	1	1
14. Kočevje	62,9	3,2	20,1	13,8	1	0	2	0	0	1
15. Koper	29,1	16,6	24,2	30,1	0	0	2	0	0	4
16. Krško	15,7	8,2	33,9	42,1	0	0	2	0	0	1
17. Laško	34,4	5,8	26,6	33,1	0	0	1	0	0	1
18. Lenart	32,0	3,9	30,7	33,3	0	0	2	0	0	1
19. Lendava	33,3	22,2	22,2	28,2	0	0	0	0	0	0
20. Litija	22,3	7,7	35,1	34,8	0	0	3	0	1	4
21. Lj. Bežigrad	100,0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0	0	0
22. Lj. Center	100,0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0	0	0
23. Lj. M.-Polje	8,7	6,3	36,5	48,4	0	0	0	0	0	3
24. Lj. Šiška	15,9	19,8	24,7	39,5	0	0	2	0	0	2
25. Lj. V.-Rudnik	11,4	14,2	38,5	35,9	0	0	4	2	3	4
26. Ljutomer	36,8	5,3	48,1	15,8	0	0	1	0	0	1
27. Logatec	24,8	12,4	37,9	24,8	0	0	0	0	0	3
28. Mb. Pesnica	9,3	6,6	34,0	50,0	0	0	0	0	0	1
29. Mb. Pobrežje	16,9	3,8	37,7	41,5	0	0	0	0	0	0
30. Mb. Rotovž	10,8	17,5	44,6	27,1	0	0	1	0	2	0
31. Mb. Ruše	4,6	2,8	48,6	44,0	0	0	0	0	0	2
32. Mb. Tabor	28,2	7,7	15,4	48,7	0	0	0	0	0	0
33. Mb. Tezno	7,6	5,8	36,6	50,0	0	0	0	0	2	1
34. Metlika	14,0	11,2	44,7	30,0	0	0	1	1	1	4
35. M. Sobota	24,8	3,8	53,8	17,6	0	0	0	0	1	2
36. Nova Gorica	41,7	8,9	21,4	27,9	0	0	1	0	0	0
37. Novo mesto	15,9	14,1	36,8	33,2	0	2	4	4	2	9
38. Ormož	37,8	6,5	36,4	19,2	0	3	2	0	1	4
39. Piran	37,3	14,5	14,0	34,2	1	2	1	1	0	2
40. Postojna	30,0	10,0	40,0	20,0	0	0	0	0	0	0
41. Ptuj	29,2	8,1	38,2	24,4	0	2	6	0	3	4
42. Radlje ob D.	5,3	13,8	50,0	30,8	0	0	0	0	0	1
43. Ribnica	38,7	8,7	28,7	24,0	0	0	2	0	0	1
44. Sevnica	29,3	9,0	27,4	34,2	0	1	3	0	0	5
45. Sežana	49,5	6,4	25,9	18,1	0	1	1	0	0	1
46. Sl. Gradec	32,8	4,7	28,1	34,4	0	0	1	0	0	0
47. Sl. Bistrica	17,2	6,4	38,9	37,4	0	0	1	0	1	3
48. Sl. Konjice	26,1	5,7	40,1	28,0	0	0	1	0	0	1
49. Šentjur pri C.	26,3	9,2	34,7	29,7	0	0	2	0	1	1
50. Šmarje pri J.	25,5	6,6	39,2	28,7	0	0	4	0	0	9
51. Trbovlje	25,0	28,1	15,6	31,3	0	0	0	0	0	0
52. Trebnje	20,8	11,4	44,8	22,9	0	2	4	2	4	1
53. Velenje	22,8	6,7	21,9	48,6	0	0	1	0	0	1
54. Vrhnika	5,5	21,2	25,9	47,2	0	0	0	0	1	0
55. Zagorje	19,7	6,1	42,4	31,8	0	0	0	0	0	1
56. Žalec	15,8	8,1	39,9	36,1	0	1	3	1	1	7
57. Jesenice*	16,7	10,7	32,9	39,6	1	1	1	1	1	2
58. Kamnik*	21,3	17,7	31,2	29,8	0	0	0	0	0	1
59. Kranj*	19,9	16,1	26,9	37,1	0	0	3	0	2	4
60. Mozirje*	21,4	14,5	33,7	31,3	0	0	1	0	1	2
61. Radovljica*	26,9	20,2	21,8	31,0	1	2	6	2	1	4
62. Ravne na K.*	19,6	10,8	32,6	36,9	0	0	0	0	0	0
63. Škofja Loka*	32,1	21,2	24,1	22,6	0	0	6	0	1	2
64. Tolmin*	40,9	4,8	31,0	23,2	1	0	5	0	0	5
65. Trzinč*	10,2	15,3	41,3	33,2	0	0	0	0	1	2
*Alpski svet	24,9	15,3	28,2	31,6	3	3	12	3	7	22
SR Slovenija	23,5	11,3	33,6	31,6	5	21	93	16	44	136

ustrezni vesplošni raziskavi, temveč je rezultat vzporedno vodene študije o razvoju počitniških bivališč v občini Novo mesto.

Po drugi plati pa so le redke občine, v katerih več kot petina počitniških bivališč preseže površino 80 m^2 bivalnega prostora. Pravzaprav je le v novogoriški občini zabeležen tak primer. Nad deset odstotkov počitniških bivališč ima večje stanovanjske površine (nad 80 m^2) še v petnajstih občinah Slovenije (Ajdovščina, Cerknica, Dravograd, Ilirska Bistrica, Lendava, Ljubljana Center, Logatec, Ormož, Postojna, Ribnica, Sežana, Slovenj gradec, Kranj, Radovljica in Tolmin). Predvsem so to občine na Primorskem in v kraški notranjosti Slovenije, a tudi nekatere alpskega sveta. Preurejanje podedovanih ali opustelih kmečkih (in drugih) domov in gospodarstev povečuje tod deleže stanovanj za počitek in rekreacijo z večjo površino.

Največje povprečne velikosti (skupna površina vseh bivalnih prostorov v počitniških bivališčih deljeno s številom le-teh po občinah) dosegajo počitniška bivališča prav tako v kraški in notranji Sloveniji ter na Primorskem. Vodilna v tem pogledu je (z izjemo občine Ljubljana Center) sežanska, ki pa ji dokaj tesno slede novogoriška in ribniška občine, ki imajo vse v povprečju počitniške hiše z več kot 60 m^2 bivalne površine. Dokajšnjo velikost izkazujejo tudi podatki o počitniških bivališčih v ostalih občinah tega območja (Ajdovščina, Ilirska Bistrica, Postojna, Cerknica, Logatec in Tolmin). Še z nekaterimi drugimi občinami, ki imajo visokogorski (Radovljica, Škofja Loka, Slovenj gradec, Mozirje) in obmorski značaj (Izola, Piran) oblikujejo vrh lestvice občin z v povprečju največjimi počitniškimi bivališči. Vse naštetje občine izkazujejo namreč v povprečju bivalne površine počitniških bivališč, ki so večje od 50 m^2 površine.

Opremljenost počitniških bivališč ponavadi ni v sorazmerju z njihovo velikostjo nikjer v Sloveniji. Velika površina počitniškega bivališča redkokdaj jamči popolno infrastrukturo - kot so elektrika, vodovod in kanalizacija. Izmed poprej omenjenih šestnajstih občin z, v povprečju, velikimi bivalnimi površinami izkazuje - zopet v povprečju - le pet občin tudi nadpovprečno (več kot 70% vseh počitniških bivališč) dobro infrastrukturno opremljenost teh stanovanj (Izola, Piran, Ribnica, Mozirje in Radovljica).

Ponavadi najdemo z vsemi instalacijami opremljena počitniška bivališča v mestnih in obmestnih občinah (Ljubljana Center, Maribor Tabor, Ljubljana Šiška, Ljubljana Bežigrad) in infrastrukturno bolj razvitih območjih Slovenije kot so to območja Gorenjske (še Škofja Loka, Jesenice) oziroma alpskega sveta in našega Primorja (še Koper). Le redkokdaj srečujemo v drugih območjih Slovenije občine, v katerih bi, podobno kot v zgoraj imenovanih primerih, popolno opremljenost izkazovalo več kot $2/3$ počitniških bivališč (Metlika, Radlje, Slovenske Kojnice, Zagorje, Logatec).

Manj kot eno tretjino počitniških bivališč s popolno opremo srečujemo zato prav v subpanonskih območjih Slovenije (Maribor Pesnica, Ptuj) in tam, kjer posebnega zanimanja za izgradnjo počitniških bivališč ni (Dravograd, Ilirska Bistrica). V podporo tej tezi naštejmo še občine, kjer je v manj kot polovico počitniških bivališč napeljana elektrika, vodovod in kanalizacija. To so torej predvsem občine severovzhodne in subpanonske Slovenije (Gornja Radgona, Murska Sobota, Maribor Pesnica, Ormož, Šentjur, Trebnje, Novo mesto), v katerih

je eksplozivna rast počitniških bivališč v zadnjem desetletju spreminila tudi izgled in rabo kulturne pokrajine. Njim se pridružujejo še nekatere občine območja severovzhodne Slovenije (Ravne, Slovenj Gradec) in drugih območij Slovenije (Ljubljana Vič-Rudniki, Litija, Kočevje, Sežana).

Ustrezno opremljenosti počitniškega bivališča z vodi elektrike, vode in kanalizacije je sorazmeren delež tistih "stanovanj za počitek in rekreacijo", ki imajo kuhinjo in kopalnico. Redkokdaj razpolaga, podobno kot v alpskem svetu Slovenije, več kot polovica tamkajšnjih počitniških bivališč z omenjenimi prostori (predvsem v občinah Mozirje, Radovljica in Jesenice). V Sloveniji izkazuje le dvajset občin (vključujoč tri mestne: Ljubljana Center, Ljubljana Bežigrad in Maribor Tabor) tako ugodno povprečje. Mednje spadajo poleg omenjenih alpskih še vse tri občine Slovenskega primorja (Koper, Izola, Piran), "rudarski" Velenje ter Zagorje in Radlje ob Dravi.

Ponavadi je v občinah veliko manj počitniških bivališč z omenjenimi prostori. Najboljši primer za to ugotovitev najdemo v občini Dravograd, kjer niti eno počitniško bivališče nima kuhinje in kopalnice. V štirih občinah pa je delež počitniških bivališč z kuhinjo in kopalnico pod petino vseh omenjenih stanovanj (Maribor Pesnica, Ptuj, Krško in Ilirska Bistrica). Najbrž ne preseneča več dejstvo, da se večina teh, z relativno slabo opremljenostjo počitniških bivališč, nahaja v severovzhodni in subpanonski Sloveniji.

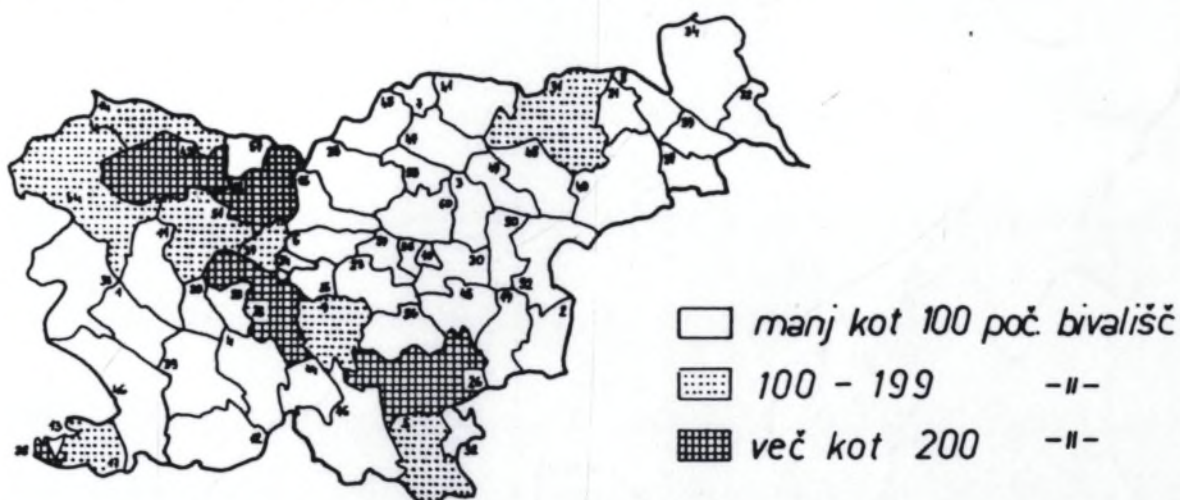
Pričakovali bi, da bodo, skladno s to ugotovitvijo, predvsem druga, ustrežnejše urejena počitniška bivališča, v drugih območjih Slovenije zainteresirana za oddajo počitniškega bivališča v turistično izrabo v času, ko le-ta ne služijo rekreaciji družine in znancev. Vendar tudi v tem pogledu ni statistično in razumsko pričakovanje skladno z realnostjo podatkov (popisa iz leta 1981). Izmed 65 občin v Sloveniji je manj kot polovica (27) takih, ki izrabljajo zasebna počitniška bivališča v turistične namene. Omembe vredne deleže počitniških bivališč, ki jih uporabljajo v turistične namene, imajo le nekatere alpske - boljše subalpske in primorske občine. Na prvem mestu presenetljivo občina Slovenj Gradec, ki ji sledijo druge "obalpske" občine (Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Radlje) in občine Slovenskega primorja (Piran, Izola). Med "pravimi" alpskimi občinami je le v občinah Radovljica in Jesenice delež počitniških bivališč, ki služijo turizmu (nad 1%), omembe vredni. Drugod v Sloveniji pa le v občinah Kočevje in Brežice srečujemo podobne, omembe vredne tendence po vključevanju počitniških bivališč v turistično ponudbo.

Zaključimo lahko, da skladno z rastjo počitniških bivališč ni potekala ustrezna opremljenost le-teh! Izredno intenzivna izgradnja (ali adaptacija zidanic) počitniških bivališč v subpanonskem svetu zadnjega desetletja, na primer, ni vključevala oziroma smatrala za potrebno vključevati komunalno infrastrukturo v območja (na lokacije) teh gradenj. Zato v veliko primerih pravega pomena in vpliva izgradnje počitniških bivališč na naše okolje še nismo dojeli! Ob upoštevanju številnih lokacij oziroma disperzne poselitve slovenskega ozemlja s počitniškimi bivališči nam postajajo nekateri problemi, ki so s tem v zvezi veliko večji, redkokdaj lahko rešljivi.

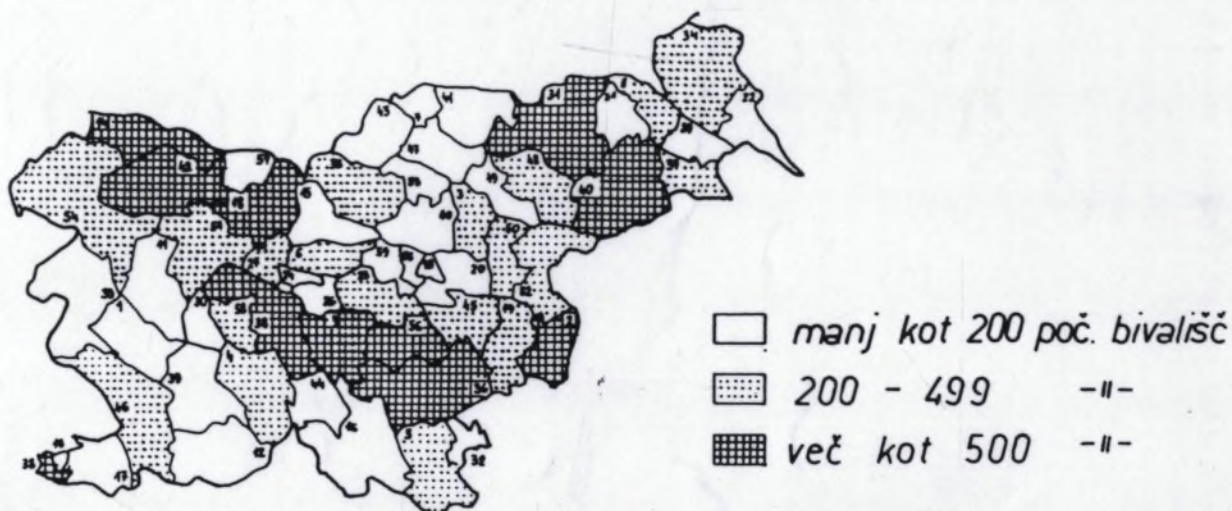
Večjemu delu slovenskega ozemlja smo z izgradnjo počitniških bivališč in občasno poselitvijo ohranili videz, včasih celo preveč, antropozirane pokrajine. Kulturna pokrajina se ohranja, ne odмира, čeprav je nje funkcija povsem drugačna kot pred desetletji. Urbani način

življenja z eno od dejavnosti človeka - rekreacijo, sicer ohranja videz poselitve, vendar s povsem drugimi motivi in odnosom do nje kot v času klasične agrarne družbe. Ne zavedujoč se, da marsikatera rešitev modernega življenja obremenjuje deluje na pokrajino. V povezavi z disperzno poselitvijo počitniških bivališč so to predvsem moteči (in dragi) vodi komunalne (tehnične) infrastrukture - v kolikor obstajajo - in pokrajinsko degradirajoči vplivi te poselitve v kolikor ne obstajajo. Številne analize - kartiranja smetišč (divjih odlagališč) - so opozorile na ta problem. V povezavi z vedno bolj aktualno oskrbo s pitno vodo (in vodo nasploh) je vprašanje kanalizacije in čistilnih naprav tudi za počitniška bivališča vitalnega pomena. Z eksistenco take poselitve in občasnega življenja v območju rekreacije ni ogroženo le življenje v lokacijah počitniških bivališč ampak tudi tam, kjer je okolje pomemben faktor za preživljanje tam stalno živečega prebivalstva!

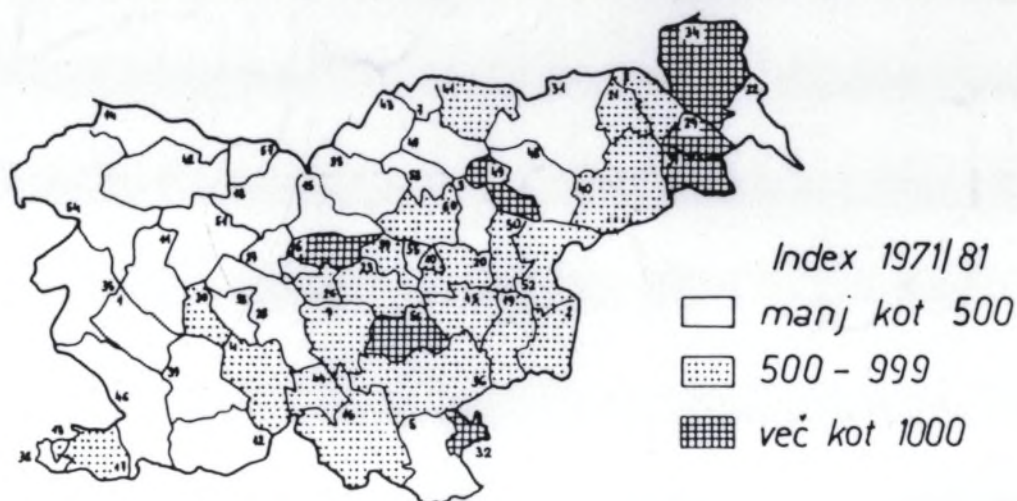
ŠTEVILO POČITNIŠKIH BIVALIŠČ LETA 1971:

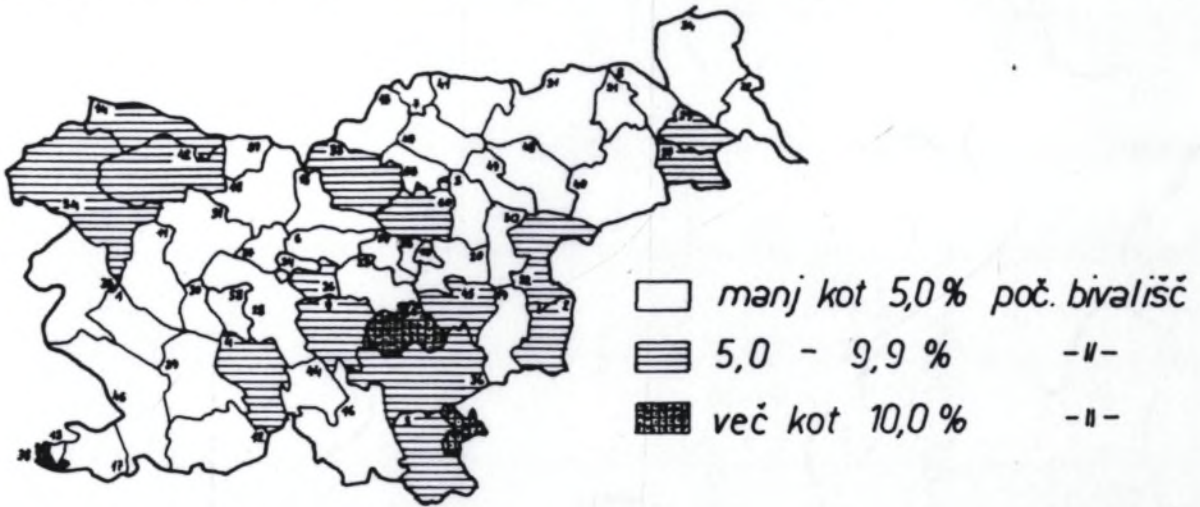
ŠTEVILO POČITNIŠKIH BIVALIŠČ LETA 1981:

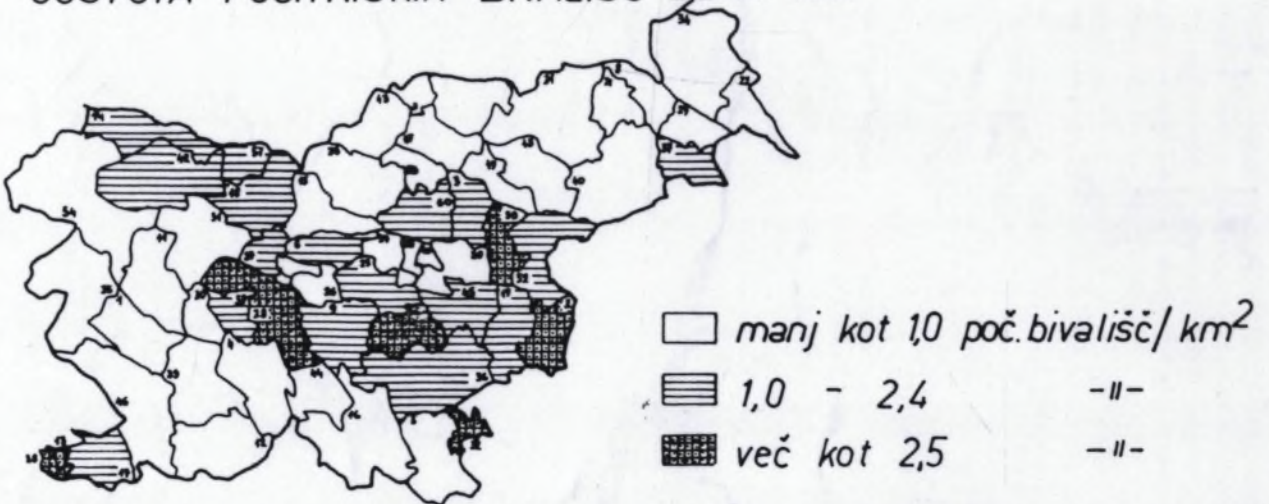
RAST ŠTEVILA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ MED LETI 1971 IN 1981:

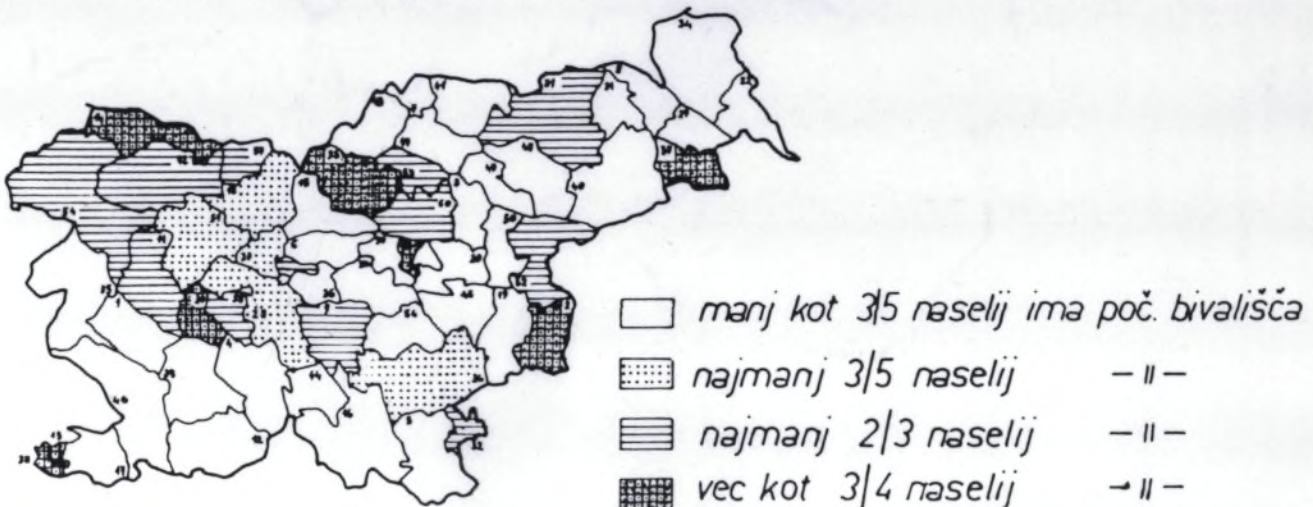
DELEŽ POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V STANOVANJSKIH ENOTAH LETA 1981:

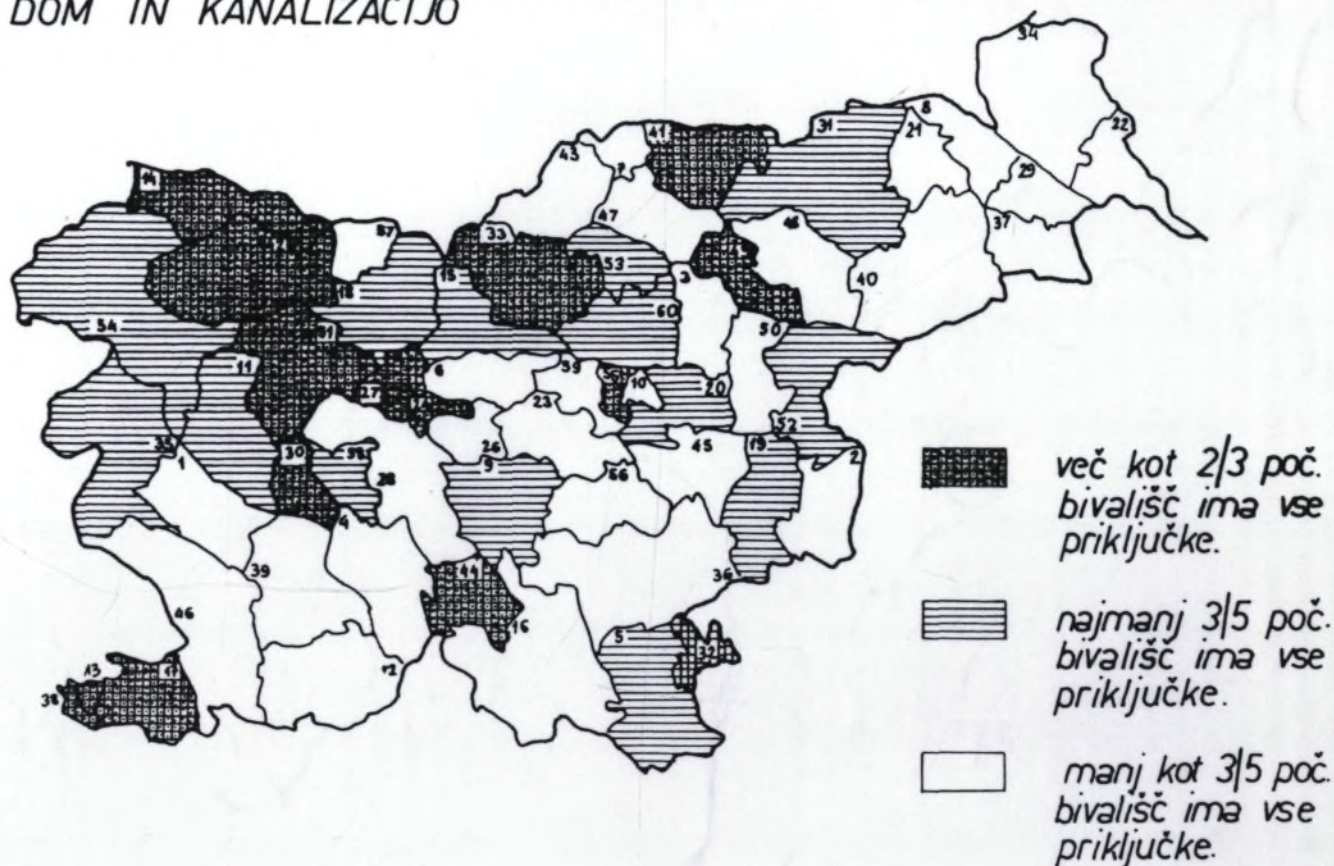
GOSTOTA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ LETA 1981:

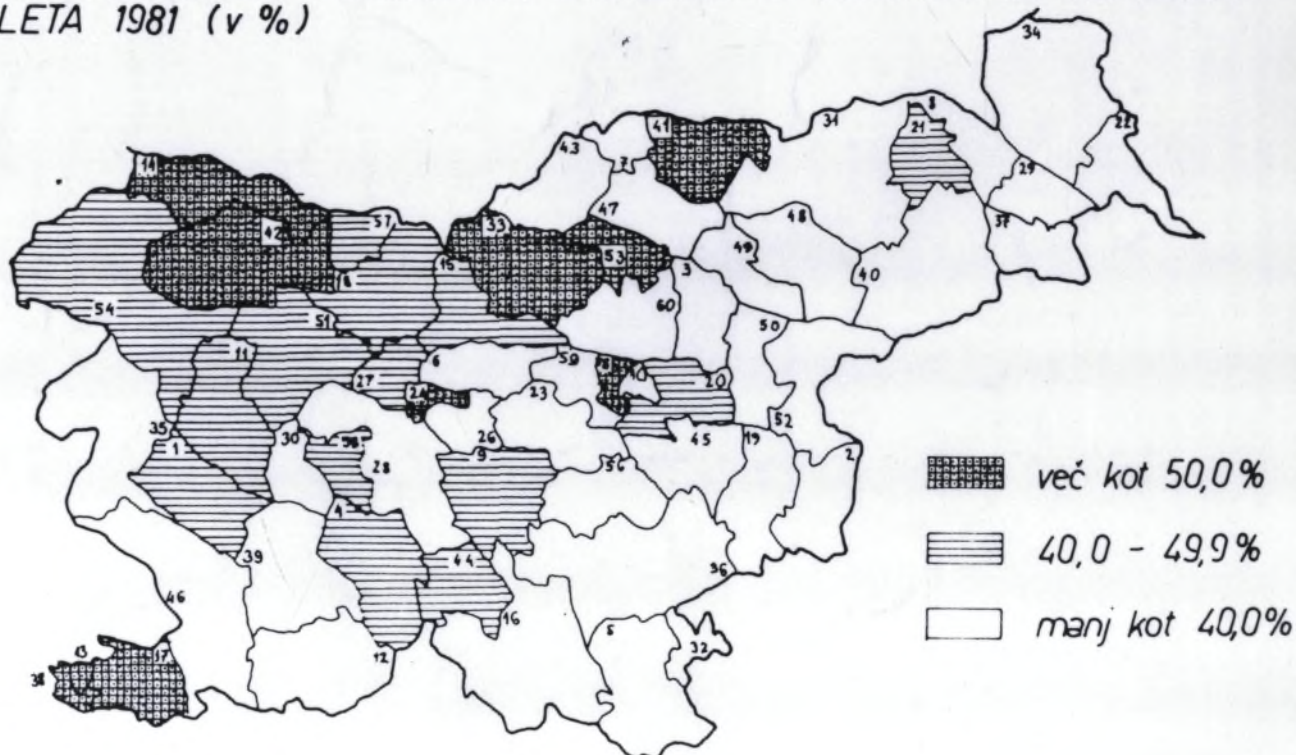
DELEŽ NASELIJ S POČITNISKIMI BIVALIŠČI:

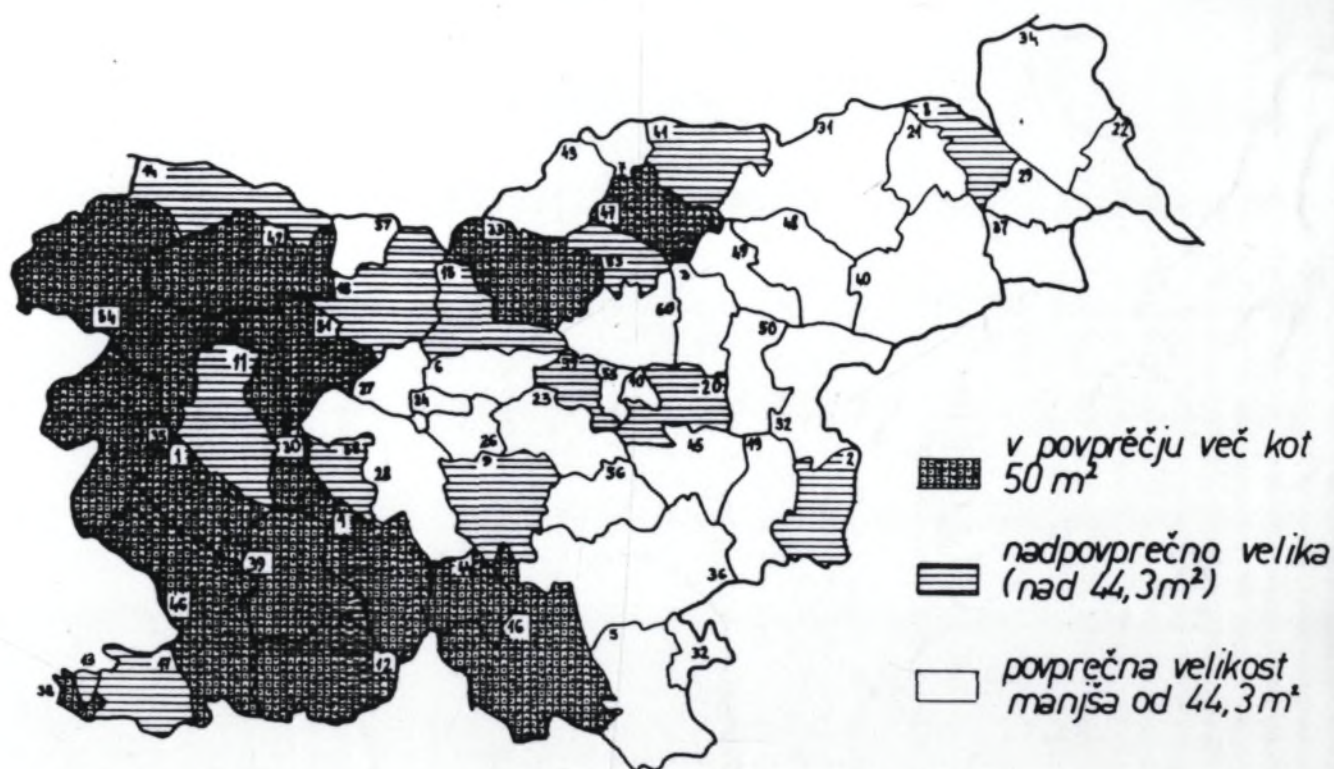
OPREMLJENOST POČITNIŠKIH BIVALIŠČ Z ELEKTRIKO, VODOVO - DOM IN KANALIZACIJO

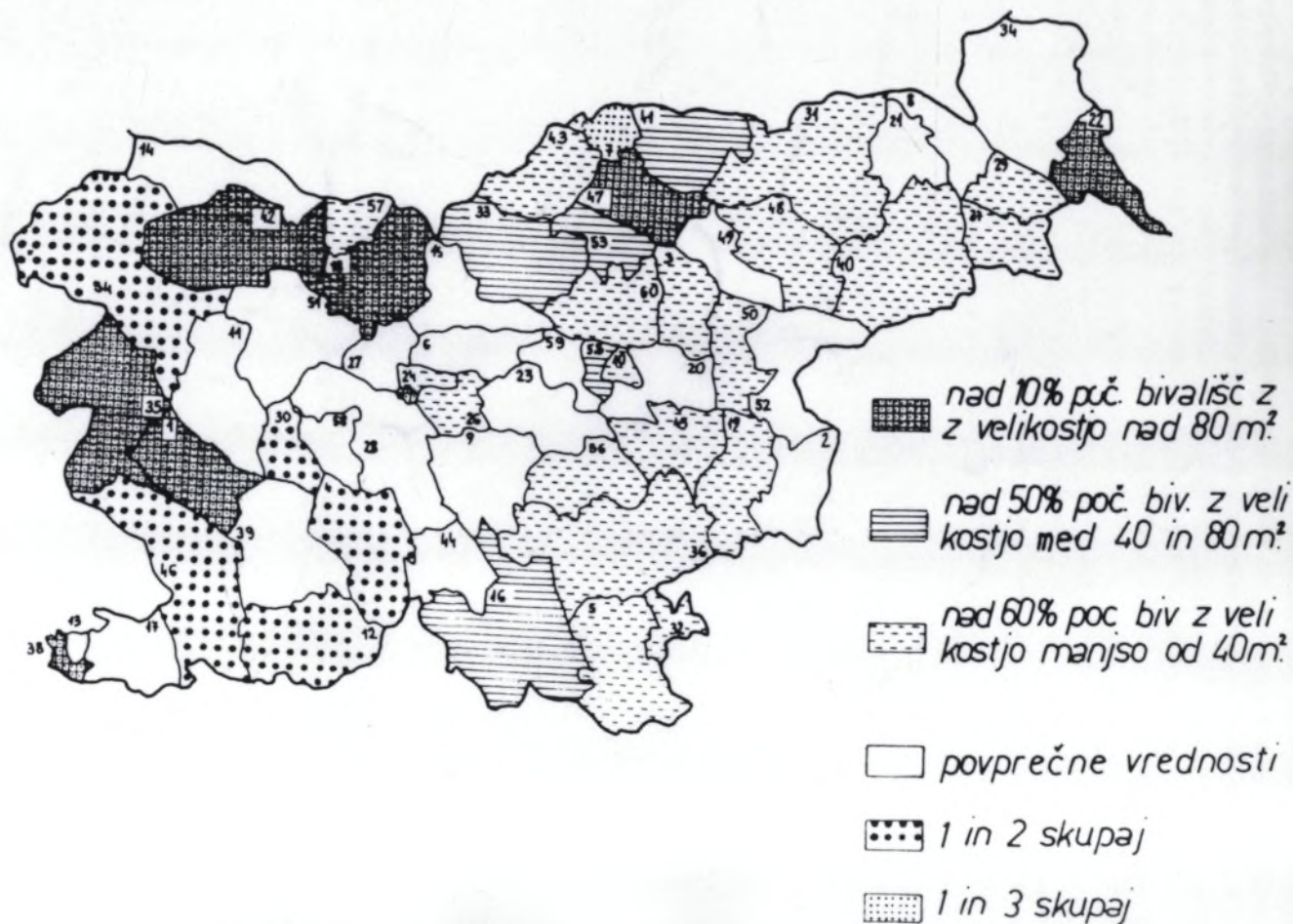
OPREMLJENOST POČITNIŠKIH BIVALIŠČ S KUHINJO IN KOPALNICO LETA 1981 (v %)

POVPREČNA VELIKOST POČITNIŠKIH BIVALIŠČ

DELEŽI VELIKIH IN MAJHNIH POČITNIŠKIH BIVALIŠČ

1.2.1. GEOGRAFSKA TIPIZACIJA IN RAJONIZACIJA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V SLOVENIJI.

Podatke, ki nam jih je posredoval zadnji popis "stanovanj za počitek in rekreacijo", smo v predhodnem poglavju uredili v značilne sklope, ki nam sedaj omogočajo:

- da opredelimo zvrsti počitniških bivališč v Sloveniji in
- da posamezne tipe počitniških bivališč odkrijemo v zanje značilnih območjih.

Ob tem se nam zastavlja vprašanje o smiselnosti rajonizacije območij glede na zvrst počitniških bivališč. Morali bi namreč odkriti karakterne značilnosti počitniških bivališč v Sloveniji ter opredeliti njihovo prostorsko razporejenost, tako glede obsega in števila, fiziognomije in funkcije kot tudi lokacijskih in gravitacijskih dejavnikov. Ker razpolagamo le z nekaterimi empiričnimi podatki, ki lahko posredujejo neposreden odgovor na vprašanje o karakteristikah počitniških bivališč (recimo: število, rast, oblika in obseg izgradnje počitniških bivališč), bomo morali za druge poiskati posredne indikatorje. V mislih imamo predvsem željo po opredelitvi funkcije počitniškega bivališča: iz vrste statističnih podatkov o velikosti in opremljenosti počitniškega bivališča bomo sklepali o njegovem funkcijskem značaju. V končni konsekvenci želimo na podlagi tipov počitniških bivališč, ki so se razvili v naših območjih, na podeželju in v turističnih centrih, najti odgovor na vprašanje: kakšna zvrst počitniškega bivališča je za posamezno območje prava in zaželjena. Izgradnja te zvrsti turistične infrastrukture je bila v preteklosti namreč večinoma stvar posameznikov, ki pa so glede na identične interese oblikovali tipizirane in množične oblike počitniških bivališč in ustreznih naselij. Glede na množičnost istovrstnega pojava v nekem območju lahko sklepamo na istovrstne ali vsaj sorodne vzgibe in dejavnike, ki bi lahko služili kot vodilo tudi bodoči, upajmo, bolj načrtni izgradnji počitniških bivališč.

4.3.1. Tipi počitniških bivališč v Sloveniji

Ob upoštevanju razporeditve, števila in obsega izgradnje počitniških bivališč v Sloveniji, predvsem na podlagi popisnih rezultatov, se zdi, da so se po gravitacijskem kriteriju oziroma lokacijskih dejavnikov sodeč izoblikovali naslednji trije pomembnejši tipi počitniških bivališč:

1. počitniška bivališča (sub)urbanih območij,
2. počitniška bivališča podeželja in
3. počitniška bivališča turističnih središč.

Ob nadaljnji analizi fiziognomije in funkcije (posredno ugotavljanje) počitniških bivališč smo dognali še dvoje:

- namreč, da lahko omenjene, na splošno geografsko opredeljene značilne skupine počitniških bivališč delimo v več podskupin, ter
- da je za vsak osnovni tip počitniških bivališč (podobno kot za podskupine) značilnih nekaj indikatorjev, ki jih bomo pozkušali v nadaljevanju oziroma pri opisu značilnosti posameznih geografskih tipov počitniških bivališč upoštevati.

Počitniška bivališča (sub)urbanih območij delimo, ob upoštevanju lokacije, v:

- a) mestna počitniška bivališča in
- b) obmestna počitniška bivališča.

Zanje je na splošno značilno, da so zgrajena v občinah, ki vključujejo pretežno mestni teritorij, pri čemer je počitniško bivališče v neposrednem zaledju družbenogeografsko (izobraževalnih, kulturnih ...) ali naravnogeografsko (obrežje, gozd in travnik) atraktivnih območij mesta oziroma obmestja. Medtem ko je prvo omenjeni podtip v tej skupini pretežno stanovanje v družinski hiši (dedovanje) ali v večstanovanjskem bloku, so za počitniška bivališča obmestja značilne hiše različnih stilov in gradbenih faz, ki sicer omogočajo prenočevanje, a so velikokrat zasnovane tako, da predvsem zadovoljujejo rekreacijske potrebe; recimo: obdelovanje vrta, čolnarjenje... Zaradi tega so marsikatera počitniška bivališča slabo opremljena, brez kvalitetnih infrastrukturnih napeljav in prostorov za dnevno higieno. To velja tudi za mestna počitniška bivališča v jedrih mest, ki pa jih lastniki ne prodajo zaradi centralne lege, ki jo imajo.

Empirično dokazljive podatke o tej zvrsti počitniških bivališč nam nudijo popisi za območja Ljubljane, pa tudi Maribora, Kranja in Pirana... Deloma moramo nekatere našteve značilnosti, ob kritičnem vrednotenju, pripisati še drugim, nemestnim (podeželjskim...) tipom počitniških bivališč, a vendar je nekaj skupnih značilnosti pripisati le počitniškimi bivališčem v mestnih občinah, npr.: največje število počitniških bivališč imajo že leta 1971 (poleg turističnih) teritoriji občin Ljubljane (Vič-Rudnik, Šiška), Maribora, Kranja in Novega mesta. To pomeni, da so počitniška bivališča v mestu/obmestju med najstarejšimi oblikami tovrstne rekreacije pri nas. Med 38 naselji, ki so imela leta 1981 50 in več počitniških bivališč, jih je 9 ali ena četrtnina v omenjenih občinah, poleg njih pa so v tej skupini naselij z največ počitniškimi bivališči še izrazita mestna naselja Piran, Izola in Koper. To pomeni, da interes po gradnji počitniških bivališč v mestu/obmestju ni nazadovol, kvečjemu porasel. Opremljenost počitniških bivališč v mestnih občinah je dokaj različna: v ljubljanskih ima kopalnico in kuhinjo ena do dve tretjini počitniških bivališč, v mariborskih med 15 in 64 odstotki počitniških bivališč... V primerjavi s slovenskim povprečjem sta nasploh velikost in opremljenost počitniških bivališč mestnih občin podpovprečni.

Ob natančnejšem pregledu popisnih podatkov zbode v oči, da sta število in obseg počitniških bivališč največji v tistih

mestnih občinah (pri tem moramo izvzeti obmorska turistična mesta), ki imajo obsežna ozemlja izven gosteje pozidanih mestnih območij in ki segajo še daleč na podeželje. Poraja se misel, da pri nas prevladuje tisti tip počitniških bivališč (sub)urbanih območij, ki se razvija predvsem na robu mestne aglomeracije oziroma že bolj ali manj na podeželju v gravitacijskem območju večjih mest.* Zato lahko zapišemo, da se tip obmestnega počitniškega bivališča pri nas prepleta s tipom podeželjskega počitniškega bivališča. Tip obmestnega počitniškega bivališča pa sega obenem ob vpadnicah v sosednje občine (npr. iz ljubljanskih občin v vrhniško, grosupeljsko, domžalsko občino...), kjer izkazuje podobne, v prejšnjem odstavku omenjene značilnosti. Pri nas prevladujoča oblika obmestnega počitniškega bivališča ima drugod po svetu še eno značilnost: velika večina počitniških bivališč se namreč pod vplivom številnih dejavnikov ščasoma preoblikuje v stalno bivališče (najmanj ene generacije lastnikovega gospodinjstva). Podobnih zakonitosti popisa nista zabeležila, vendar, kot bomo videli pri pregledu alpskih območij, tudi naša obmestja niso imuna pred tako transformacijo.

Počitniška bivališča podeželja zajemajo po obsegu največ ozemlja v Sloveniji. Že v prejšnjem poglavju smo zapisali, da je za Slovenijo značilna disperzna poselitev počitniških bivališč, za kar gre vzroke iskati v številnih dejavnikih. Ker pa so vsi v glavnem povezani s socialno-geografsko transformacijo v tipičnih naravnogeografskih območjih Slovenije, se zdi najbolj umestna delitev počitniških bivališč podeželja v podskupine, ki bodo upoštevale specifičnost prirodnih pogojev (in z njimi povezanega družbenogeografskega razvoja) tamkajšnje regije. Zato ločimo:

- a) počitniška bivališča podeželja subpanonskih pokrajin,
- b) počitniška bivališča podeželja subprimorskih pokrajin,
- c) počitniška bivališča podeželja kraških pokrajin in notranje Slovenije in
- d) počitniška bivališča podeželja alpskih pokrajin.

Težko je najti za vse omenjene podskupine počitniških bivališč na podeželju ustrezne skupne značilnosti, ki bi jih povezovale v celoto. Prva in najbolj značilna bi bila ta, da po statističnih podatkih izkazujejo dokaj redko poselitev (število počitniških bivališč na km² ozemlja občine je v povprečju pod 1), a obenem predstavljajo, vsaj v nekaterih občinah, izrazit delež stanovanjskega fonda občine (pet in več odstotkov). Druga značilnost je tesno povezana s časom izgradnje: z izjemo turističnih in obmestnih območij (npr. v Alpah ali v novomeški pokrajini oziroma v zaledju Ljubljane...) je število počitniških bivališč na slovenskem podeželju nadpovprečno narastlo prav v zadnjem obdobju oziroma med obema popisoma leta 1971 in 1981.

* Omenjena zakonitost je v nasprotju z nekaterimi območji srednjeevropskih mest, na primer Dunaja, kjer je zadnji popis v prvem in drugih mestnih okrožjih beležil večje število počitniških bivališč kot na obrobju, kjer se (v kolikor je to dovoljeno) građe pretežno vrtno ute v okviru tim. "Schräbergärten" (vrtničkarstvo).

Tretja značilnost je v tesni soodvisnosti s prejšnjo: ker gre za preureditev številnih na podeželju že do leta 1971 opuščeni poslopji v počitniška bivališča, je njihova opremljenost velikokrat pod republiškim povprečjem. Številna bivša gospodarska poslopja (zidanice, hlevi...) so pridobila rekreacijsko funkcijo. Prav pri omenjanju tega dejstva ne moremo mimo tega, da počitniška bivališča na podeželju karakterizira še:

- lokacija v okviru vasi ali zaselka in
- lega izven naselbinskih/urbanih območij - na samem (v gozdu, na travniku, ob reki...).

Kmečka gospodarstva so namreč v sistemu drugačnega gospodarjenja zgradila in občasno uporabljala poslopja izven naselij, na lastni, ponavadi oddaljeni parceli za spravilo sena, za zavetje živini, za spravilo pridelka itn. Preobrazba gospodarjenja in kmečkih gospodinjstev je omenjena poslopja prepustila zobu časa in, v sosledju, interesentom za izgradnjo počitniškega bivališča na podeželju. Seveda pa so nastajala počitniška bivališča na podeželju tudi izven omenjene sheme kot novogradnje v vaseh ali še večkrat ob vaškem jedru v posebni "vikend četrti". Mnogokje so podobne stavbe v naseljih ali na samem zgrajene "na črno" in legalizirane (ali redkokdaj porušene) s pravnim postopkom.

Ker ni naš namen v tem poglavju nakazati vse problematike počitniških bivališč podeželja, saj je to dokaj obsežna in kompleksna tema,* si na kratko oglejmo le še nekaj značilnosti, ki jih izkazujejo podatki popisa 1981 in ki so karakteristični za posamezne podskupine podeželskih počitniških bivališč.

Podeželska počitniška bivališča subpanonskih pokrajin so, v kolikor so izven turističnih središč (toplice), zgrajena v območjih občin, ki se intenzivneje ukvarjajo z vinogradništvom. Zato jim pritiče tudi termin "počitniška bivališča goric". Posebno izstopajo po številu počitniška bivališča v gravitacijskem zaledju Ljubljane (občini Trebnje in Novo mesto), Zagreba (občina Brežice) ter Celja (občina Žalec) in Maribora (občina Ptuj). Prav rasti podeželskih počitniških bivališč v subpanonskem svetu v zadnjem desetletju gre zahvala za razprostranjenost le-teh po vseh, tudi najbolj perifernih območjih Slovenije. Navedimo za primer, da je število počitniških bivališč med obema popisoma narastlo za indeks 1000 in več samo v Ljubljani perifernih občinah Murski Soboti, Ljutomeru, Ormožu, Slovenskih Konjicah in Metliki (ter Domžalah). Značilno za počitniška bivališča subpanonskega sveta je, da so po obsegu majhna (npr. nad 80 m² stanovanjske površine ima v občini Novo mesto le 3,9%, v Ormožu in Ptujju le 2,8% itn. počitniških bivališč, medtem ko je povprečje za SR Slovenijo 6,9%), saj v povprečju le redko presežejo 40 m² površine (povprečje v SR Sloveniji je 39,1 m²). Za indikator ustrezne opremljenosti počitniškega bivališča ponavadi uporabljamo podatek o kopalnici

* Deloma je omenjeno problematiko avtor zajel v članku "Počitniška bivališča na slovenskem podeželju", Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega podeželja, str.166-175, Ljubljana, 1982.

in kuhinji v omenjenem objektu. Značilno za vsa podeželska, posebno pa še subpanonska počitniška bivališča je, da so deleži počitniških bivališč s temi prostori izredno nizki. V občini Novo mesto npr. ima le 29,6%, v občini Trebnje 27,6%, v občini Brežice 39,2% in v občini Ptuj le 14,4% počitniških bivališč kopalnico in kuhinjo (v SRS 39,3%). Pri tem smo našli le tiste občine, ki imajo po popisnih podatkih iz leta 1981 največ počitniških bivališč v subpanonskem svetu.

Podeželska počitniška bivališča subprimorskih pokrajin imajo glede opremljenosti podobne značilnosti, glede površine pa so diametralno nasprotje, saj spadajo med največja počitniška bivališča v Sloveniji.* V povprečju imajo počitniška bivališča treh najbolj tipičnih subprimorskih občin (Sežana, Nova Gorica in Ilirska Bistrica) 62 m² površine, medtem ko je povprečje za Slovenijo za skoraj polovico nižje (39,1 m²). Razen v novogoriški in ajdovski občini, kjer ima nad 40% počitniških bivališč kopalnico in kuhinjo, tudi tu ni dosti bolje glede opremljenosti počitniških bivališč (le 17,5% počitniških bivališč v občini Ilirska Bistrica ima kopalnico). Splošno dejstvo pa je, da je omenjeno podeželje za izgradnjo počitniških bivališč manj zanimivo: le v občini Sežana je teh objektov po podatkih popisa nad 200!

Podeželska počitniška bivališča kraških pokrajin notranje Slovenije v glavnem, podobno kot subprimorski svet, po številu ne izstopajo. Zadnji popis izpostavlja v tem pogledu le grosupeljsko in trebanjsko občino ter območja novomeške (kjer se pri obeh že mešajo subpanonske značilnosti) in viške (kjer se uveljavljajo obmestne značilnosti) občine, ki segata v kraški svet. Postojna, Idrija, Logatec, Ribnica in Kočevje po popisnih podatkih nimajo več kot 200 počitniških bivališč na svojem občinskem ozemlju. Med edino pravo območje počitniških bivališč kraške Slovenije, na katerem ne prihaja do izraza niti obmestna (Vrhnika, Grosuplje) niti panonska karakteristika (poleg omenjenih še Črnomelj in Metlika) počitniških bivališč, lahko prištevamo teritorij cerkniške občine. Zanja je značilno, da so velikosti počitniških bivališč nekaj nad povprečjem, podobno kot tudi oprema le-teh, saj ima več kot polovica bivališč popolno napeljavo (elektrika, vodovod, kanalizacija) in skoraj polovica kopalnico in kuhinjo. Za občine kraških pokrajin notranje Slovenije je značilno, da se na njihovem ozemlju uveljavljajo predvsem naselja počitniških bivališč (v subpanonskem svetu bolj razpršena poselitev), da pa je najti v gozdovih in jasah tega sveta tudi osamljena počitniška bivališča, ki z obstoječo naselbinsko mrežo nimajo nič skupnega.

Podeželska počitniška bivališča alpskih pokrajin so, ob obmestnih (in v turističnih središčih), najstarejša tovrstna poseli-

* Poudariti je treba, da pri tem upoštevamo le prave in prehodne subprimorske pokrajine in občine, ker se nam zdi, da počitniških bivališč v občinah Slovenskega primorja, zaradi splošno znane turistične pomembnosti, ne moremo uvrstiti med tiste, za katere veljajo zakonitosti podeželskih tipov počitniških bivališč.

tev v Sloveniji. Popis leta 1971 je poleg viške in novomeške občine izpostavil število počitniških bivališč v petih od devetih alpskih občinah, pri čemer še posebej izstopata območji radovljiške in kranjske občine. Medtem ko gre pripisati veliko število počitniških bivališč, tudi še desetletje kasneje, v radovljiški in jeseniški občini tamkajšnjim turističnim centrom (zato ju bomo kasneje obravnavali), pa so povsod drugod izraz sprememb na podeželju. V glavnem bi jih lahko poleg splošne delitve v vaške in samostojne objekte občasnega prebivanja delili še glede na višinske pasove in vzporedno s tem na vegetacijsko-geomorfološko različne tipe pokrajine. Vzporedno s pokrajinskimi značilnostmi so se oblikovali naslednji tipi počitniških bivališč:

- podeželska počitniška bivališča alpskih dolin in kotlin,
- podeželska počitniška bivališča alpskega predgorja in
- podeželska počitniška bivališča alpskega visokogorja.

Tip, ki ga srečujemo v dolinah glavnih alpskih vodotokov in na prisojnem obrobju Ljubljanske kotline, velikokrat po funkciji spominja na obmestna počitniška bivališča. V subalpskem svetu so izven izletniških točk gravitacijskega območja Ljubljane počitniška bivališča zapolnila praznino, ki se je pokazala v lastništvu ob preslojitvi večine vaškega prebivalstva iz kmečkih v nekmečke poklice. K pravim počitniškim bivališčem alpskega sveta pa lahko štejemo tista, ki so pod podobnimi pogoji, vendar iz čisto rekreativnih namenov, nastala v visokogorju, predvsem na planinah, v gozdovih in na razglednih, prisojnih pobočjih. Medtem ko so drugje na podeželju alpskega sveta lahko počitniška bivališča namenjena tudi stalni poselitvi ene od generacij lastnikov (podobno kot v nekaterih mestom bližjih podeželskih območjih krása in subpanonskih goríc), pa v visokogorju, zaradi znanih težav z oskrbo, prevozom ipd., lahko služijo le občasnim obiskom.

Kljub tem znanim dejstvom preseneča, da se v vsem alpskem svetu uveljavlja v povprečju tip počitniškega bivališča, ki je po velikosti bistveno večji in po opremljenosti nesorazmerno boljše urejen kot v drugih predelih Slovenije (z izjemo turističnih centrov, kjer je urejenost ponavadi že boljša). Po pravilu so vsa počitniška bivališča v povprečju po površini večja od 40 m^2 (povprečje $50,4 \text{ m}^2$), najmanj dve tretjini počitniških bivališč je priključenih na vodovodno, električno in kanalizacijsko omrežje (povprečje 70,9%) in le tu, ter v turističnih središčih, srečujemo občine, v katerih ima več kot polovica počitniških bivališč kuhinjo in kopalnico.

To nas navaja k razmisleku o tem, ali ni, glede na izkazane karakteristike počitniških bivališč v alpskem svetu, šteti vsa, ki jih srečujemo v Alpah - ne glede na podeželskost okolja, v katerem jih je najti, k počitniškim bivališčem turističnih središč.

Počitniška bivališča turističnih središč (oziroma območij) so v detaljih podobno različna po funkciji in motivih za izgradnjo, oblikujejo pa se sorazmerno hitro v enotno skupino počitniških bivališč, ki so namenjena vsaj enkrat letno daljšedobnemu prebivanju, izključno dopustu in rekreaciji in neredko

tudi turistični ekonomiji (oddajanje sob tujcem), ne glede na prostor, v katerem se pojavljajo. Zato se nam v tem primeru ne zdi smiselna delitev po pokrajinskih tipih, temveč po funkciji turističnega kraja, v katerem srečujemo počitniška bivališča. Ločimo:

- a) počitniška bivališča v izletniških krajih in
- b) počitniška bivališča v turističnih središčih
 - obmorskega,
 - alpskega (visokogorskega) in
 - topliškega tipa.

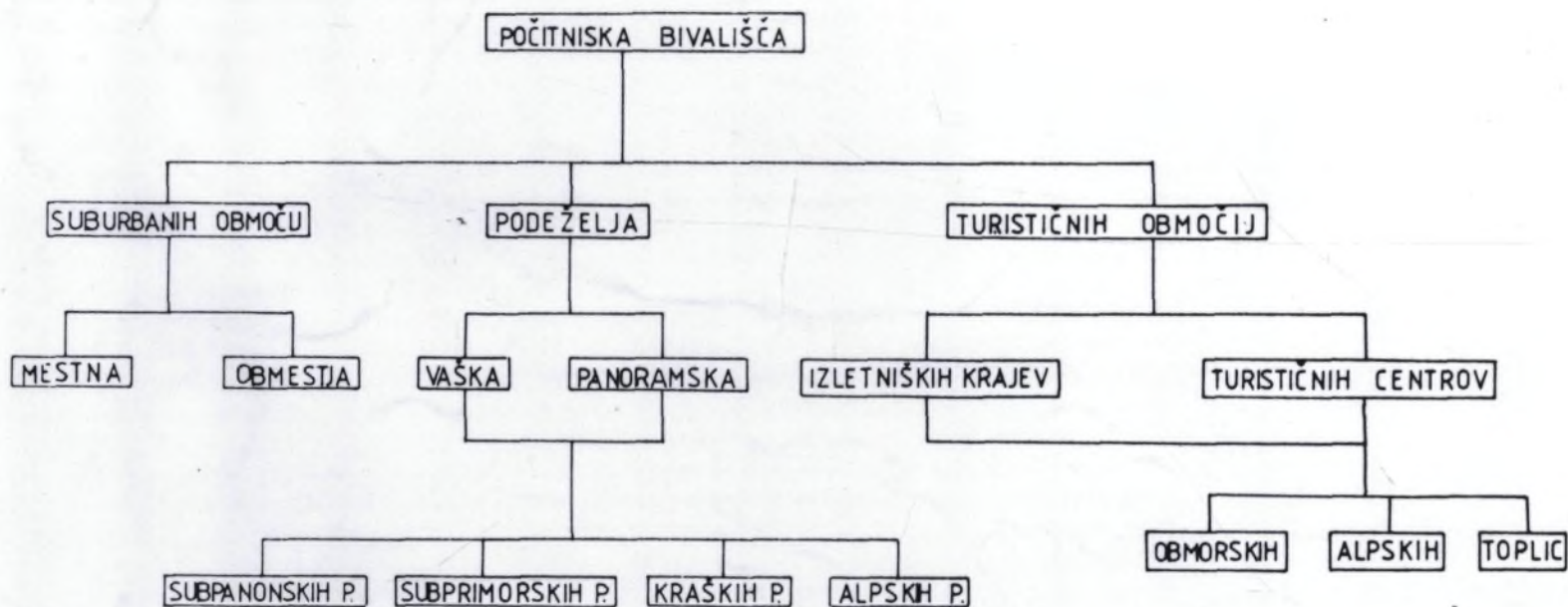
Če vzamemo za kriterij oziroma kot indikator turističnih središč in krajev "oddajanje prostorov v počitniških bivališčih turistom", potem je v Sloveniji 26 občin, v katerih bi moral biti najmanj en turistični kraj. Vzemimo jih nekaj pod lupo. V občini Brežice srečujemo počitniška bivališča toplic. Zanje je značilna, glede na lego v subpanonskem svetu, dokajšnja skromnost v opremljenosti in velikosti. Nasprotno izkazujejo počitniška bivališča v občini Jesenice značilnosti počitniških bivališč alpskih (zimsko-športnih) centrov: relativno majhne do srednje velike stanovanjske površine, izredno dobro opremljenost in možnost dolgotrajnega prebivanja (3/4 stanovanj ima kopalnico in kuhinjo) brez navezanosti na turistične (centralne) obrate, kot je temu primer pri topliškem tipu počitniških bivališč.

Tip počitniškega bivališča obmorskih turističnih središč predstavlja nedvomno najbolj karakteristično zvrst teh objektov. Podobno kot pri nekaterih alpskih, jezersko-gorskih turističnih središčih sega postavitev počitniških bivališč tod že v prejšnje stoletje. Če se naslonimo le na statistične vrednosti ugotovimo tudi, da so še v zadnjem obdobju po številu intenzivno naraščala, česar, recimo v alpskem svetu, nismo zabeležili. Občina Piran, kot izrazita predstavnica te zvrsti počitniških bivališč, kaže ob enem še rast nadpovprečno velikih stanovanj te zvrsti, saj je počitniških bivališč s površino nad 80 m² še dvakrat več kot znaša slovensko povprečje, najmanjših stanovanjskih enot pa je za četrtno manj kot jih je v povprečju v Sloveniji. Podobno je z opremljenostjo, ki je celo boljša kot v alpskem svetu, saj ima skoraj 90% vseh počitniških bivališč vse infrastrukturne priključke in skoraj 4/5 le-teh kopalnico in kuhinjo.

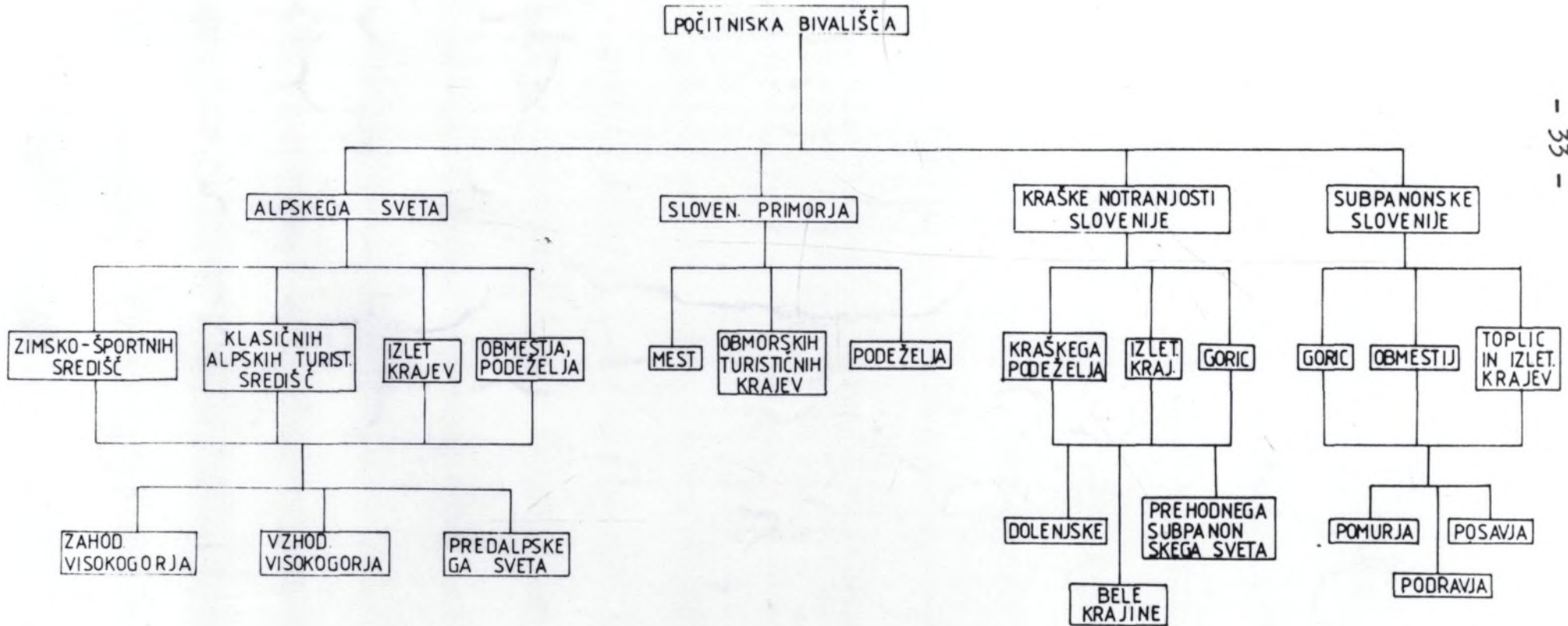
Zaključimo lahko, da je za počitniška bivališča turističnih središč (z izjemo topliškega tipa) značilno dokajšnje število, intenzivna rast, izrazita starost dela teh objektov ter izredna opremljenost in velikost (samo obmorski tip) pripadajočih stanovanjskih enot.

Počitniška bivališča izletniških krajev neredko uvrščamo v obmestne ali podeželske tipe počitniških bivališč. Prepletanje ene funkcije z drugo je še posebno očitno tam, kjer je inicialno središče rekreacije dokaj blizu in omogoča vsakodnevni obisk. V to skupino počitniških bivališč zato redkeje uvrščamo tiste, ki so zgrajene na izletniških točkah (Ljubljancanov, Mariborčanov...), kot npr. na Rakitni, v Gorenji vasi itn., ob katerih pa ni obsežnejših hotelskih in drugih turistično-

TIPI POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V SLOVENIJI:

ZNAČILNA PODROČJA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V SLOVENIJI :

rekreativnih kompleksov, značilnih za kratkotrajnejše obiske, a tudi za daljšedobni oddih. Veliko lažje uvrščamo sem tista počitniška bivališča, ki so zrasla v krajih z nekdanjo (in sedanj) turistično tradicijo (npr. Preddvor, Kamniška Bistrica, pa tudi Jezersko in Gornji grad).

Za počitniška bivališča tega tipa je značilna dokaj dobra opremljenost in velikost počitniških bivališč, medtem ko v skrbi za prehranjevanje in higieno še zdaleč ne dosegajo turističnih središč. Razumljivo, saj je obisk počitniškega bivališča kratak, ponavadi vezan za konec tedna, z izrazito tendenco po prehranjevanju izven stanovanja, v gostilni. Enkrat letno se uporabljajo za daljši čas.

1.2.2. Značilna območja počitniških bivališč v Sloveniji

V skladu s specifično fiziognomijo in funkcijo počitniških bivališč, ki jih razvrščamo v izrazite tipe, so se v Sloveniji izoblikovala območja počitniških bivališč s povsem določenimi skupinami oziroma značilnostmi le-teh. Nekatera območja izkazujejo izredno koncentracijo počitniških bivališč, medtem ko druga dohitevajo razvojni proces, katerega korenine srečujemo že v prejšnjem stoletju. Predvsem gre ločiti naslednje večje pokrajinske enote, ki jih opredeljujejo število, last in fiziognomija oziroma tip počitniškega bivališča:

1. počitniška bivališča Slovenskega alpskega sveta,
2. počitniška bivališča Slovenskega primorja,
3. počitniška bivališča subpanonskih pokrajin Slovenije in
4. počitniška bivališča kraške notranje Slovenije.

Ostre ločnice med posameznimi območji ne moremo potegniti, saj se ponekod, kot recimo med kraško Dolenjsko in subpanonsko Posavsko Slovenijo, podobni fiziognomski in funkcijski tipi počitniških bivališč nadaljujejo. Vendar pa moramo med omenjenimi večjimi značilnostmi pokrajin ločiti še značilnosti na omenjenih območjih, saj ponavadi izkazujejo povsem svojsko rast, funkcijo in fiziognomijo - torej tip počitniškega bivališča.

Počitniška bivališča Slovenskega alpskega sveta lahko zato že na vsem začetku ločimo po dveh kriterijih: pokrajinsko-naselbinskem in regionalnem. Po prvem ločimo:

- počitniška bivališča zimsko-športnih središč,
- počitniška bivališča klasičnih alpskih turističnih centrov,
- počitniška bivališča izletniških krajev in
- počitniška bivališča obmestij in podeželja.

Po drugem kriteriju pa razvrščamo:

- počitniška bivališča Zahodnega visokogorskega alpskega sveta z Gorenjsko,
- počitniška bivališča Vzhodnega visokogorskega alpskega sveta in

- počitniška bivališča predalpskega sredogorja s Pohorjem.

Za območje počitniških bivališč v Zgornjem Posočju in na Gorenjskem je značilno, da je po številu "stanovanj za počitek in rekreacijo" vodilno območje alpskega sveta, pri čemer gre pripisati to dejstvo dolgoletni izgradnji počitniških hiš in stanovanj (v turistično atraktivni pokrajini visokogorja), razvoju turistične infrastrukture in turističnega gospodarstva, na katerega se prej ali slej naveže tudi omenjena zvrst prebivanja. Zato v tem območju srečujemo počitniška bivališča turističnih središč (ki bi jih zaradi specifikke morali ločiti še na tiste s primarno zimsko-športno usmeritvijo in tiste, ki so sestavni del klasične alpske turistične pokrajine ob jezerih), počitniška bivališča podeželja (v vseh in na samotnih lokacijah ter v zaselkih izključno počitniških bivališč) in nenazadnje tudi specifično zvrst obmestnega počitniškega bivališča (Kobarida, Tolmina, Jesenic, Kranja in Radovljice...). Območje počitniških bivališč Zahodnega visokogorskega alpskega sveta z Gorenjsko zajema območja Julijcev v Posočju in Posavju kot tudi Zahodnih Karavank ter gorenjskega dela Kamniških Alp in Ljubljanske kotline.

Počitniška bivališča v Vzhodnem visokogorskem alpskem svetu so v številu dokaj skromneje zastopana kot v prej obravnavani geografski regiji. Zanj je značilno, da se obseg počitniških bivališč tod šele v zadnjem desetletju širi in da so še sedaj nekatera območja za tovrstno rekreacijo na splošno nezanimiva (občina ravne). Rast je ponavadi omejena na zimsko-športno infrastrukturo (npr. Golte) ali na skromne izletniške kraje (Gornji grad, Luče) na robu visokogorja, medtem ko v notranjost alpskih dolin ta poselitev še ni posegla. Predvsem srečujemo tu dva tipa počitniških bivališč: počitniška bivališča podeželja in izletniških krajev. Območje lahko omejimo z vrhovi Savinjskih Alp na zahodu in dolino Mislinje na vzhodu.

Počitniška bivališča, ki jih srečujemo v podolžni smeri predalpskega sredogorja s Pohorjem, so več ali manj izraz prvotnega izletništva prebivalcev mestnih aglomeracij obrobnih alpskih dolin in kotlin (Ljubljane, Celja, Maribora, Nove Gorice...). Po obdobju nastanka segajo v petdeseta leta, ko so že zasedala panoramske, prisojne in izletniške točke mestnega obrobja oziroma podeželja v obliki manjših zaselkov na obrobju vasi ali na samem. Neredko so izraz povsem določene zvrsti rekreacije (vrtičkarstvo, čebelarstvo, sprehodi in npr. ribarjenja v Sorri...), ki se v novejšem času, predvsem na Pohorju, naslanja na zimsko-športne naprave in tamkajšnjo infrastrukturo. Škofjeloški in domžalski sredogorski svet sta značilna za to zvrst rekreacije Ljubljancanov, žalsko predgorje Celjanov, idrijsko in tolminsko Novogoričanov, radeljsko in slovenjebistriško Mariborčanov itn. Zato srečujemo v alpskem predgorju tri značilne zvrsti počitniških bivališč: tip počitniškega bivališča obmestja, tip počitniškega bivališča na podeželju in tip izletniškega kraja. Omenjeno območje lahko na severu omejimo z alpskim visokogorjem, na jugu oziroma vzhodu potegnimo črto ločnico ob kraških in subpanonskih pokrajinah.

Počitniška bivališča Slovenskega primorja lahko, glede na fiziognomski in le deloma različen funkcijski značaj, razporedi-

mo v tri zaokrožene enote:

- v počitniška bivališča mestnih jeder,
- v počitniška bivališča obmorskih turističnih središč in
- v počitniška bivališča goric in naselij zaledja.

V obmorskih občinah izkazujeta oba popisa relativno veliko počitniških bivališč, ki so po fiziognomskih karakteristikah mestnega značaja (večstanovanjske hiše), a po funkciji sodeč prava središča klasičnega obmorskega turizma. Ta izkazuje predvsem dobro opremljenost stanovanj, kar omogoča daljši oddih oziroma prebivanje. Zaradi povojnih migracij in atraktivne lege je počitniških bivališč za mesta nenavadno veliko v vseh treh občinskih središčih Obale. Navezujoč se na predvojno rekreacijo tržaškega mestnega prebivalstva, so se v naslednji fazi dograjevala počitniška bivališča v in ob turističnih središčih (Portorož, Ankarana...). Po številu stanovanjskih enot v vrstnih in enodružinskih hišah, ponavadi na prisojnih, nekdanj vinogradniških terasah, presežejo število mestnih počitniških bivališč. Po funkcijski plati pa so jim identična, saj se podobno navezujejo na turistično infrastrukturo turističnega središča in rekreacijo ob vodi. Najnovejši razvoj je zanesel v obmorsko zaledje, v vasi in zaselke flišne in gričevnate notranjosti, številna počitniška bivališča. Na opuščeni vaških zemljiščih so na robu vasi zrastle naselja počitniških hiš, večkrat pa tuji lastniki preurede še dele vasi z namenom ustvariti si počitniško bivališče. Čeprav gre za tipična počitniška bivališča obmorskega tipa, ki omogočajo daljšedobni oddih (dobra opremljenost, velikost) in so po funkcijski plati tudi navezana na rekreacijo ob/na morju, bi jih zaradi lokacije mirne duše lahko uvrstili med podeželska počitniška bivališča. Z okoljem, v katerem so, ponavadi ne žive v simbiozi (neposredna okolica, razen na lastni parceli - vinogradništvo in vrtničkarjenje ter sadjarstvo - ni zanimiva in ponavadi ne služi rekreaciji). Lastniki so bili iz določenih vzrokov (pomankanje gradbenih parcel ob morju) "primorani" na odmaknjenost od rekreativnega potenciala (morja). Zaradi funkcije, ki je usmerjena k rekreaciji k oddaljenemu morju, je umestno uvrstiti ta počitniška bivališča v zvrst podeželsko-obmorskega tipa počitniških bivališč.

Počitniška bivališča subpanonskih pokrajin bi morali glede na razvojne in pokrajinske posebnosti razdeliti v tisto skupino, ki je nastala na prehodnem, in posebej na tisto, ki smo jo registrirali v pravem subpanonskem območju. Specifična funkcija posameznih počitniških bivališč nas navaja na to, da se najprej ozremo po počitniških bivališčih na Dolenjskem in v Beli krajini. Za obe zvrsti tukajšnjih počitniških bivališč (na krasu in v goricah) je značilno, da oddih, v nasprotju s prej obravnavanim območjem, ni daljši, saj je ponavadi omejen na obiske ob koncu tedna (Plut: vikendi!). Ločuje jih predvsem zvrst dejavnosti, ki se ji obiskovalci posvečajo: v gozdno-travnatem kraškem svetu je obisk dolinskega počitniškega bivališča usmerjen k obdelovanju vrtnička, sprehodom in ribarjenju... (bližina inicialnega središča posredno vpliva na funkcijo počitniškega bivališča!); v subpanonskem gričevju pa le redkokje srečamo počitniško bivališče, ki se ne bi navezalo na vinograd (čebelarjenje itn.). Zaradi razlik v funkciji počitniškega bivališ-

ča se nam zato zdi umestna delitev v:

- počitniška bivališča gozdne kraške notranjosti in
- počitniška bivališča vinogradniške subpanonske pokrajine.

Počitniška bivališča v gozdni kraški notranjosti so izraz izletniške dejavnosti Ljubljčanov kot smo jo že spoznali v predalpskem svetu. Bližina voda ni odločilna, je pa zaželjena (Krka, Iška).

Fiziognomijo in funkcijo počitniških bivališč oblikujeta tod kraški gozd (redkokdaj s panoramskimi legami kot v alpskem svetu). Značilni za to območje so nekateri zaselki oziroma naselja počitniških bivališč, še bolj pa je za to območje značilna razpršena poselitev po gozdovih in jasah, kjer ima skoraj vsako počitniško bivališče manjšo ohišnico. Zato ni čudno, če srečujemo tod tip obmestnega počitniškega bivališča, tip podeželskega počitniškega bivališča in redkeje tip počitniškega bivališča izletniškega kraja (npr. Turjak). Mejo tega območja lahko potegnemo na jugu v cono, v kateri se že pojavljajo prvi vinogradi, na severu pa mu jo začrtajmo na južnem robu Ljubljanske kotline.

Počitniška bivališča v vinogradniški prehodni subpanonski pokrajini so oblikovala kulturno pokrajino na večini ozemlja današnje Dolenjske in Bele Krajine. S preoblikovanjem odnosov v kmetijstvu so nekdanjim zidanicam (gospodarskim poslopjem!) meščani in nekdanji kmetje, sedaj delavci, spremenili izgled in funkcijo. Iz gospodarske dejavnosti pridobivanja vina se je sedaj uveljavilo "konjičkarsko vinogradništvo" z rekreacijskim značajem. Območja zidanic in terasnih vinogradov so sedaj postala obsežna območja počitniških bivališč, disperzno raztresenih v pokrajini. Čeprav relativno majhne in slabo opremljene (ni elektrike, vodovoda, kanalizacije) dajejo vtis posejane kulturne pokrajine. Tu srečujemo tip obmestnega počitniškega bivališča (Novo mesto), tip topliškega počitniškega bivališča (Dolenjske in Šmarješke toplice) in nenazadnje tip specifičnega, vinogradniškega podeželskega počitniškega bivališča, ki prehaja na vzhodu v soroden tip Spodnjega Posavja.

Počitniških bivališč pravih subpanonskih pokrajin Severovzhodne Slovenije ne moremo v popolnosti enačiti s funkcijo, ki jo imajo počitniška bivališča v prej omenjenem območju subpanonskega sveta, saj gravitacijska navezanost na Ljubljano in kraški relief v tem delu Slovenije še zdaleč nista odločujoča funkcijska dejavnika oziroma ju sploh ni zaslediti. Uveljavljajo se interesi prebivalstva inicialnih območij manjših mest - Celja in Maribora - ter nenazadnje, preko republiške meje, še Zagreba, v pokrajini terciarnega gričevja. Značilno za ta subpanonski svet med Posavjem in Pomurjem je, da so v njem počitniška bivališča sestavni del naselij in območij kulturne pokrajine šele zadnjih nekaj let oziroma desetletij. Najprej smo jih srečevali v gravitacijskem zaledju Maribora, na Slovenskih Goricah, pa tudi v topliških krajih, najkasneje pa je ta zvrst občasne poselitve prodrla v Haloze in na Goričko. Tudi tu večkrat ni moč jasneje razmejiti gospodarske funkcije zidanic od njene rekreacijske rabe, podobno kot je temu primer na Dolenjskem in v Beli krajini. V kolikor omogoča prenočevanje,

ne glede na mnenje lastnika, jo moramo uvrstiti med počitniška bivališča. Čeprav je povprečno počitniško bivališče skromno v izmerah in opremi, srečujemo, predvsem na izletniških točkah in na nekaterih panoramskih legah Goric, nadpovprečno velike, tudi luksuzne počitniške hiše. V glavnem pa srečujemo tod tip počitniškega bivališča obmestja oziroma tip počitniškega bivališča topliških krajev ter na podeželju tip počitniškega bivališča vinogradniškega podeželja in tip počitniškega bivališča izletniškega kraja.

Počitniška bivališča v kraški in notranji Sloveniji so težko opredeljive naselbinske enote, saj jih zaradi raznolikosti težje uvrščamo v fiziognomske in funkcijsko enotne tipe. Ker jih je relativno malo v pasu, ki seže od Spodnjega Posočja do Snežniških gozdov, izražajo po svoji funkciji in fiziognomiji, v celoti vzeto, interese prebivalcev (lastnikov) republiškega središča, številnih lastnikov iz tukajšnjih občinskih središč in nenazadnje tudi iz slovenskega zamejstva. Zato se nam je zdela najbolj smiselna delitev glede na bližino inicialnega središča (ki opredeljuje pogostost obiskov) in rekreacijsko-turistični potencial, ki ga območje nudi (izletniška, koncedenska dejavnost). Po tem kriteriju ločimo v kraškem svetu notranje Slovenije:

- počitniška bivališča v suburbani coni občinskih središč (npr. Predmeja) in
- počitniška bivališča izletniških točk in krajev medregionalnega značaja (npr. Cerkniško jezero).

V prvi podskupini počitniških bivališč srečujemo v glavnem tip počitniškega bivališča na podeželju oziroma obmestju, v drugi pa tip počitniškega bivališča na podeželju in tip počitniškega bivališča izletniškega kraja (z omejenim rekreacijskim potencialom).

3. UČINKI POČITNIŠKIH BIVALIŠČ NA FIZIOGNOMIJO IN FUNKCIJO SLOVENSКИH ALPSKIH POKRAJIN

Počitniška bivališča v dvojni funkciji: kot stanovanjski objekti in kot središča rekreativne dejavnosti v veliki meri vplivajo na preobrazbo našega alpskega sveta. Ponekod je ta pojav bolj zaznaven, predvsem zaradi njegove množičnosti ali vpadljivega videza počitniških bivališč, drugod pa je komajda fiziognomsko viden oziroma registriran. V ruralni gorski pokrajini po fiziognomiji izstopajo izrazito mestne stanovanjske enote, po funkciji pa dejavnosti, ki niso neposredno odraz kmečkega dela in urejanja kulturne pokrajine. V urbanih središčih iste regije se od drugih objektov prebivanja ločijo po urejenosti okolja in s tem povezanim občasnim prebivanjem. Nekateri četrti v omenjenih krajih so pretežni del leta bolj ali manj opustele - lahko bi jim rekli kar počitniška mesta/četrti strahov.

Poleg neposrednega vpliva na poselitev so kraji in območja z večjim številom in deležem počitniških bivališč inicialni dejavniki sprememb v gospodarski izrabi in urejenosti kulturne pokrajine naših Alp. Posredno vplivajo na oblikovanje take izrabe kulturne pokrajine, ki naj nudi boljši zaslužek avtohtoneму prebivalstvu, obenem pa ga stimulira za dejavnosti, ki so v skladu s splošno opredeljenimi smernicami družbe po proizvodnji hrane in zaščiti edinstvenega naravnega območja Jugoslavije. Deloma naj bi ta proces zaustavil tudi depopulacijo, obenem pa ohranil, čeprav le začasno poselitev v marsikaterem že bolj ali manj odmrlem kotičku naših Alp. V prejšnjem poglavju smo na podlagi regionalne pripadnosti lastnikov in njihovi izobrazbi že ugotovili, da se v po deagrarizaciji in depopulaciji znanih vaseh (npr. Koprivnik, Gorjuše, Zgornja Radovna) že vrača poselitev v okviru občasnega prebivanja in gradenj počitniških domov sorodnikov vaščanov, ki so se pred leti odselili v občinska, industrijska ali republiška središča.

3.1. ZAKONODAJA IN SPLOŠNE ZAKONITOSTI URBANE RASTI POČITNIŠKIH BIVALIŠČ

Na intenzivnost izgradnje in rabe počitniških bivališč ter s tem povezanim posrednim ali neposrednim učinkovanjem na kulturno pokrajino vplivajo splošno priznani dejavniki:

- ponudba in povpraševanje v receptivnih oziroma inicialnih območjih,
- zakonska osnova za gradnjo in pridobivanje nepremičnine in
- kapitalna zmožnost novih lastnikov počitniških bivališč (za dograditev in rabo) ter med lastniki permanenten, obstojen interes za rekreacijo gorskega tipa.

Zaradi specifičnosti našega družbenega sistema se vrstnega reda, ki ga opredeljujejo omenjeni faktorji (informiranje, nakup, ra-

ba), le redkokdaj držimo. Predaleč bi zašli, če bi na tem mestu obravnavali vse ovire, ki so na poti racionalni in hitri urbanistično-plansko zasnovani izgradnji počitniških bivališč. Na tem mestu konstatirajmo le, da je prav pri gradnji počitniških bivališč največja disonanca med predpisi in izvajanjem in da je zato ta zvrst stanovanjske gradnje prednostno na listi "črnih gradenj". K temu problemu se bomo vrnili kasneje.

Kot prvo temeljno ugotovitev moramo zapisati, da zakonodaja načeloma ne loči funkcijske namembnosti stanovanjskega objekta. Zato vsa, tudi počitniška bivališča uvršča v določila, ki zajemajo gradbeno dejavnost v celoti. Med pomembnejše, tako zastavljene zakone, ki urejajo tudi gradnjo počitniških bivališč, prištevamo:

1. Zakon o uporabi zemljišč za gradbene namene (Uradni list LRS 13-46/1950),
2. Zakon o urbanističnih projektih (Uradni list LRS 22-127/1958),
3. Zakon o urbanistični inšpekciji (Uradni list SRS 9-20/1961),
4. Zakon o urbanističnem planiranju (Uradni list SRS 16/1967),
5. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o urbanističnem planiranju (Uradni list SRS 8-470/1978),
6. Zakon o varovanju kmetijskih zemljišč (Uradni list SRS 1/1979) in za določeno območje naših Alp še
7. Zakon o Triglavskem narodnem parku (Uradni list SRS 17/1981).

Že prvo omenjena zakonska opredelitev iz leta 1950 predvideva varstvo najboljših kmetijskih zemljišč, ki jo je pred kratkim sprejeti zakon še preciziral in dopolnil. Glede na zakonska določila imamo pri nas najbolj zavarovana prav zemljišča, ki so pomembna za produkcijo hrane. Ker pa je intenzivna pridelava hrane v alpskem svetu izven aluvialnih uravnjav otežena in je ugotavljanje njene pomembnosti v okviru SR Slovenije šele v fazi vrednotenja,²⁸⁹ ostaja dovolj akcijskega prostora za urbano izgradnjo tudi počitniških bivališč. Prav zaradi tega se je pokazala potreba po dodatni in celoviti zaščiti najbolj ogroženega sveta naših Alp, namreč osrednjega dela Julijcev.

Druga temeljna ugotovitev, ki izhaja predvsem iz Zakona o urbanističnih projektih iz leta 1958 pa je, da gradbeno dejavnost urejajo in nadzorujejo občine oziroma posamezni za to določeni organi občinskih skupščin, ki naj preko internih aktov, določil in zakonov opredele gradbene okoliše na občini pripadajočem teritoriju. Gradbena dejavnost je torej, z zelo redkimi izjemami (vojaški objekti, objekti splošno-družbenega pomena), v domeni in pod jurisdikcijo občinskih organov, ki so v svojih odločitvah, na podlagi splošno sprejetih smernic, povsem samostojni. Napotila v okviru samoupravno sprejetih družbenih smernic na ravni republike pa občine različno sprejemajo oziroma se po njih ravnaajo. Prihaja do kontradiktornih poseganj v prostor, ki je neredko od občine do občine različen in se v alpskem svetu kaže tudi v med občinami nekoordiniranih odločitvah o izdvanju gradbenih okolišev za izgradnjo počitniških bivališč. Ne-

²⁸⁹ Slavko Gliha, *Produkcija hrane v hribovitem svetu SR Slovenije* (tipkopis), referat na simpoziju o pridobivanju hrane v Jugoslaviji, Osijek, 1983.

redko so občutni tudi časovni zamiki v sprejemanju posameznih odločitev.

Primer za te ugotovitve nam nudi Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o urbanističnem planiranju, ki je prednostno usmerjen k urejevanju gradbene dejavnosti v okviru počitniških bivališč. Po določi prvega odstavka 41.f člena tega zakona bi morale občinske skupščine najkasneje v šestih mesecih od njegove uveljavitve (do srede oktobra 1978) sprejeti Odloke o merilih za razvrstitev objektov, ki so zgrajeni brez lokacijskega dovoljenja. Občina Radovljica je omenjeni odlok sprejela z enoletno zamudo (25. julija 1979) in ga uzakonila v Uradnem listu Gošenjske št. 24/1979. Občina Kamnik je podoben odlok uzakonila šele leto dni kasneje - takrat, ko še pet slovenskih občin ni sprejelo zakonskih napotil iz omenjenega zakona.

V podrobnost pridobivanja lokacijskih, gradbenih in drugih dovoljenj se na tem mestu ne bomo spuščali. Omenimo le, da je v vseh alpskih občinah moč vložiti enotno vlogo v enem in edinem uradu (v občini Radovljica na primer v Komiteju za urejanje okolja in urbanizem), kjer steče obravnava vseh potrebnih akcij, privolitev itn. Bolj pomembna se zdijo določila zgoraj omenjenega zakona, ki eksplicitno poudarjajo počitniška bivališča in predvidevajo, da so nezakovitosti že sestavni del problema. Četrty člen tega zakona pravi, da se "lokacijsko dovoljenje lahko izda v primeru, ko so počitniški objekti zgrajeni na območju namenjenem za kmetijsko ali gozdarsko izrabo s pogojem, da je k spremembi namembnosti zemljišča ali objekta dala soglasje pristojna interesna skupnost in ko leta ne zadeva širših družbenih interesov izrabe prostora (kmetijske, gozdarske, vodnogospodarske in spomeniško-varstvene)". Peti člen omenja "kategorijo objektov, za katere se ne more izdati lokacijskega dovoljenja in se morajo odstraniti...". Odstranitev pa se lahko odloži, če obstojajo možnosti za njih vključitev v veljavno urbano-plansko zasnovo, ki ne predvideva na tem mestu rezervatov stanovanjskih, hotelskih in industrijskih con ter con komunalne infrastrukture. In končno predvideva šesti člen Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o urbanističnem planiranju "kategorijo objektov, ki se morajo po končanem postopku odstraniti. V to kategorijo se razvrstijo objekti, zgrajeni brez dovoljenj na zavarovanih površinah, zaradi varstva dobrin splošnega pomena in varstva vrednot človekovega okolja, tj. varstva kmetijskih površin, trajnega zagotavljanja splošnih koristnih funkcij gozda, zavarovanja rezervatov pitne vode in zavarovanja spomeniških ter naravovarstvenih vrednot."

Občinski odloki so na tej podlagi razvrstili urbanističnim inšpektorjem znana počitniška bivališča, zgrajena brez ustreznih dovoljenj, v tri kategorije:

- "v objekte, ki stoje na območjih, ki se urejajo z urbanističnimi ali zazidalnimi načrti in se jim lahko izda lokacijsko in gradbeno dovoljenje;
- objekte, ki so po svoji legi v zaščitenem območju (za kmetijsko, gozdarsko, turistično in vodnogospodarsko dejavnost) in so predvideni za rušenje, vendar se le-to začasno..." (v obci-

ni Radovljica: "... za določen čas...") "odloži; in

- v objekte, ki so predvideni za takojšnjo odstranitev." (Vir: Odlok SO Kamnik.)

Obenem je bila s tem dana možnost za izdvajanje teritorialnih območij, v katerih bi bila vsaka tovrstna gradnja nezaželena in prepovedana. Zato so vzporedno s tem odlokom, na primer v občini Radovljica, opredelili območja, kjer bi naj bila v bodoče vsaka urbana gradbena dejavnost prepovedana. Vanjo so vključili tudi območja že intenzivne gradnje počitniških bivališč: Mlake in območje severno od ceste Begunje-Tržič (zaradi vodnogospodarskih interesov in naravovarstvenih vrednot); planine: Rčitno, za Jamo, Konjska in Belska planina ter območje Pokljuke (zaradi interesov kmetijstva); vaška območja Koprivnika, Gorjuš ter Pokrovcev, Radovne in Jelij (zaradi naravovarstvenih in kmetijskih interesov) ter planine Zajamniki in Konjščica (zaradi etnografskih, spomeniških in kmetijskih interesov), Vogar (naravovarstveni razlogi), Uskovnica (zaradi kmetijskih interesov).

V ožjem območju Julijcev, ki ga je pred leti opredelil Zakon o Triglavskem narodnem parku, je režim zavarovanja še strožji. Zato ni žudno, če je uprava nacionalnega parka samo v prvem letu izvajanja (1984) določila sedem počitniških objektov za rušenje in to dejansko tudi izvršila.

3.1.1. Učinki gradenj počitniških bivališč na črno

Preverjanje legalnosti oziroma ilegalnosti gradenj počitniških bivališč je v alpskem prostoru težavna naloga. Ne le, da je zaradi geomorfoloških razmer in vegetacijske odeje (gozda) skoraj nemogoče registrirati vsa počitniška bivališča in nato preverjati njihovo identiteto v katastru, temveč tudi po lokaciji in izgledu počitniškega bivališča, ni moč na prvi mah zaključiti o zakonsko dovoljeni ali nedovoljeni gradnji. S študenti četrtega letnika smo v letih 1981 in 1982 intenzivneje prečesali območji občin Radovljica in Kamnik in prišli do nekaterih omembe vrednih ugotovitev.*

Zakon o urbanističnem planiranju predvideva, da naj "lokacijsko dovoljenje vsebuje urbanistične, ureditvene, spomeniško-varstvene in podobne odločbe, ki jih mora investitor izpolniti v zvezi z gradnjo. Sestavni del lokacijskega dovoljenja je lokacijska dokumentacija, ki jo mora graditelj priložiti k prošnji za izdajo lokacijskega dovoljenja. Lokacijsko dovoljenje je podlaga za izdajo gradbenega dovoljenja...". To pomeni, da lahko z gradnjo počitniškega bivališča pričnemo šele, ko nam upravni organ občine izda gradbeno dovoljenje. Žal je cela vrsta vzrokov, ki mnoge

* Pod avtorjevim mentorstvom in v seminarju prof. dr. Vladimira Klemenčiča sta bili izdelani dve seminarski nalogi, ki obravnavata to problematiko (Marija Borštnar, Metka Kladnik). Podrobnejši podatki so na voljo v knjižnici Oddelka za geografijo.

lastnike nepremičnin dobesedno silijo, da prično že prej z gradnjo, navkljub sankcijam, ki predvidevajo rušenje, če gradbena inšpekcija smatra, da objekt ogroža varnost ljudi in premoženja.

V svoji razpravi omenja Šmidovnik²⁹⁰ naslednjih pet dejavnikov, ki vplivajo na brezpravno izgradnjo v Sloveniji: neučinkovit nadzor in sankcioniranje v primeru registracije "črnih gradenj", pomanjkljivo sprejemanje zazidalnih načrtov in drugih urbanistično-planskih aktov, lokalistični interesi delovnih organizacij in projektantskih birojev, nedorečena zakonodaja, ki ne upošteva dovolj samoupravnih postopkov, in diferencirano ter pomanjkljivo delo inšpekcijskih in drugih služb občinskih upravnih organov... Zato ni nič nenavadnega, če je že Ravbar²⁹¹ v magistrskem delu leta 1974 ugotovil preko 9.000 objektov, ki v Sloveniji nimajo ustrezne pravno veljavne dokumentacije.

V občini Radovljica smo nekaj let kasneje registrirali 92 nedovoljenih, brezpravno zgrajenih počitniških bivališč ali okroglo devet odstotkov vseh, v popisu zajetih počitniških bivališč. V letu 1982 smo nato v občini Kamnik ugotovili, da je med tamkajšnjimi počitniškimi bivališči v zasebni lasti kar 13,3% zgrajenih brez ustreznega lokacijskega in gradbenega dovoljenja. Ob primerjavi z zakonitimi gradnjami nasploh nismo opazili, da počitniške hiše, glede na ilegalnost izgradnje, izstopajo. Podatki občine Radovljica za isto obdobje govore o 103 nedovoljenih gradnjah ali o 74% vseh zabeleženih gradenj stanovanjskih hiš.

Glede na precejšnje število počitniških bivališč, zgrajenih na črno, je gotovo umestno vprašanje o karakteristikah, ki so za to zvrst gradnje značilne. Srečujemo jih tako v zaselkih, kjer ima večina počitniških hiš urejeno dokumentacijo, kot tudi na povsem ločenih, samostnih lokacijah, kjer so vsa tamkajšnja počitniška bivališča postavljena na črno. Iz pregleda obravnavanih dveh občin izhaja, da ilegalnost v gradnji počitniških bivališč narašča z nadmorsko višini - tako po številu kot tudi v deležu. V občini Radovljica je 15 lokacij, kjer je poleg dovoljene gradnje počitniških bivališč najti nekaj objektov, zgrajenih na črno. Na devetih lokacijah/zaselkih pa so vse počitniške hiše zgrajene brez ustrezne lokacijske in gradbene dokumentacije. Največ jih je na Goški ravani, Taležu, Zajamnikih, Vogarju, Goreljku in Uskovnici. Od vseh "črnih gradenj" med počitniškimi bivališči v kamniški občini jih je podobno nadpovprečno veliko na planinah oziroma v visokogorskem svetu (58%), v dolinah in kotlinskih uravnavah pa je najti komajda eno petino počitniških bivališč, zgrajenih na črno. Na tretjini lokacij počitniških bivališč nismo zasledili nobenega brezpravno zgrajenega objekta.

²⁹⁰ Jože Šmidovnik: Zakaj je uprava na področju urbanističnega urejanja neučinkovita. Teorija in praksa XIII/3-4, Ljubljana, 1976, str. 242.

²⁹¹ Marjan Ravbar: Preobrazba slovenskih mest s črno gradnjo, magistrsko delo, Knjižnica Oddelka za geografijo, Ljubljana, 1974.

Anketa, ki smo jo izvedli med 63 lastniki počitniških bivališč, ki so bila zgrajena brez ustreznega dovoljenja, je pokazala, da je večina lastnikov šla zavestno v gradnjo objekta, brez da bi poprej počakala na dovoljenje. Z gradnjo so ponavadi pričeli v letih 1975 do 1978 in jo v glavnem do našega popisa dokončali. Nekateri počitniške hiše pa se v katastru občine Radovljica beležijo kot "nedovoljene gradnje" že celih dvajset let. Mednje se uvrščajo tudi počitniška bivališča občanov Ljubljane (4%) in Gorenjske (skupaj okrog štiri petine lastnikov na črno zgrajenih počitniških bivališč) z visokošolsko izobrazbo (35,1% in 38,2%), za katere z gotovostjo lahko trdimo, da v tako gradnjo niso šli iz nevednosti in nepoznavanja predpisov. Večina jih omenja med pomembnejšimi vzroki za tako odločitev:

- pričetek gradnje je sovpadal še z letom 1967, ko ustreznih dovoljenj ni bilo potrebno pridobiti,
- zaradi že obstoječih in pravno legaliziranih počitniških bivališč na isti lokaciji je pričakovati avtomatizem tudi pri potrditvi na črno zgrajenih objektov,
- gradnja je potekala na podedovanem zemljišču ali na zemljišču sorodnikov in bi jo morali uvrstiti med "nadomestno gradnjo" za že obstoječe, propadajoče domove,
- z zakonom o evidentiranju vseh stavb s hišnimi številkami so bile tudi brezpravno zgrajenim počitniškim bivališčem dane hišne številke, s čimer so bile, po mnenju lastnikov, opredeljene "kot dejstvo" in se za njih legalizacijo niti ni treba več truditi.

Tabela 10: Nekateri socialno-geografske karakteristike lastnikov počitniških hiš v občinah Radovljica in Kamnik (v %)

	Radovljica	Kamnik	Skupno
Število nedovoljenih gradenj	92	26	118
Kraj stalnega bivališča:			
Ljubljana	40,5	38,5	40,7
Radovljica ali Kamnik	35,1	23,8	32,2
Gorenjska	18,9	11,5	16,9
SR Slovenija	5,4	26,2	10,2
Izobrazbena struktura:			
osnovna	10,8	9,5	10,2
strokovna	18,9	23,8	19,5
srednja	18,9	19,1	18,6
visoka šola	35,1	38,2	36,4
upokojenci	16,1	9,4	15,2

Več kot dve tretjini povprašanih lastnikov na črno zgrajenih počitniških bivališč je otroštvo preživljalo v bližini kraja, kjer smo njih lastnino zajeli. Zato so gradbeni material pridobivali od znancev in sorodnikov, podobno kot je dostikrat impulzivno tudi zemlja prešla (oziroma bila kupljena) v njihovo last. Pri delu so sodelovale družine in širše pojmovano sorodstvo, tako da se gradnja ni zavlekla preko treh let; imamo pa primere, ko so brezpravno počitniško bivališče lastniki in njihovi družinski člani zgradili že v mesecu dni. Med motive rekreacije uvrščajo lastniki na prvo mesto planinarjenje, v dokaz, da pa z njihovo aktivnostjo v alpskem svetu ni nič narobe (za razliko od pravno nedovoljene gradnje), omenjajo celo vrsto dejavnosti, ki naj bi pripomogle k naravnemu ravnotežju in bile v korist tradicionalni ekonomiji. Na Zajamnikih, kjer naj bi porušili sedem počitniških bivališč, trdijo, da so edini, ki skrbе za planino, da so obnovili propadajoče staje in druga gospodarska poslopja, da brez ustreznega denarnega nadomestila pomagajo kmetom pri paši in sirjenju ter da, nenazadnje, čistijo travnike in preprečujejo hitro zaraščanje.

Tabela 11: Nekaterе karakteristike počitniških hišic, zgrajenih na črno v občinah Radovljica in Kamnik

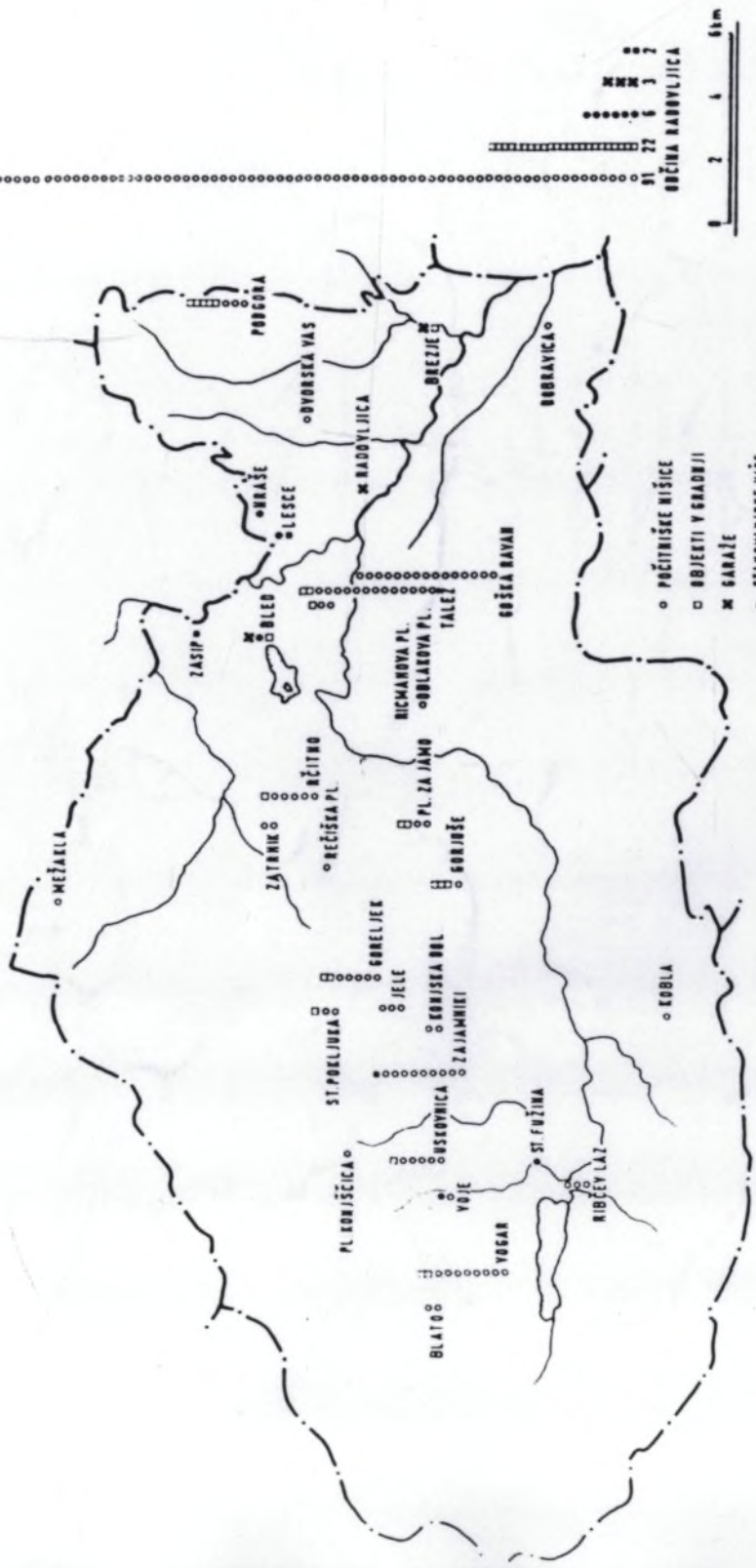
	Radovljica	Kamnik
Velikost parcele: do 600 m ²	13,5	-
600-3000 m ²	51,4	24,8
nad 3000 m ²	35,1	75,2
Velikost hišice: pod 12 m ²	29,7	24,1
13-25 m ²	70,3	42,9
nad 25 m ²	-	33,3
Opremljenost: komunalna ureditev	25,0	29,0
cesta	70,0	57,0
elektrika	-	58,0

Doslej evidence o nedovoljenih počitniških bivališčih občinske skupščine niso vodile enotno in zato je vsako posploševanje omenjenih primerov iz občine Radovljica in Kamnik lahko zavajajoče. Nekaterih splošnih značilnosti pa vseeno ne gre prezreti: da je gradnja zavestno brezpravno pričeta in dokončana (vzroki in motivi so lahko različni!), da se po izgledu od legalno zgrajenih ne ločijo, da izkazujejo slabo infrastrukturno opremljenost in da so po velikosti prej majhni kot veliki stanovanjskih objekti. Prav tako nismo mogli pritrditi tezi, da bolj posegajo na obdelovalno in pašno zemljišče kot to počenjajo drugi počitniški objekti.

Za zaključek bi o posledicah nedovoljene gradnje počitniških bivališč v alpskem svetu Slovenije lahko zapisali naslednje:

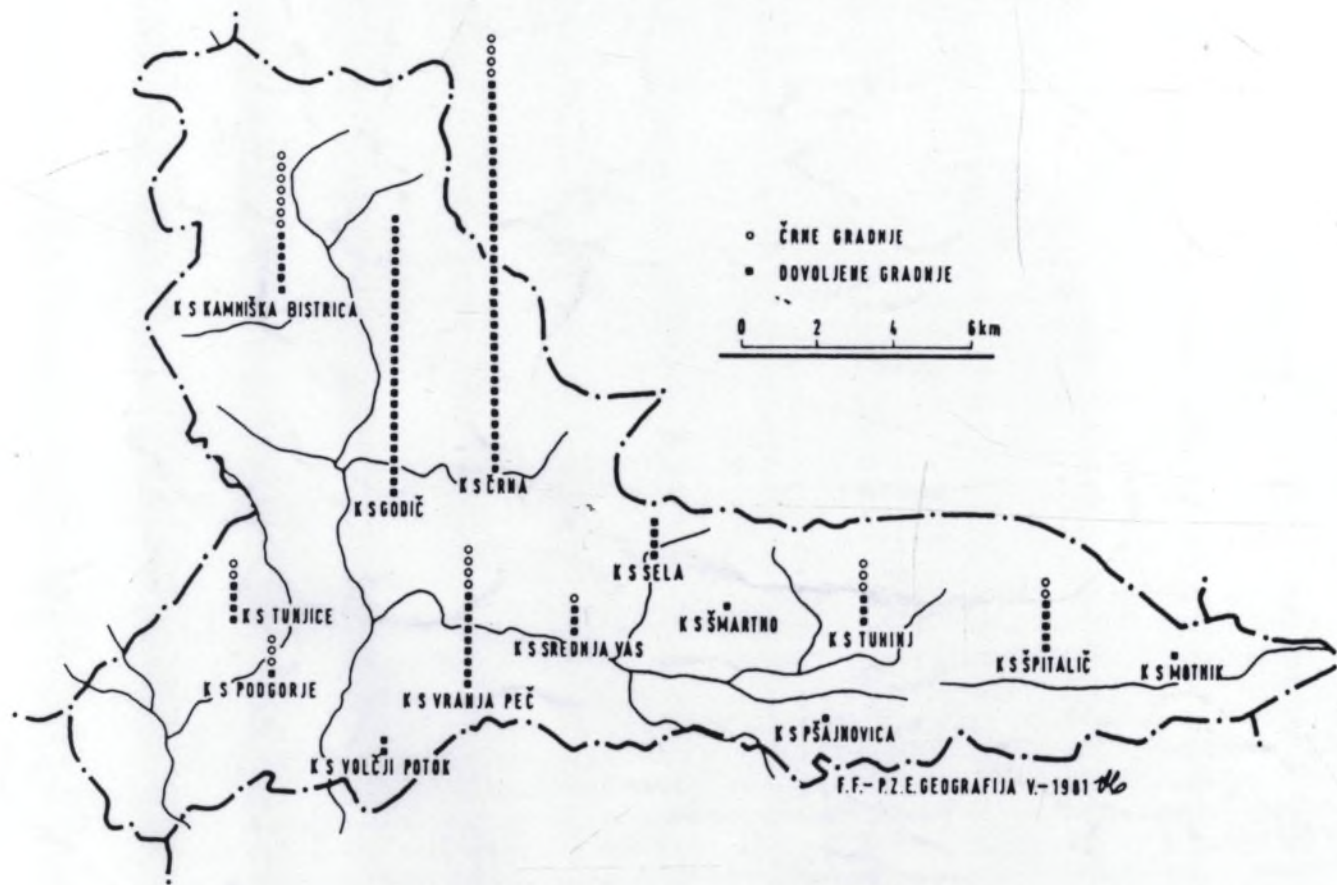
1. Dejstvo je, da je večina počitniških hišic v alpskem svetu Slovenije dobila pravno dovoljenje za gradnjo po že začetih gradbenih dejavnostih. Več je namenskega izdvajanja prostora za potrebe počitniških bivališč zaslediti v občinskih planskih aktih šele v zadnjih petih letih. Črne gradnje so zato v večini primerov značilnost polpreteklih dob (nekatero so stare tudi več kot 20 let!) oziroma so gradnje nastale zaradi okorelosti in nedorečenosti posameznih aktov družbenega regionalnega planiranja. Zato se ponekod še brez dovoljenja grade počitniške hišice kljub inšpekciji, zakonom in odlokom.
2. Kmetovanje se usmerja vedno bolj na najbolj donosna zemljišča. Nosilci gospodarske dejavnosti na zemlji so v alpskem svetu mešano delavsko-kmečka gospodinjstva. Med temi gospodinjstvi obstaja velik interes, da bi se negospodarska zemljišča prodala po najvišji možni ceni - po možnosti kot gradbena parcela. Skoraj pravilo je bilo, da se je obsežnejši kos nerabne senožeti, planine ali gozda razparceliral in "pod roko" prodal interesentom - najbolje "molčečemu" sorodniku ali znancu iz mesta. Ti so bili v glavnem kapitalno sposobni, obenem pa so v tem "rodnem" alpskem svetu iskali zase in za svojo družino počitek, oddih, mir, ki je v drugi, lastniški fazi, prešla v težnjo po gradnji. Gradnja je bila hitra, hišica enostavna, majhna, da ne bi preveč kazila okolja (česar se tudi "črnograditelji" zavedajo!).
3. Posledice, ki nastajajo kot rezultat nedovoljenih gradenj počitniških hišic, so včasih družbeno nesprejemljive in jih je potrebno sanirati. Posegi so potrebni predvsem takrat, ko so učinki nedovoljene gradnje: izrazito moteči videz (dominantne lege, obsežne parcele ob bregovih), pomanjkljiva in nevarna komunalna ureditev (odplake onesnažujejo podtalnico), divja gradnja prometnih povezav (širjenje cest), pretiran obisk v posameznem letnem času, poselitev nikdaj poprej naseljenih območij itn. Z novogradnjami se spreminja podoba vaških in planšarskih naselij in pokrajine. Velikokrat vse te kazijo fiziognomijo alpske pokrajine.
4. Naše terenske ugotovitve potrjujejo domnevo, da nekatere legalne in ilegalne gradnje enako destruktivno delujejo v alpski pokrajini. Le nekateri izjemni primeri zaradi svoje moteče vloge posebej izstopajo, a ni rečeno, da so le-ti uvrščeni v uradno kategorijo "nedovoljena gradnja".

NEDOVOLJENE GRADNJE V OBČINI RADOVLJICA L. 1979

FF-PZE GEOGRAFIJA V-1981/86

POČITNIŠKÉ HIŠICE V OBČINI KAMNIK

3.2. UČINKI IZGRADNJE POČITNIŠKIH BIVALIŠČ NA PODEŽELJU

V preteklih treh letih smo terensko delo med drugim usmerili tudi v ugotavljanje učinkov izgradnje počitniških bivališč na ruralno in urbano okolje podeželja, vasi oziroma turističnih centrov in suburbanih con mest. Dognati je bilo treba, v koliko so počitniška bivališča spremenila rabo posesti in še drugače vplivala na fiziognomske ali funkcijske spremembe v kraju. Želeli smo, vsaj na parcialnih primerih, ugotoviti, koliko je izgradnja počitniških bivališč povezana z demografskimi in sociogeografskimi spremembami na podeželju. V ta namen smo poleg že omenjenih statističnih virov, ki so dostopni v popisu prebivalstva in stanovanj za pretekla obdobja, iskali odgovore v primerjavi s franciscejskim katastrom in drugimi viri iz polpreteklega razdobja oziroma današnjo rabo kulturne pokrajine. Kartirali smo nekatera po tipu izgradnje počitniških bivališč značilna območja: vas Sorico, planino Goreljek, turistično središče Bled, izletniški kraj Jezersko, katastrsko občino Radegundo pod Soltemi... Pod avtorjevim vodstvom so bili v teh in drugih po tipu sorodnih krajih med lastniki počitniških bivališč (in deloma bivšimi lastniki parcel, ki so sedaj namenjene rekreaciji) opravljene ankete, ki so jih opravili študentje tretjih in četrtyh letnikov.*

Opravljene so bile trije tipi anket: ekstenzivna, ki je poizkušala najti odgovore na hipoteze o demo in sociogeografskih značilnostih gospodinjstev, ki so imela počitniška bivališča v Lipici, Ribnem, Goreljku, na Goški ravani, Taležu, Gorjušah, v Ribčevem lazcu, Stari fužini, na Uskovnici, v Zgornji in Spodnji Radovni, v Selu pri Bledu, v Ukancu, Polju, Koprivniku, na Veliki planini, Krvavcu in Jezerskem. Anketa je bila opravljena ustno - v pogovoru med izpraševalcem in lastnikom ali družinskim članom gospodinjstva, ki je imelo v lasti počitniško bivališče. Intenzivna anketa, ki smo jo leta 1984 razposlali med lastnike počitniških bivališč zgrajenih v KS Trenta, KS Bovec, KS Bohinjska Češnjica in KS Bled, je imela za cilj opredeliti predvsem rekreativni potencial, ki ga počitniško bivališče nudi, ter, poleg že tradicionalnih vprašanj o strukturi gospodinjstva, ugotoviti razmerja in odnose med stalno in občasno naseljenim prebivalstvom teh regij. Anketa med lastniki kmetij je le deloma uspela, saj je število odgovorov majhno, obenem pa so tudi odgovori večkrat v diametralnem nasprotju z odgovori, ki so nam jih posredovali lastniki počitniških bivališč v tem okolju.

Skupaj je bilo opravljenih čez tristo anket oziroma smo po osebnih izkušnjah glede lastništva počitniških bivališč v alpskem svetu povprašali eno desetino gospodinjstev. Odziv na anketo je bil različen. Medtem ko je v osebnih stikih z vpraševalcem odklonilo sodelovanje pri anketi okrog 23 odstotkov oseb, ki smo jih pri terenskem obhodu srečali v počitniški hišici, je na

* Nekaj takratnih izsledkov je parcialno vključenih v diplomske naloge (Kalan, Šturm, Dovč) ali pa so bili posredovani v okviru seminarja iz Družbene geografije I (Kukanja, Egart, Lukan).

Tabela 12: Opravljene ankete po krajih in tipu vprašalnika

	Tip naselja/ okolja	Zvrst ankete			Skupaj
		intenzivna	ekstenzivna	med kmečkimi gospodinjstvi	
Bovec	U	32	-	-	32
Bled	U	31	1	-	32
Trenta	R	3	-	-	3
Goreljek	R	19	40	-	59
Ribčev laz	R	-	18	-	18
Uskovnica	R	-	11	-	11
Stara Fužina	R	-	13	-	13
Gorjuše	R	-	8	3	11
Ribno	R	-	4	-	4
Talež	R	-	3	-	3
Goška ravan	R	-	5	-	5
Lipnica	R	-	1	-	1
Zg. Radovna	R	-	8	-	8
Sr. Radovna	R	-	9	-	9
Mlino	U	-	3	-	3
Koprivnik	R	-	8	4	12
Zajamniki	R	-	6	-	6
Ukanc	R	-	23	-	23
Polje	R	-	20	-	20
Velika planina	R	-	8	-	8
Jezersko	R	-	9	-	9
Krvavec	R	-	11	-	11
Skupaj		85	209	7	301

U = urbani; R = ruralni

pismeno zastavljena vprašanja, kljub plačani poštnini, odgovorila komaj petina anketirancev. O podobni nerazpoloženosti do anketiranja poročajo tudi drugi avtorji doma in v tujini (Meneghel, Gräf, Barbier...). Upoštevati je namreč treba, da vprašujemo, čeprav indirektno, po zasebnih in predvsem po posestniških razmerjih. Obenem pa lahko obdobje, v katerem smo anketo izvedli, označimo kot krizno v družbenem in ekonomskem pogledu. Avtor se zato zaveda kritične distance, ki jo mora zavzeti do tako pridobljenih podatkov.

Zaradi tega bomo v tem poglavju obravnavali predvsem tri geografsko relevantne teme, ki jih bomo prostorsko razčlenili glede na pretežno ruralno ali urbano okolje s počitniškimi bivališči. Obravnavali bomo:

- lastniška razmerja in spremembo namembnosti posesti,
- zvrst rekreacijske dejavnosti lastnikov počitniških bivališč in
- negativne in pozitivne učinke počitniških bivališč na kulturno pokrajino.

3.2.1. Spremembe na vasi (izbrani primeri)

Urejanja kmetijskih zemljišč ne narekujejo le neposredne proizvodne potrebe, temveč tudi potrebe rekreacije. Zaradi naravnih pogojev, zlasti reliefne razgibanosti alpskega sveta, je v Sloveniji neproizvodna vloga kmetijstva v smislu vzdrževanja in oblikovanja kulturne pokrajine za potrebe bivanja in rekreacije mestnega prebivalstva še posebej pomembna. V Slovenskih Alpah namreč delujeta v istem prostoru in odvisna od istih prirodnih elementov kmetijstvo na eni strani in "sekundarni uporabniki" tega območja - rekreacija, na drugi.

Sprememba poklica lastnika zemlje iz kmečkega v nekmečki oziroma polmečki in njegovo eksistenčno vse manjšo odvisnost od izrabe zemlje in od proizvodnje hrane, je prav gotovo pospešilo spreminjanje namembnosti izrabe kmetijske zemlje; v ravnini za potrebe urbanizacije, v hribovskem in gorskem svetu pa za izgradnjo počitniških hišic. To je pospeševalo tudi opuščanje planšarstva in izrabo visokogorskih senožeti v Alpah.

Dokajšen problem za alpskega kmeta je bil namreč vse do nedavnega transport. Na posameznih višinskih stopnjah svoje posesti oziroma na oddaljenejših parcelah si je uredil gospodarske ali stanovanjske prostore, ki jih je občasno, predvsem v poletni sezoni, uporabljal. V gorah so zrasli hlevi, seniki, koče..., ki sedaj sčasoma, zaradi izboljšanja prometnih povezav in transportnih zmožnosti, pa tudi zaradi opuščanja obdelave in uporabe oddaljenejših in za strojno obdelavo geomorfološko neprimer-
nih površin, prenehajo opravljati funkcijo, zaradi katere so nastali. Kmet si danes v okviru svoje posesti izbira iz ekonomskega gledišča najbolj primerno planino. Nanjo odpelje s tovornjakom ali traktorjem živino; seno travnikov in senožeti, če jih še izrablja, pa v času košnje zvozi že kar na dom v dolini. Stopenjsko selitev živine na in iz planine, z vmesnimi postanki živine ob zbirališčih hrane, je v glavnem že povsod opustil. Zaradi preusmeritve iz mlečne na mesno živinorejo oziroma na prepašo jalove živine, zadostuje na planini le občasen nadzor. Nekdaj za celotno družino narejeni bivalni prostori oziroma stanovanja izgubljajo pomen. Poletno selitev družin na planino srečujemo le poredkoma. Gospodarska in stanovanjska poslopja v visokogorju sčasoma pridobe nov pomen in funkcijo. Nekatera ohranijo svoj kmečki značaj s tem, da jih kmetje stalno poselijo, druga pa - in teh je največ - pridobe novo, rekreacijsko

funkcijo. Na planinah grade športno-rekreacijske objekte in počitniške hišice.

Zaradi zanimanja za rekreacijo in zaradi številnega lastništva nepremičnin v alpskem svetu so postale zveze med dolino in nek-
daj težko dostopnimi planinami intenzivnejše, boljše in stal-
nejše. Kmetje se poleti celo vsakodnevno vozijo po mleko na
planino, da bi ga nato oddali v dolinskem obratu v predelavo.
Iz dualističnega ali celo večstopenjskega gospodarjenja - na
planini poleti in v dolini pozimi - se je alpski kmet preusme-
ril na celoletno gospodarjenje in bivanje doma, v "centralnem
obratu" kmečkega gospodarstva v dolini. Gorski svet zaradi te-
ga ni nič manj obljuden. Obiskov je deležen poleti, v tistem
obdobju leta, v katerem je že poprej gostil nadzornike paše.
Obiskov pa je sedaj deležen tudi pozimi, saj je zanimanje za
zimske športe, predvsem alpsko smučanje, vzpodbudilo rast zim-
sko-športnih naprav v visokogorju. V obeh letnih časih so naj-
številnejši obiskovalci gora izletniki - turisti. Posebno zim-
ski rabi alpskega sveta prigovarjajo mnogi strokovnjaki. Teh-
nična oprema smučišč in spreminjanje terena za ugodno alpsko
smuko ne le da iznakazi vsakršno, predvsem pa alpsko pokraji-
no, ampak povzroča oziroma omogoča številne naravne nesreče in
škode. Uporaba teptalnih strojev strdi sneg do take mere, da
skopni mnogo kasneje kot drugod, s tem pa se za mesec ali dva
zakasni tudi travna vegetacija, ki je hrana živini na poletni
prepaši.

Kot vidimo, so se razmere v kmetijstvu dokaj spremenile. Pokra-
jina ni več v izključno kmečki ali družbeni lastnini, ampak je
konglomerat različnih pravno-lastniških posesti s široko razve-
janimi interesi. Ob tem procesu se je vaška posest razdrobila,
a v določenem okviru ohranila zaokroženo celoto, ki jo na ob-
robju ponavadi dopolnjujejo zaselki ali posamezne enote počit-
niških bivališč. Oglejmo si primere iz Jezerskega, Radegunde,
Sorice in Bohinja.

Na podlagi ankete, opravljene med lastniki počitniških biva-
lišč, ugotavljamo, da je prehod v nekmečke roke potekal dokaj
nemoteno. Medtem ko na vasi oziroma na vaškem zemljišču sreču-
jemo prednostno dva tipa lastništva parcele in hiše, namenje-
ne rekreaciji, namreč:

- tip najemništva za določeno obdobje (ponavadi 99 let) in
- tip neodtuljive lastnine (ki je lahko podedovana ali kuplje-
na),

je na planinah srečati več različnih tipov lastništva, o kate-
rih bo govora kasneje. Vmesni prostor senožeti in travnikov s
pripadajočimi objekti, ki so kmetu svojčas služili za postopno
selitev iz in na planino, le redkokdaj namenja prvotni funkci-
ji, zaradi česar jo kmalu proda. Ne smemo pa pozabiti, da je
velik del našega alpskega sveta v družbeni lasti, zaradi česar
omenjene zakonitosti niso povsod povsem relevantne.

Posest v K.O. Zgornje Jezersko je v 80,1% primerov v družbeni
lasti, v povsem zasebni lasti kmetov pa je danes le 16% povr-
šin. Površine, ki pripadajo neavtohtonemu prebivalstvu, znaša-
jo v tej katastrski občini okrog tri odstotke. Gre za posest

131 lastnikov iz drugih krajev Gorenjske in Ljubljane, pa tudi štirih iz tujine. Pri tem so všteti dediči, ki sicer žive drugod, a tudi lastniki počitniških bivališč, ki jih je po statističnih podatkih 54, mi pa smo jih našteali kar 66! Gre za tri zvrsti lokacij počitniških bivališč na vasi:

- počitniška bivališča, zgrajena v strnjenem delu naselja (15),
- počitniška bivališča, zgrajena na zaokroženi, vasi bližnji lokaciji (28) in
- počitniška bivališča, zgrajena na oddaljenejših bolj ali manj samotnih lokacijah (23).

Vaško sliko posebno dopolnjujejo nova poslopja, ki jih je med omenjenimi kar 81,8%. Le dvanajst lastnikov počitniških bivališč je na Jezerskem pokupilo in preuredilo kmečke gospodarska poslopja za potrebe rekreacije. Pri tem prednjačijo oddaljenejša poslopja v Makehovi in Ravenski kočuni. Le v nekaj primerih srečujemo preureditve v samem naselju. Lokacije počitniških bivališč dajejo prednost gozdnim in mejnim travno-gozdnim parcelam s panoramsko lego. Pri tem kmetijska izraba ni v makroregionalnem pogledu prizadeta, v kolikor niso nanjo že poprej ali vzporedno s procesom izgradnje počitniških bivališč, vplivali drugi družbeno-ekonomski dejavniki, na primer:

- agrarna reforma in pravna regulativa,
- preslojevanje kmečkih gospodinjstev in
- upadanje turističnega prometa ter drugih negospodarskih funkcij.

Omenjeno dopolnjuje naslednja tabela.

Tabela 13: Nekatero posestne in družbenogeografske razmere na Zgornjem Jezerskem

	1961	1981
Povprečna površina posesti (v ha)	192,8*	54,8
Delež gozdnih površin (v %)	67,8*	67,5
Delež travniško-pašniških površin (v %)	12,1*	18,3
Število kmetov	21*	14
Število gozdnih delavcev	60*	10
Delež kmečkega prebivalstva (v %)	13,0	8,0
Delež čistih kmečkih gospodinjstev (v %)	50,6	28,6
Število perspektivnih kmetij	-	3
Število glav živine	1.026*	573
Število govedi	213	197
Število ovac	223	212
Delež planinske paše živine (v %)	-	28,9

* Pred agrarno reformo.

Procesi na vasi kažejo slutiti še nadaljnjo preobrazbo, pri čemer bo ob družbeni iniciativi predvsem kmetijstvo na redkih perspektivnih kmetijah deležno podpore (ovčereja). Pri tem drugi vzporedni proces, ki ga vzpodbuja zasebni interes v okviru težnje po lastništvu počitniškega bivališča, ne vzpodbuja prvega niti turističnega gospodarstva nasploh. Vse tri dejavnosti žive po naših ugotovitvah svojski življenjski ritem brez ustrezne kooperacije. V popolnosti to za primer Radegunde ne bi mogli trditi.

Vas Radegunda pod Goltemi ni imela nikoli turistične tradicije. Živela je vse do srede šestdesetih let avtohtono, le v oskrbni navezavi na občinsko središče.

Karta izrabe zemlje iz tega obdobja kaže očitno navezanost vasi na njivsko in deloma travniško pridelavo, pri čemer je značilno, da segajo njivske površine vse do gozdnega roba. Počitniških bivališč pred letom 1960 tod niso poznali. Z izgradnjo smučišča na Golteh pa se je interes prebivalcev občinskega središča, predvsem pa industrijskih centrov Celja in Velenja, usmeril tudi v to območje. Sredi šestdesetih let srečujemo že prva počitniška bivališča, ki so danes v glavnem v lasti Celjanov (48,6%), Velenjčanov (17,1%), prebivalcev Mozirja (11,4%) in Ljubljane (14,3%). Skupaj smo z delom na terenu registrirali 35 počitniških hišic.

Prodor počitniških bivališč na vaško zemljišče je potekal selektivno. Osrednjega njivskega sveta treh vasi kot tudi samotnih kmetij Koglerja in Zagradišnika ni zajel. Počitniška bivališča so nastajala na meji med posestjo, ki pripada eni ali drugi vasi (Globoko-Žegovec); sklenjeno, na robu vaškega zemljišča, na travno-gozdni panoramski legi nad vasmi (Trnavče); in, redkeje, na samem kot novogradnja ali preurejeno kmečko poslopje (na območju Žegovca). V vaseh počitniških bivališč nismo zasledili.

V izrabi zemljišč, ki pripadajo temu območju, pa je prišlo do očitnega zasuka. Medtem ko so se prave gozdne površine ohranile v nekdanjem obsegu, je njivskega sveta ostalo še zelo malo. Travnik in pašnik sta prodrli od gozdnega roba do vasi, medtem ko se na nekdanjih njivah uveljavljajo sadovnjaki ali pa jo prerašča travnik, na pašnik pa sili gozd. V okviru posameznih večjih parcel prihaja do neredne izrabe: nekaj let zapored za njivo, nato pa leži dalj časa v prahi. Otravljanje prodira hitreje kot širjenje gozda. Ob vsem tem se tu in tam že pojavlja v sadjarstvo usmerjeno kmetijstvo.

Počitniška bivališča na različne načine preoblikujejo izgled tukajšnje kulturne pokrajine. Najprej moramo omeniti njihov fiziognomski vpliv. Ker leže ponavadi (npr. Trnavče) na panoramski legi nad vasjo, so s svojim izgledom (gre za novogradnje) in množičnostjo (v omenjenem primeru za 13 objektov) izpostavljen naselbinski izraz. Na novo zgrajena cesta jih je drzno povezala s starim cestnim omrežjem. Prav omenjeni zaselek je na podlagi podatkov iz posestnih listov za leti 1950 in 1984 vdrl v pašno-gozdni svet, pri čemer je rob gozda porinil za nekaj parcel višje v hrib. Sedaj so vsa počitniška bivališča, razen dveh, na travniških/pašniških parcelah v zahodni ozi-

roma jugozahodni ekspoziciji. Nad vasjo Žagovec pa je naselje počitniških hiš (9) zrastle na nekdanji parceli kmetije, ki jo popisni list iz leta 1950 označuje kot vrt. Sedaj kažejo počitniške hiše v južni ekspoziciji travniško izrabo zemljišča. Pravih samotnih počitniških bivališč v gozdu, morda z izjemo dveh, treh, ni najti.

Zaključimo lahko, da so počitniška bivališča v Radegundi posredno in neposredno izrazito vplivala na izgled in funkcijo kulturne pokrajine. Posredno so ob drugih družbeno-ekonomskih dejavnih pripomogla, da se je nekdanja izrazita proizvodnja hrane na njivskih površinah opustila in da jo sedaj nadomešča sadjarstvo in živinoreja. Obenem pa so počitniška bivališča neposredno povsem spremenila rabo posameznih mikroenot v prostoru - tam, namreč, kjer so zrastle novogradnje. Ob njih se je na parcelah, ki pripadajo lastnikom počitniških bivališč, uveljavila travna vegetacija, zaradi česar se krči obdelovalni in gozdni svet tega območja.

Kako je s spremembo socialne strukture na vasi, med drugim tudi zaradi izgradnje počitniških bivališč v njej, nam kaže primer vasi Sorica. Dve značilnosti opredeljujeta K.O. Sorica že na prvi pogled:

- prvič, da je obdelanih za alpske razmere še relativno veliko površin (le petina površin je ob kartiranju leta 1983 izkazovala socialno praho),
- drugič, da se v vaškem jedru mešajo kmečki domovi in počitniška bivališča (teh je bilo po teresnem ogledu deset).

Med petdesetimi registriranimi lastniki parcel jih petina pripada alohtonim lastnikom. Da bi bila slika še bolj pestra, so se med lastniki polkmeti, alohtonimi lastniki in edinim pravim kmetom v vasi oblikovali svojski najemniški odnosi. Ti vključujejo ponekod le dovoljenje za košnjo, ponekod pa je raba in izkupiček od najete zemlje povsem v pristojnosti najemnika. Oglejmo si, kakšno je razmerje med alohtonimi lastniki in domačini:

- prvi živi na Bledu, je upokojenec in prepušča hišo propadanju, zemljo pa daje v najem enemu od dveh kmetov v vasi (šr. 1),
- drugi živi v Zalem logu, je delavec, prihaja ob koncu tedna, zemljo pa daje v najem enemu od dveh kmetov v vasi (št. 2),
- tretji je zdoma, v Kranju, je delavec, ob obiskih v počitniškem bivališču (v hlevu) pomaga domačinu; drugače pa kosi eden od dveh kmetov (št. 10),
- četrti živi na Jesenicah, obnavlja podedovano kmetijo, zemljo daje v najem (?) (št. 11),
- peti živi v Ljubljani, obiskuje podedovano kmetijo ob koncu tedna in v počitnicah, zemljo daje v najem enemu od dveh čistih kmečkih gospodinjstev (št. 19),

- šesti živi v Kranju, obiskuje hišo ob koncu tedna in daje zemljo v najem (?) (št. 24),
- sedmi je Ljubljčan, upokojenec, ki se je za stalno priselil, parcelo polagoma preureja v sadovnjak (št. 26),
- osmi živi v Škofji Loki, hiša in posest sta podedovana, zemljo oddaja v najem polkmetu (št. 28),
- deveti živi v Žabnici, skrb za hišo in posest je prevzela sosedica (št. 29),
- deseti živi v Gorjah, zemljo daje v najem (?) (št. 41),
- še dve posesti sta, ki pripadata alohtonim lastnikom: prva je v lasti cerkve, ki jo daje v najem ustreznemu ponudniku iz vasi, druga pa je last GG Kranj, ki se deloma zarašča, deloma pa jo kosijo neznani domačini.

Povojni deagrarizacijski procesi in depopulacija (predvsem odhod mladih v dolino) sta sprožila dva procesa: na eni strani ostarevanje prebivalstva, selekcijo v rabi zemljišča in izoblikovanje maloštevilnih čistih kmečkih (na Sorici dve gospodinjstvi) ali polkmečkih (na Sorici štirje pomembnejši) obratov, ki v pretežni meri gospodarijo s posestjo, ki jo je prej obdelovala cela vas. Po drugi strani pa so v vasi in v okviru vaškega zemljišča še ostale hiše in posesti, katerih lastniki ne žive več tod; posesti pa nočejo prodati, temveč jo, velikokrat podzavestno, ohranjajo za rekreacijo. Ali se ta rekreacija nanaša na obnovo propadajoče kmetije ali na obnovo sicer številnih sadovnjakov ali pa je čisto "užitkarska", je povsem brez pomena. Dejstvo je, da so počitniška bivališča, z včasih nevsakdanjo arhitekturo, sestavni del ožje vasi in da je alohtona posest vključena v kmetijski ritem življenja (košnja, obdelava) v okviru neformalnih najemniških odnosov.

Učinek počitniških bivališč tod je skoraj nevpadljiv. Ne ustvarjajo posebne četrti, infrastruktura je prilagojena vsem enakomerno (ni posebnih cest, telefonskih vodov itn.), raba zemljišča, glede na to, da alohtoni lastniki ne postavljajo lastnih interesov v ospredje, je enotna. Zaradi pretežne usmeritve v živinorejo, prevladujejo z vsakim letom bolj tudi na teh parcelah travne kulture. Njive ohranjajo kmetje in polkmetje v okviru triletnega kolobarjenja (krompir, detelja) pri lastnem domu, nekdanje njive v alohtoni lasti pa prepuščajo otravljanju. Na tak način so počitniška bivališča vseeno indirektno vključena v spremembe v izrabi kulturne (kmetijske) pokrajine.

V nasprotju z doslej obravnavanimi območji pretežno robnih visokogorskih alpskih vasi so vasi v Bohinju počitniška bivališča poznale že v začetku tega stoletja. Najpoprej v Ukancu, nato pa še na Goreljku in drugod. Zaradi tega lahko prav tod učinke počitniških bivališč podrobneje proučimo in jih časovno opredelimo. Zaradi ustrezne obravnave problema pa moramo v Bohinju ločiti med tremi vrstami sprememb na podeželju, ki so pokrajinsko pogojene. Zato ločujemo:

- učinke počitniških bivališč na podeželje bohinjkega jezera,
- učinke počitniških bivališč na vasi in vaško zemljišče bohinjkih dolin in
- učinke počitniških bivališč na preobrazbo planinskega pašništva in bohinjkih planin.

Medtem ko bomo poizkušali vpliv in učinke izgradnje počitniških bivališč v dveh prvoimenovanih prostorskih enotah obravnavati v nadaljevanju, smo namenili temi, ki bo obravnavala spremembe v občasno poseljenem alpskem prostoru, posebno poglavje. Opravili smo 166 anket med tukajšnjimi lastniki počitniških bivališč.

Počitniška bivališča v vaseh in na podeželju bohinjkih dolin in kotlin so v pretežni meri novogradnje, pa čeprav je med štirimi obravnavanimi lokacijami (Stara fužina, Ribčev laz, Polje in Ukanc) kar troje takih, ki izkazujejo starejša poslopja. V primeru Ukanc sicer zagotovo vemo, da je bila funkcija nekaterih bivališč tod zares že pred pol stoletja izključno rekreativna. V drugih naseljih dolinskega dna pa gre za novejšo preureditve starejših kmečkih domov, gospodarskih poslopij itn. v počitniška stanovanja in hiše. Zato razpolagamo s podatkom, da je kar polovica počitniških bivališč v Stari fužini preurejenih iz kmečkih poslopij, medtem ko srečujemo v Ukancu celo paleto rekonstrukcij, ki segajo od preureditev planšarskega stanu, senika in hleva do predelave lop in staj za potrebe stanovanj za počitek in rekreacijo.

Povsem svojsko sliko pa nudita naselji Ribčev laz in Polje, ki sta bili zgrajeni z namenom osnovati zaselka počitniških bivališč v bohinjškem pojezerju. Tu o pestrosti zgradbene strukture ni moč govoriti, saj najmanj v štirih petinah primerov prevladuje tip urbanistično ustrezne in tipsko določene alpske počitniške hiše. Velikost le-te ustreza povprečni velikosti počitniških bivališč v bohinjškem kotu (okrog 40 m²) in je v Ribčevem laz u velikokrat celo manjša kot znaša ustrezno povprečje. Obenem je treba reči, da so v glavnem le dolinske lokacije počitniških bivališč v Bohinju tiste, ki izkazujejo nadpovprečno velike počitniške hiše. Med vsemi je daleč pri vrhu Ukanc, v katerem je skoraj četrtina počitniških bivališč izkazovala več kot 60 m² površine.

Velikost parcele, ki jo alohtoni lastnik z nakupom pridobi, je v velikostnem razponu med 200 in 3.000 kvadratnimi metri površine. V dolinskem svetu Bohinja je v povprečju dokaj velika, saj je povprečna velikost parcele v Ribčevem laz u 620 m², v Stari fužini 710 m², v Ukancu 740 m² in v Polju kar 910 m². Preobrazbe kulturne pokrajine torej ne ustvarja le urbana poselitev v obliki novogradenj in konglomerata rekonstrukcij kmečkih objektov, ampak tudi ustrezno število in po obsegu veliko alohtono lastništvo parcel. Terensko preverjanje rabe tako pridobljene nepremičnine je dalo nekaj zanimivih rezultatov:

- otavljanje parcel, ki pripadajo lastnikom počitniških bivališč naprečuje,
- gozdne površine nadomeščajo posamezna drevesa,
- zelenjavni vrtovi in okrasno grmičevje so sestavni del hiši bližnjega čela oziroma mejnik hiši oddaljenejšega čela par-

cele,

- v posameznih primerih (v Ribčevem lazju in Stari fužini) je na parceli s počitniško hišo zrasel nasad jagodičevja ali sadovnjak.

Zanimivo je, da je večina bivših lastnikov teh parcel označila prodano zemljo za "prelog" (Ukanc) oziroma da so parcelo prodali, kot recimo v Stari Fužini in v Polju, zaradi potrebe po denarju. V lasti so si kmečka in polkmečka gospodinjstva, ki so prodala parcele, ohranila predvsem parcele s travniki (21,2%) in njivski svet (18,2%), manj pa je dolinske kmete zanimala ohranitev lastništva na planinskih pašnikih, saj je le še 16,7% poprejšnjega števila teh parcel ostala v njihovi lasti.

Fiziognomsko preobrazbo dolinskega sveta Bohinja pod neposrednim vplivom fiziognomije in funkcije počitniških bivališč opazamo v vseh naštetih naseljih. Vzroke zanjo moramo iskati predvsem v štirih faktorjih, ki, po odgovorih sodeč, opredeljujejo naselitev v tukajšnjem alpskem svetu: v ugodni klimi (?) in dobrem zraku, v vodnih površinah (jezero) in lepoti narave... Privlačnost pokrajine dopolnjuje še motiv miru in razgleda. Vsi drugi rekreacijski motivi, ki so privedli lastnike počitniških bivališč v ta konec Slovenije, so drugotnega pomena. Za Staro fužino in Polje velja, da dokaj visoko kotira le še motiv "naložbe denarja". V celotnem pojezerju je v ospredju še motiv "aktivne rekreacije", ki je povezan z vodnimi športi in planinarjenjem.

Glede na te motive ni začudujoče, če se po njih ravnaajo tudi obiski v počitniškem bivališču in s tem v zvezi populacijska ekspanzija v določenem letnem času. Posebno izrazit je naval lastnikov in njihovih družin v času poletnih počitnic, ko v povprečju ostajajo po 20 in več dni na mesec v počitniški hišici v Bohinju (izjema je naselje Polje, kjer je obiskov nekaj manj). Sekundarni maksimum nastopa kratkotrajno v januarju, ko preživijo le polovico toliko časa v počitniškem bivališču. Zanimljivo malo obiskov je v ostalih mesecih, pri čemer pa je treba izvzeti Staro fužino, kjer se sezona obiskov začne že v maju in traja nato še daleč v september.

V neposredni zvezi z obiski in kratkotrajno poletno, še bolj pa zimsko zasedenostjo počitniškega bivališča so aktivnosti, ki obiskovalce privlačijo. Na prvem mestu je za obe prijezerski naselji (Ukanc, Ribčev laz) aktivnost, ki smo jo poimenovali "kopanje in sončenje". Presenetljivo enakovredno pa po oceni vprašanih sodi še nabiranje gozdnih sadežev (v vseh štirih naseljih), medtem ko je najti na tej lestvici rekreacijske popularnosti planinarjenje in sprehajanje šele na tretjem mestu. Zimskim radostim se, kljub krajšemu obisku, še dokaj radi posvečajo lastniki počitniških bivališč v Polju.

Počitniške hišice v dolinskem svetu Bohinja učinkujejo v pokrajini na dva načina:

1. Oblikujejo zaselke in redkeje posamezno zaključeno alohtono lastnino posesti z naslednjimi prednostmi:

- kratkotrajna poselitev - prednostno v poletni petini leta,

- izražena individualnost pri oblikovanju potreb po izrabi prostora (ograje, vrtovi, otravljanje...),
- so novogradnje in redkeje rekonstrukcije gospodarskih poslopij.

2. Rekreativne potrebe občasnih obiskovalcev postavljajo svoje zahteve po urejenosti prostora:

- nedotaknjenost gozdnih in gorskih območij (zaradi nabiranja sadežev),
- urejenost pokrajine za sprehode in planinarjenje ter zimске športe,
- ureditev turistične ponudbe za rekreacijo na vodi ...

Učinki teh teženj so v urbani obliki že izraženi, neredko pa je funkcijska komponenta (dejavnosti) neusklajena s splošnimi težnjami po urejenosti tega dela alpskega sveta.

Tabela 14: Karakteristike počitniških hiš v Bohinju

v 8

Kraj počitniškega bivališča	Število anketiranih lastnikov počitniških bivališč	Bivalna površina (v m ²)				Tip gradnje			Obdobje izgradnje počitniške hiše			
		pod 20	20-40	40-60	nad 60	brun-rica	alpski	v grad-nji	do 1950	1950/1960	1960/1970	po 1970
Ukanc*	23	4,3	47,8	26,1	21,7	8,7	87,0	4,3	21,7	21,8	34,8	21,8
Ribčev laz*	18	-	53,9	30,8	15,4	-	92,3	7,7	-	-	46,2	53,8
Stara fužina*	13	-	-	87,5	12,5	25,0	75,0	-	37,5	-	25,0	37,5
Polje*	20	-	35,0	55,0	10,0	20,0	80,0	-	5,0	-	5,0	90,0
Koprivnik**	8	-	87,5	12,5	-	87,5	12,5	-	12,5	12,5	37,5	37,5
Gorjuše**	8	16,7	50,0	16,7	16,7	83,3	16,7	-	16,7	-	60,0	33,3
Goreljek***	59	15,6	53,2	31,2	-	90,6	9,4	-	9,4	3,1	15,6	71,8
Uskovnica***	11	11,1	44,4	33,3	11,1	33,3	55,6	11,1	22,2	-	44,4	33,3
Zajamniki***	6	33,3	66,7	-	-	50,0	50,0	-	-	-	33,4	66,6
Bohinj	166	8,0	48,0	34,7	9,6	44,0	53,6	2,6	12,8	5,6	27,2	54,4

* Pojezerje

** Vasi poključke planote

*** Planine v Bohinju

Tabela 15 : Lastniki počitniških bivališč v Bohinju glede na zvrst stalnega bivališča

Kraj počitniškega bivališča	družinska hiša	najemniško stanovanje	lastniško stanovanje	drugo
Polje	45,0	30,0	20,0	5,0
Ukanc	17,4	47,8	30,4	4,4
Ribčev laz	15,4	61,5	23,1	-
Stara fužina	18,2	81,8	-	-
Koprivnik	62,5	37,5	-	-
Gorjuše	16,7	50,0	33,3	-
Goreljek	57,6	30,3	9,1	3,0
Uskovnica	30,0	50,0	10,0	10,0
Zajamnik	16,7	83,3	-	-
Bohinj	34,4	44,6	17,1	3,6

Tabela 16: Vzroki za izgradnjo počitniške hiše v Bohinju

v %

Kraj počitniškega bivališča	Klima	Lepote narave	Jezero	Zrak	Razgled, mir	Sprostiti se	Počivati	Delati na prostem	Aktivna rekreacija	Naložba denarja	Dedovanje	Poceni življenje	Prometna dostopnost	Drugo
Ukanc	14,6	14,6	14,6	14,6	6,7	-	-	0,7	10,6	4,4	1,3	2,6	6,6	-
Ribčev laz	16,3	16,3	7,5	16,3	-	1,25	1,25	2,5	7,5	-	-	-	7,5	7,5
Stara fužina	12,5	14,3	-	14,3	-	-	-	-	14,3	14,3	-	14,3	7,1	5,4
Polje	14,5	14,5	-	14,5	0,8	-	-	0,8	11,5	13,7	-	-	6,8	7,8
Koprivnik	15,9	18,2	-	18,2	18,2	-	-	-	4,5	6,8	2,3	-	4,5	11,4
Gorjuše	17,6	17,6	-	17,6	17,6	-	-	8,9	-	5,9	-	-	2,9	17,6
Goreljek	14,9	14,9	-	14,9	14,9	-	0,5	3,3	11,2	3,3	-	-	9,7	12,1
Uskovnica	14,5	14,5	-	14,5	14,5	-	-	-	3,6	-	1,8	-	7,3	14,5
Zajamnik	17,6	17,6	-	17,6	17,6	-	-	5,9	-	-	-	-	-	8,8
Bohinj	15,3	15,0	3,5	15,3	15,3	0,2	0,2	1,8	9,2	5,3	0,6	0,2	8,6	7,9

Tabela 17: Vzroki prodaje parcel lastnikom počitniških hiš v Bohinju

Kraj počitniškega bivališča	v %										
	Socialni motivi prodajalca					Gospodarski motivi prodajalca					Drugi motivi*
	starost	smrt	bolezen	selitev	delo	denar	draginja	moder- nizacija	prelog	dedovanje	
Ukanc	4,4	-	-	-	-	-	-	4,4	60,9	13,0	13,1
Ribčev laz	-	7,7	-	-	-	16,1	-	-	7,7	-	38,5
Stara fužina	12,5	12,5	-	-	12,5	50,0	-	12,5	-	-	-
Polje	-	-	-	10,0	-	65,0	-	5,0	-	-	20,0
Koprivnik	11,6	-	-	-	-	37,5	12,5	-	12,5	12,5	33,4
Gorjuše	-	-	-	-	-	16,7	-	16,7	-	-	66,6
Goreljek	9,4	3,1	3,1	9,4	-	37,5	-	9,4	-	9,4	18,7
Uskovnica	33,3	22,2	-	-	-	-	-	-	11,1	11,1	22,2
Zajamnik	33,3	-	-	-	-	33,3	-	-	16,7	16,7	16,7
Bohinj	7,2	3,2	1,6	4,8	0,8	44,0	0,8	5,6	3,2	7,2	20,6

* Drugi motivi: mednje gre uvrstiti predvsem različne oblike opuščanja dela na kmetiji.

Tabela 18: Izbrane družbenogeografske značilnosti prejšnjih in sedanjih lastnikov parcel s počitniškimi bivališči v Bohinju

v %

Kraj počitniškega bivališča	Socio-geografske značilnosti prodajalcev								Izobrazbena struktura kupcev				
	poklic				druge navedbe				osnovna šola	obrtna šola	srednja šola	višja in vi- soka šola	brez navedbe
	kmet	dela- vec	usluž- benec	obrt- nik	upoko- jenec	sorod- nik	znanec	drugo					
Ukanc	82,6	4,4	-	4,4	-	8,7	-	-	8,1	8,1	22,6	43,5	10,7
Ribčev laz	53,6	-	7,7	7,7	-	7,7	-	23,1	20,6	8,8	17,6	47,1	5,9
Stara fužina	37,5	25,0	12,5	-	25,0	-	-	-	2,9	2,9	22,9	62,9	8,6
Polje	65,0	10,0	20,0	-	-	-	5,0	-	5,6	9,9	18,3	40,8	25,3
Koprivnik	37,5	12,5	-	-	-	37,5	12,5	-	4,4	21,7	30,4	17,4	26,1
Gorjuše	66,7	-	-	-	-	16,7	16,7	-	6,7	26,7	40,0	20,0	6,7
Goreljek	56,3	-	18,8	-	-	12,5	3,1	9,3	11,5	20,0	29,5	28,4	10,5
Uskovnica	66,7	-	11,1	-	-	22,2	-	-	3,5	27,6	24,1	34,5	10,3
Zajamniki	50,0	-	-	-	-	16,7	16,7	16,7	11,8	5,9	29,4	29,4	23,5

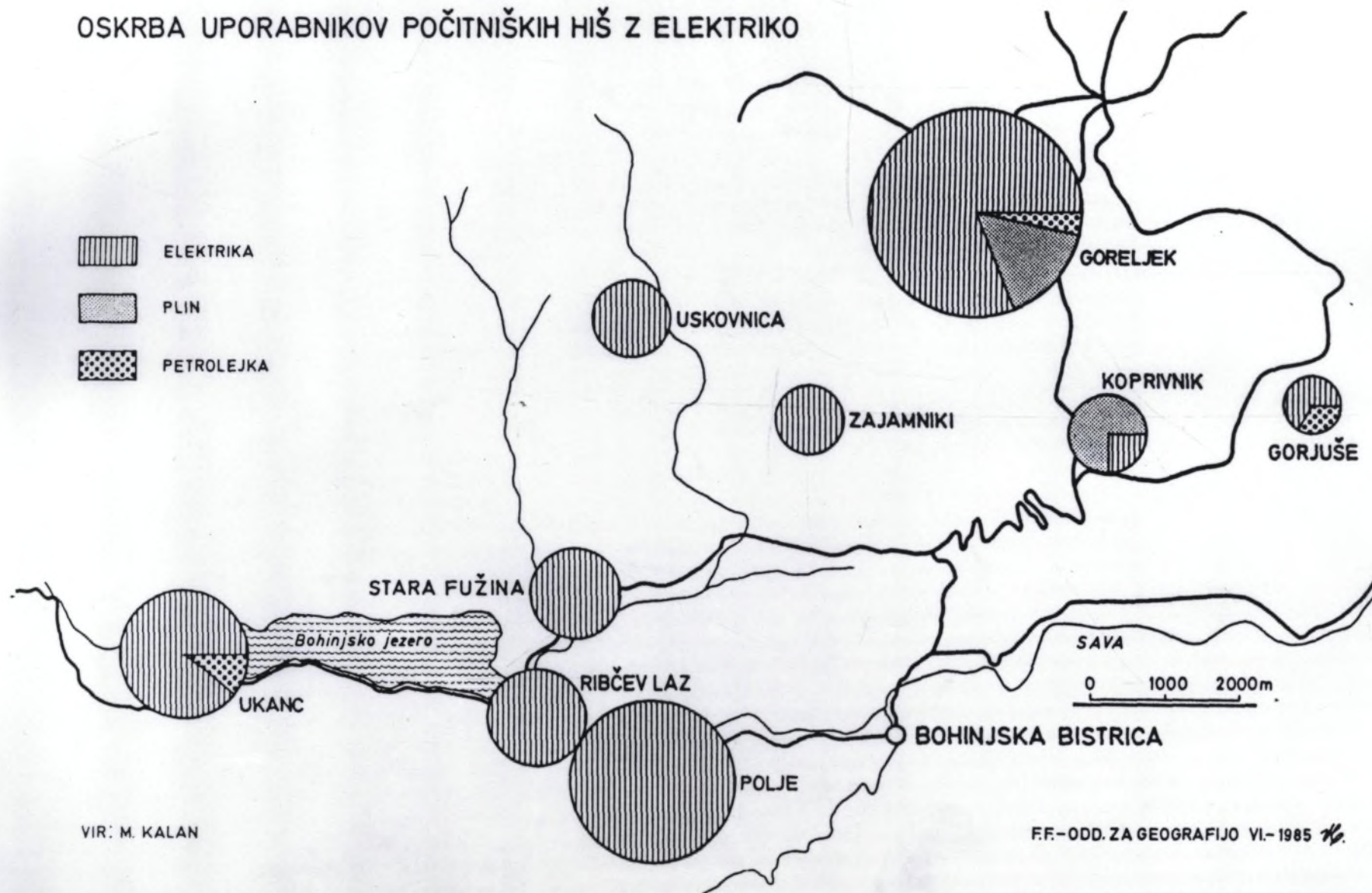
104

Tabela 19.: Število dni, ki jih družina preživi v posameznem mesecu v počitniškem bivališču in zvrst aktivnosti v času bivanja v počitniškem bivališču

Kraj počitniškega bivališča	Mesec												Zvrst aktivnosti (ocena 1-10)				
	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	planinar- jenje	smučanje in tek	sončenje kopanje	in nabiranje sadežev	drugo*
Ukanc	10	5	6	7	9	7	20	22	9	7	8	4	8	8	10	10	6
Ribčev laz	12	8	5	6	6	7	17	22	6	5	8	8	7	8	10	10	5
Stara fužina	14	5	5	6	13	11	26	23	10	6	9	5	9	5	9	10	6
Polje	13	5	6	6	9	8	18	15	6	6	8	5	8	9	8	6	5
Koprivnik	8	6	5	5	7	7	11	14	6	5	7	7	6	8	5	8	2
Gorjuše	10	2	2	2	4	3	14	13	3	3	3	2	9	9	8	9	6
Goreljek	12	4	3	4	5	8	14	18	8	4	5	4	9	9	7	9	3
Uskovnica	8	5	3	3	4	4	12	16	8	3	4	3	10	9	8	7	2
Zajamnik	2	2	1	3	4	3	26	30	21	3	4	1	7	5	5	10	1
Bohinj	10	5	4	5	7	7	18	19	9	5	6	4	8	8	8	9	4

* Drugo: vodni športi, kolesarjenje, vrtilčkarstvo...

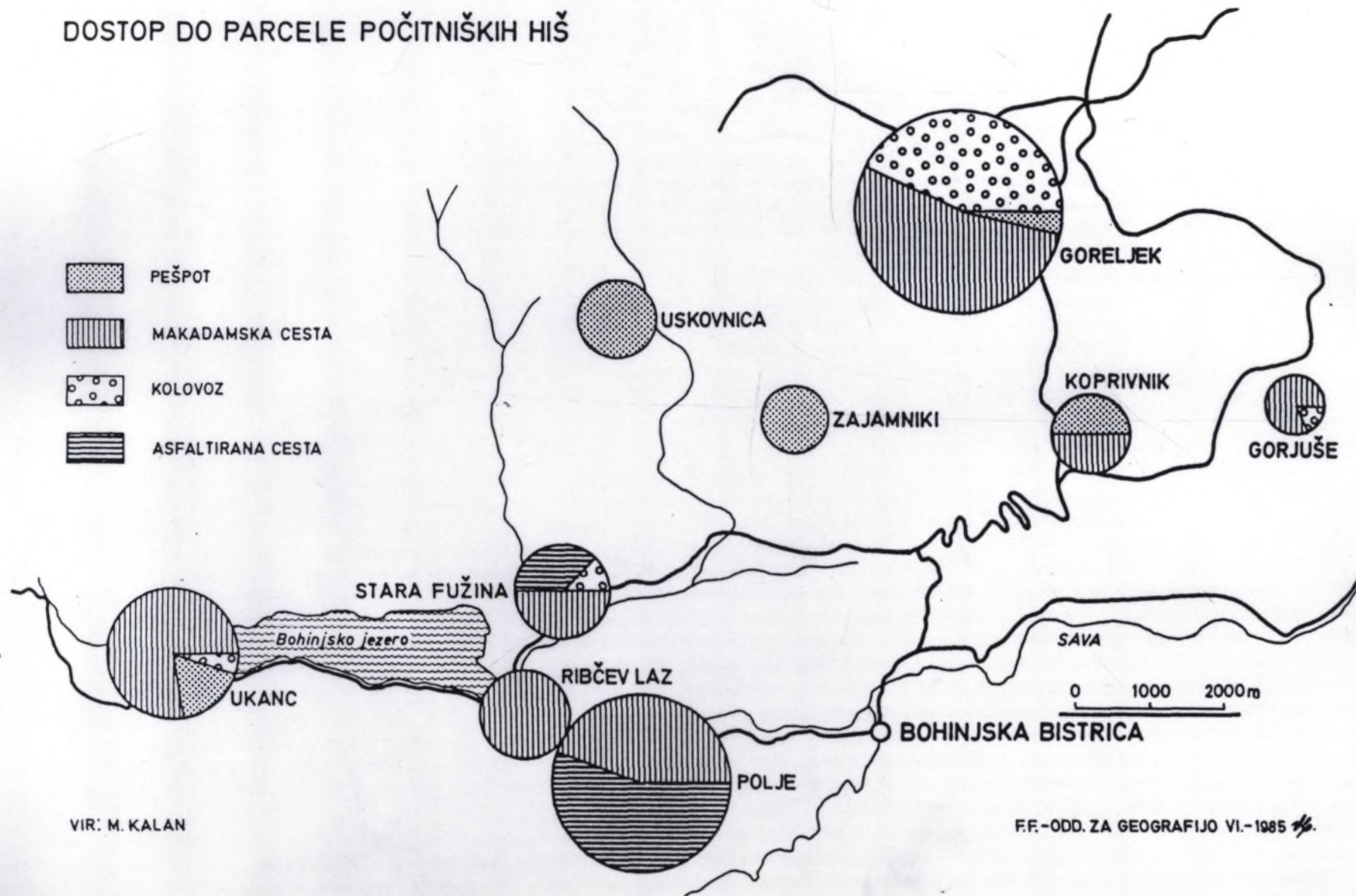
OSKRBA UPORABNIKOV POČITNIŠKIH HIŠ Z ELEKTRIKO

VIR: M. KALAN

FF-ODD. ZA GEOGRAFIJO VI-1985 *HK*

DOSTOP DO PARCELE POČITNIŠKIH HIŠ

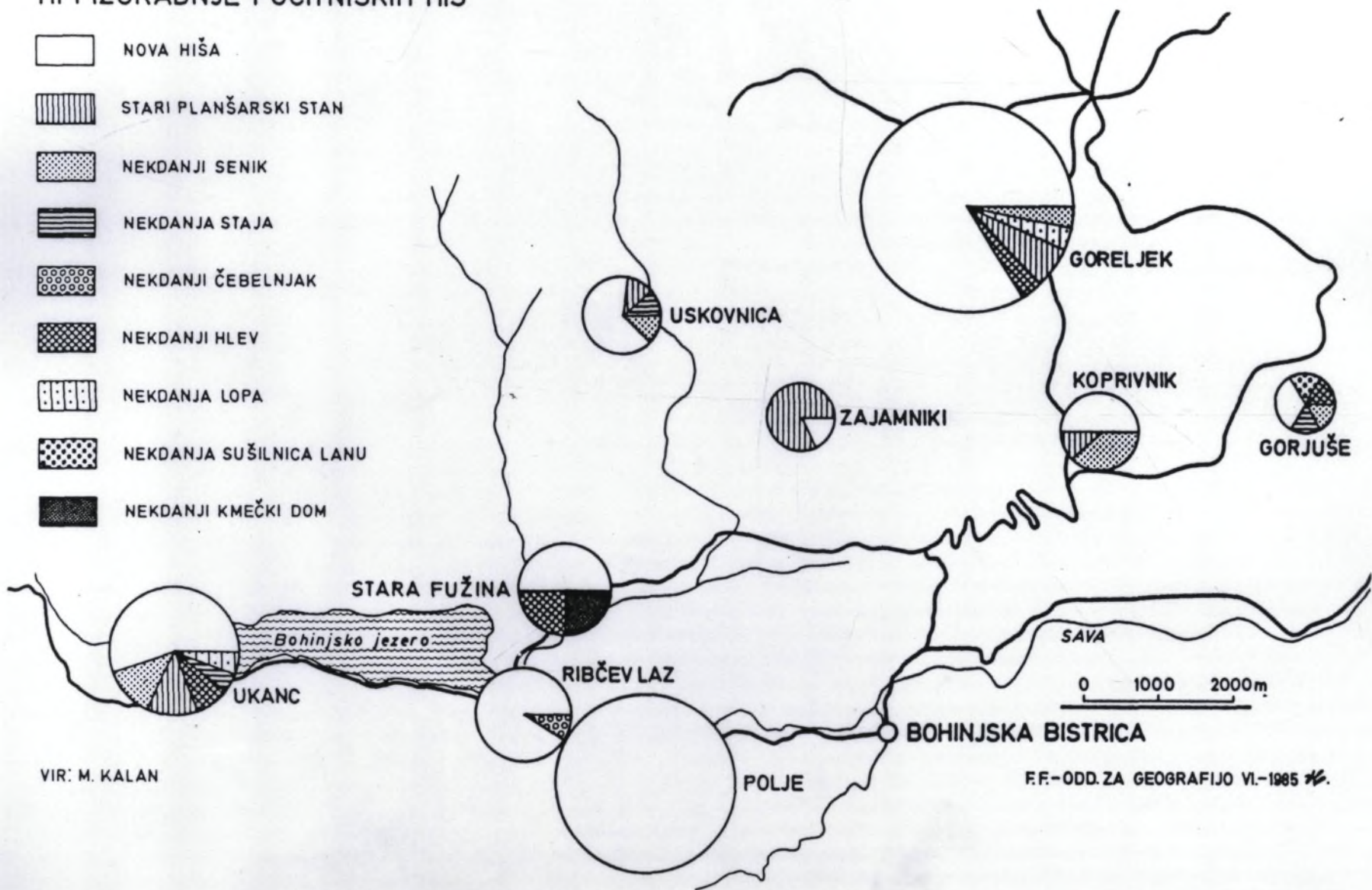

VIR: M. KALAN

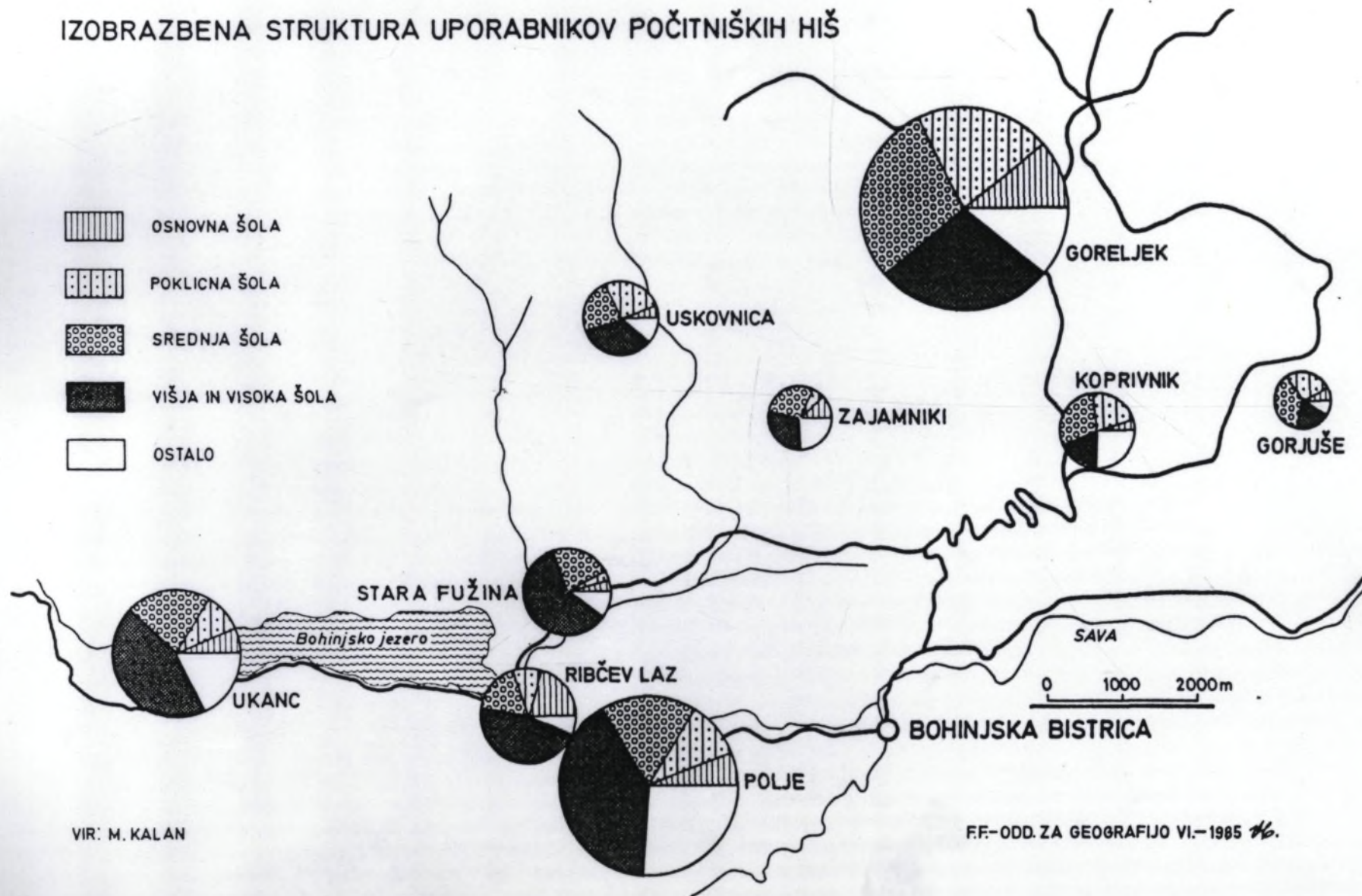
F.F.-ODD. ZA GEOGRAFIJO VI.-1985

TIPI IZGRADNJE POČITNIŠKIH HIŠ

- NOVA HIŠA
- STARI PLANŠARSKI STAN
- NEKDANJI SENIK
- NEKDANJA STAJA
- NEKDANJI ČEBELNJAK
- NEKDANJI HLEV
- NEKDANJA LOPA
- NEKDANJA SUŠILNICA LANU
- NEKDANJI KMEČKI DOM

IZOBRAZBENA STRUKTURA UPORABNIKOV POČITNIŠKIH HIŠ

VIR: M. KALAN

FF.-ODD. ZA GEOGRAFIJO VI.-1985 76.

3.2.2. Spremembe v planinskem pašništvu (izbrani primeri)

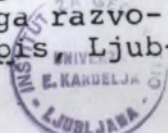
Planinsko pašništvo je tradicionalen način izrabe gorskega sezonsko poseljenega ali neposeljenega prostora v slovenskih Alpah. Bistvo te oblike gospodarjenja je bila navezava dolinskih kmetijskih površin z visoko v gorah ležečimi pašniki v enoten gospodarski obrat. Tradicionalne oblike organizacije planinskega pašništva se dolgo niso spreminjale, dokler niso velike družbene in gospodarske spremembe po II. svetovni vojni posegle v sistem planinske paše. Planinsko gospodarstvo je bilo podvrženo čedalje hujšemu propadanju praktično do danes, saj je moč večje nove impulze zaslediti šele nekaj zadnjih let.

Vzroki, ki so povzročili tako uničujoče propadanje nekoč cvetočega planšarstva, so v veliki večini družbene narave. Velike družbeno-gospodarske spremembe po drugi svetovni vojni so spremenile lastniško-posestne razmere, zanemarile zasebno kmetijstvo in ostro razmejile živinorejske in gozdarske interese v planinskem območju. Leta 1948 je bil sprejet zakon o gospodarjenju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti, ki je le-tem odvzel lastništvo nad pašnimi površinami, ki so bile proglašene za splošno ljudsko premoženje. Ta zakon pa seveda v ničemer ni spremenil pašnih pravic na pašnikih in pravic sevitutne paše v gozdovih. Udarec pašništvu je bil odlok o prepovedi gozdne paše leta 1958, ki pravzaprav ni imel strokovnega opravičila, gmotno pa je prizadel veliko kmetov. Seveda pa ni mogoče trditi, da je bilo le to krivo čedalje hujšega propadanja planšarstva. Glavne vzroke je treba iskati v dejavnostni preslojitvi prebivalstva, ki je bilo tradicionalno vezano za to obliko gospodarjenja.

Kmetje so začeli dajati veliko več poudarka enostavnejši dolinski živinoreji. O tem nam govori tudi dejstvo, da na primer v Bohinju, kjer je bilo nekoč eno najbolj cvetočih planšarskih središč, oddajo kmetje danes več mleka kot takrat, ko je planšarstvo še cvetelo. Ravno za Bohinj so geografi tudi v zadnji raziskavi ugotovili, da je to praktično edino planinsko območje, kjer se je število živine na planinah v desetletju 1973-1983 še nadalje zmanjševalo. Dodatno pa temu območju prerokujejo še najslabšo planšarsko prihodnost. Izmed 26 planin, kolikor jih v Bohinju še uporabljajo v kmetijske namene, namreč desetim še vedno grozi propadanje. Neredko se za tak razvoj krivi množični turizem in pretirano urbanizacijo nekdanjih cvetočih planin. Kmetijski strokovnjaki trdijo, da prav rekreacija, ki jo pogojujejo počitniška bivališča, moteče deluje na ponoven razmah klasičnega planšarstva. Pravijo namreč, da sta rekreacija in turizem izrazita porabnika prostora, ki v svojih modernih oblikah (smučanje, množično planinarjenje...) prej škodita kot koristita kulturni pokrajini. Moč oživljanja pašništva s pomočjo turizma naj bi bila precenjena.

Počitniška bivališča je novejša študija Senegačnika²⁹² registrirala na 79 planinah izmed 234, kolikor jih je danes v slovenskem

²⁹² Jure Senegačnik: Stanje in novejši razvoj pastirskega gospodarstva v slovenskih Alpah, Problematika regionalnega razvoja slovenskega alpskega sveta, str. 155, IGU, tipkopis, Ljubljana, 1984.

alpskem svetu še aktivnih. Največ jih je na planinah Bohinjskega kota, kjer je na 81% tukajšnjih planin opaziti omenjene objekte namenjene rekreaciji. Ista študija trdi, da do interakcije med to zvrstjo rekreacije in planinskim pašništvom nikjer ni prišlo. Kaj pa kaže sorodna raziskava med lastniki počitniških bivališč, ki smo jo izpeljali v Bohinju?

Lastniki počitniških bivališč v večini primerov poudarjajo zgledno sodelovanje med domačini in njimi. Posebno se v teh hvalah odlikujejo lastniki počitniških bivališč na planinah in v gorskih vaseh, medtem ko dolinski zaselki, z izjemo Stare fužine, s prebivalci tukajšnjih krajev nimajo omembe vrednih stikov. Na splošno vprašanje "ali nudite pomoč domačinom" oziroma "ali vam domačini pomagajo" meni več kot 4/5 lastnikov počitniških bivališč, lociranih v visokogorskem svetu, da je sodelovanje zgledno. Ko pa povprašamo po konkretnih oblikah sodelovanja, pa se stvar zatakne. Predvsem je nemogoče količinsko ali finančno opredeliti to sodelovanje. Nasloniti se moramo na splošen odgovor, da posamezno gospodinjstvo iz počitniške hiše vsako leto sodeluje pri nekaterih opravilih oziroma z nakupi podpira domačo ekonomijo. Vendar so deleži gospodinjstev, ki podpirajo in izrabljajo avtohtono ekonomijo, občutno nižji, če vprašujemo po neposrednih oblikah sodelovanja.

Posebno zanimiva je primerjava med planinami Goreljek, Uskovnica in Zajamniki, pa tudi diferenciacija teh od sosednjih visokogorskih vasi Koprivnik in Gorjuše. Medtem ko kmetje na vseh omenjenih lokacijah počitniških bivališč ponujajo in prodajajo večini (4/5) obiskovalcev svoje pridelke (predvsem mlečne izdelke in meso), pa se obratno, delovno intenzivno sodelovanje pojavlja le na dveh planinah: Uskovnici in Zajamnikih. Lastniki počitniških bivališč tod še posebej poudarjajo svoj prispevek k ohranjanju kulturne pokrajine, saj ne le, da pomagajo pri košnji in spravilu sena ter pri nadzoru črede, temveč celo trde, da je le ob njihovi pomoči bilo moč zadržati pašne površine pred nanje vdirajočim gozdom. Na planini z največjim številom počitniških bivališč v Sloveniji, Goreljku, lastniki počitniških bivališč, razen verbalne pripravljenosti, aktivno ne sodelujejo pri kmečkih opravilih. Celo več: terenski ogledi in kartiranja kažejo, da ograje okrog lastniških parcel, na katerih stoje razni turistični objekti (počitniški domovi, gostilne, hoteli, počitniške hiše...), in druge dejavnosti obiskovalcev (tek na smučeh, avtomobilski promet...) ovirajo razmah kmetijstva.

Pred kratkim opravljena študija²⁹³ govori celo o "otežkočanju paše in košnje zaradi ograjenih parcel in neprimerne obnašanja turistov". Kmetje se pritožujejo, da obiskovalci mamijo živino z "darili" (odpadki hrane, sladkarije), zaradi česar se živina najraje zadržuje okrog počitniških bivališč in ob poteh. Namesto, da bi popasla gozdno travo, se najraje pase na travi, za katero menijo, da bi jo morali kositi. Ograje okrog počitniških bivališč, ki leže ob gozdu, dodatno ovirajo prehod živine

²⁹³ Svit Šturm: Nekateri učinki turizma na pokrajino (na primeru Goreljka in Fiese), diplomsko delo, Ljubljana, 1984.

Tabela 20?: Sodelovanje med kmeti in lastniki počitniških bivališč v Bohinju

v %

Kraj počitniškega bivališča	Lastniki počitniških bivališč sodelujejo pri kmečkih delih	Zvrst pomoči lastnikov počitniških bivališč avtohtonemu prebivalstvu			
		sodelujejo pri košnji	dovažajo blago iz trgovine	od kmetov odkupujejo pridelke	drvarijo, svetujejo, pasejo in drugo
Ukanc	34,8	13	-	9	13
Ribčev laz	15,4	-	8	-	6
Polje	20,0	5	10	5	10
Stara fužina	87,5	25	13	62	46
Koprivnik	87,5	50	38	50	12
Gorjuše	85,3	50	33	84	-
Goreljek	87,5	12	19	87	4
Uskovnica	88,9	78	-	89	18
Zajamniki	85,3	67	-	83	50
Bohinj	60,2	22	12	46	14

iz enega v drug pašni prostor. Zaradi ograjejanja prihaja do relativnega krčenja pašnih površin. V obdobju intenzivne gradnje počitniških bivališč so planino razparcelirali na ograjene parcele, ki dosegajo v povprečju le 500 m² površine. Avtor meni, da je na tem območju okrog deset tisoč metrov ograd, ki neprimerno učinkujejo tudi na druge dejavnosti, predvsem planinstvo. Današnje razmerje med kmetijskimi površinami in površinami, ki služijo prednostno rekreaciji, znaša 77 : 23 v prid kmetijstva. Negativni učinki turizma na živinorejo se odražajo predvsem na območju Zgornjega Goreljka, ki ga je turizem v zadnjih dvajsetih letih močno preoblikoval. Danes pase tod le en kmet (20 glav živine), pred leti pa so pasli še štirje.

Na Goreljku smo z anketiranjem in kartiranjem v letih 1983 in 1984 ugotovili dokajšen konflikt med kmetijstvom in turizmom. V alohtonem lastništvu je namreč četrtina vseh in nekaj manj kot polovica pašnih oziroma travnih površin. V času intenzivne odprodaje parcel na začetku šestdesetih let konfliktnih odnosov še ni bilo, saj so kmetje živeli v prepričanju, da bodo, poleg finančne ugodnosti s prodajo parcel, pridobili še nove kupce za lastne kmetijske produkte. Zazidalni načrt za Goreljek (1969), ki je bil odraz te harmonije, je predvidel 150 počitniških bivališč in vrsto spremljajočih objektov. Do realizacije tega projekta pa sploh ni prišlo (tega leta je bilo že 84 počitniških bivališč, ki niso upoštevala zazidalnega načrta), ker so počitniške hiše neustrezno, na najboljših visokogorskih travnikih in pašnikih rastle kot gobe po dežju le po privatni presoji o legi, izgledu idr. Drugo fazo manj harmoničnih odnosov je sprožilo poročilo Vodnogospodarske skupnosti Kranj, ki je objavilo podatke o onesnaženih vodah, ki pritečejo iz Pokljuke. Kot onesnaževalca poročilo omenja predvsem počitniška bivališča na Goreljku, ki nimajo ustrezne kanalizacije. Občinski odlok (1979) je predvidel takojšnjo odstranitev tridesetih počitniških bivališč, izmed katerih jih še danes stoji 27. Lastniki na črno zgrajenih počitniških bivališč se sklicujejo na "pro forma" legalizacijo njihove gradnje s tem, ko so jim dodelili hišne številke. Vsaka nadaljnja gradnja teh objektov je po omenjenem odloku ustavljena, Zakon o Triglavskem narodnem parku (6.6.1981) pa izrecno prepoveduje novogradnje, obstoječe počitniške hiše pa obravnava kot dejstvo. Lanskoletni srednjeročni in dolgoročni plan razvoja Triglavskega narodnega parka (1984) podpira razvoj tradicionalnih oblik gospodarjenja in hoje po gorah kot sprejemljivo obliko rekreacije.

Goreljek je od leta 1937, ko je bilo na planini zgrajenih deset, do leta 1984, ko smo zabeležili 137 počitniških bivališč, doživel najmanj tri faze razvoja. Zadnja, ki ščiti etnološko in pokrajinsko dediščino, podpira predvsem ohranjanje zdajšnje poselitve. Zaenkrat razpolagamo s podatki, da je bilo v rekreacijske namene doslej žal preurejenih le 28 planšarskih stanov oziroma gospodarskih poslopij, ostalo pa so arhitektonsko vprašljivo zasnovane novogradnje, predvsem brunaric. Rekreativne oblike, ki jih omenjena počitniška bivališča pogojujejo, so skorajda enakovredno razporejene med poletjem in zimo. Obisk je najštevilnejši sicer resda poleti, a med vsemi visokogorskimi počitniškimi naselji izkazuje še najbolj številen in dolgotrajen zimski obisk.

Ustrezno temu so potrebe, ki jih zastavlja obiskovalec prostora: poraba vode, hrane, uslug ter rekreacijskega potenciala. Rezultat tega so nenazadnje onesnaženo ali uničeno okolje. Največ vode recimo porabijo na Goreljku v januarju, juliju in avgustu, ko je potrebno v povprečju oskrbeti 716 (januar) oziroma 1.072 (avgust) obiskovalcev. Ustrezno slabi so predvsem takrat bakteriološki izvidi voda v zajetjih ne le na kraški Pokljunki, temveč tudi v dolinskih vaseh. Domačini pa so mnenja, da prav v tem času obiskovalci še drugače destruktivno delujejo na kulturno pokrajino: pri iskanju gozdnih sadežev uničujejo vegetacijo, puščajo prehrabno embalažo (steklenice, konzerve) na travnikih in v gozdu, deponirajo na neustreznih mestih ali ob prepolnih kontejnerjih odpadke (pri tem prednjači onesnaževanje okolja v času tekaškega maratona)... Posebno zbode v oči podatek, da komunalno podjetje Bled izprazni na Goreljku postavljene kontejnerje (tri) v povprečju manj kot enkrat mesečno.

Tabela 21: Količinski odvoz kontejnerjev za smeti v letu 1983*

	Kontejnerji, postavljeni pri		
	TD "Goreljek"	"Šport hotelu"	PD "Nama"
Januar	5 m ³ (1 x)	19 m ³ (4 x)	-
Februar	12 m ³ (2 x)	10 m ³ (2 x)	5 m ³ (1 x)
Marec	-	-	-
April	-	-	-
Maj	10 m ³ (2 x)	-	-
Junij	5 m ³ (1 x)	-	-
Julij	10 m ³ (2 x)	5 m ³ (1 x)	-
Avgust	10 m ³ (2 x)	5 m ³ (1 x)	-
September	10 m ³ (3 x)	-	5 m ³ (1 x)
Oktober	5 m ³ (1 x)	5 m ³ (1 x)	-
November	-	-	-
December	5 m ³ (1 x)	-	-
Skupaj	77 m ³ (15 x)	44 m ³ (9 x)	10 m ³ (2 x)

* Vir: Komunalno podjetje Bled (v oklepaju število odvozov s to-vornjakom).

Tabela 22 : Količina odpadne vode na Goreljku leta 1983*
(Preračunano na populacijske ekvivalente - PE)

Mesec	Iz vseh turističnih objektov	Iz hotelov in počitniških domov	Iz počitniških hiš
Januar	716	380	336
Februar	238	126	112
Marec	178	94	84
April	238	126	112
Maj	298	158	140
Junij	476	252	224
Julij	834	442	392
Avgust	1.072	568	504
September	476	252	224
Oktober	238	126	112
November	298	158	140
December	238	126	112
Povprečje	450	242	208

Tabela 23 : Presoja kvalitete vode na območju Goreljka**
(Gostišče "Pri Mari" - vzorci iz pipe)

Mesec	Leto	MPN v 100 ml vode (najmanjše razredčenje koli bakterije)	Število klic v 1 ml vode	Presoja
Julij	1975	5,1	100	ustrezno
Avgust	1977	16*	100*	neustrezno
September	1977	16	100	neustrezno
Oktober	1977	9,2	100	ustrezno
oktober	1977	2,2	100	ustrezno
februar	1978	16	100	neustrezno
september	1978	9,2	100	ustrezno
december	1978	neg.	100	ustrezno
september	1979	16	100	neustrezno
februar	1980	16	100	neustrezno

* Prirejeno po viru: Šturm, 1984 (PE = poraba vode (m³) x število dni x K (koeficient porabe na obiskovalca = hotel 10,0; počitniški dom 2,0; počitniška hiša 1,0).

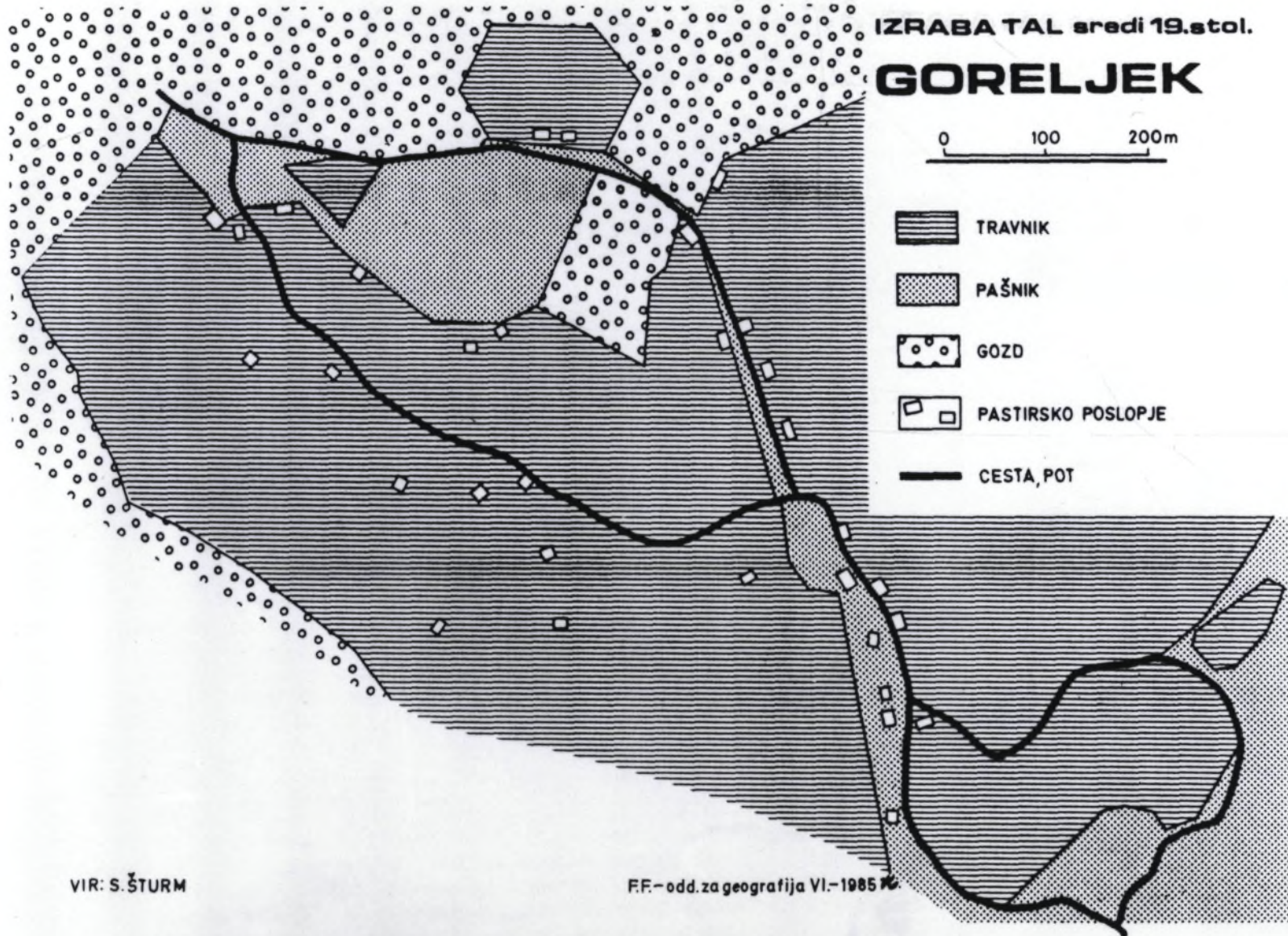
** Vir: Zavod za zdravstveno higieno, Kranj.

IZRABA TAL sredi 19.stol.

GORELJEK

0 100 200m

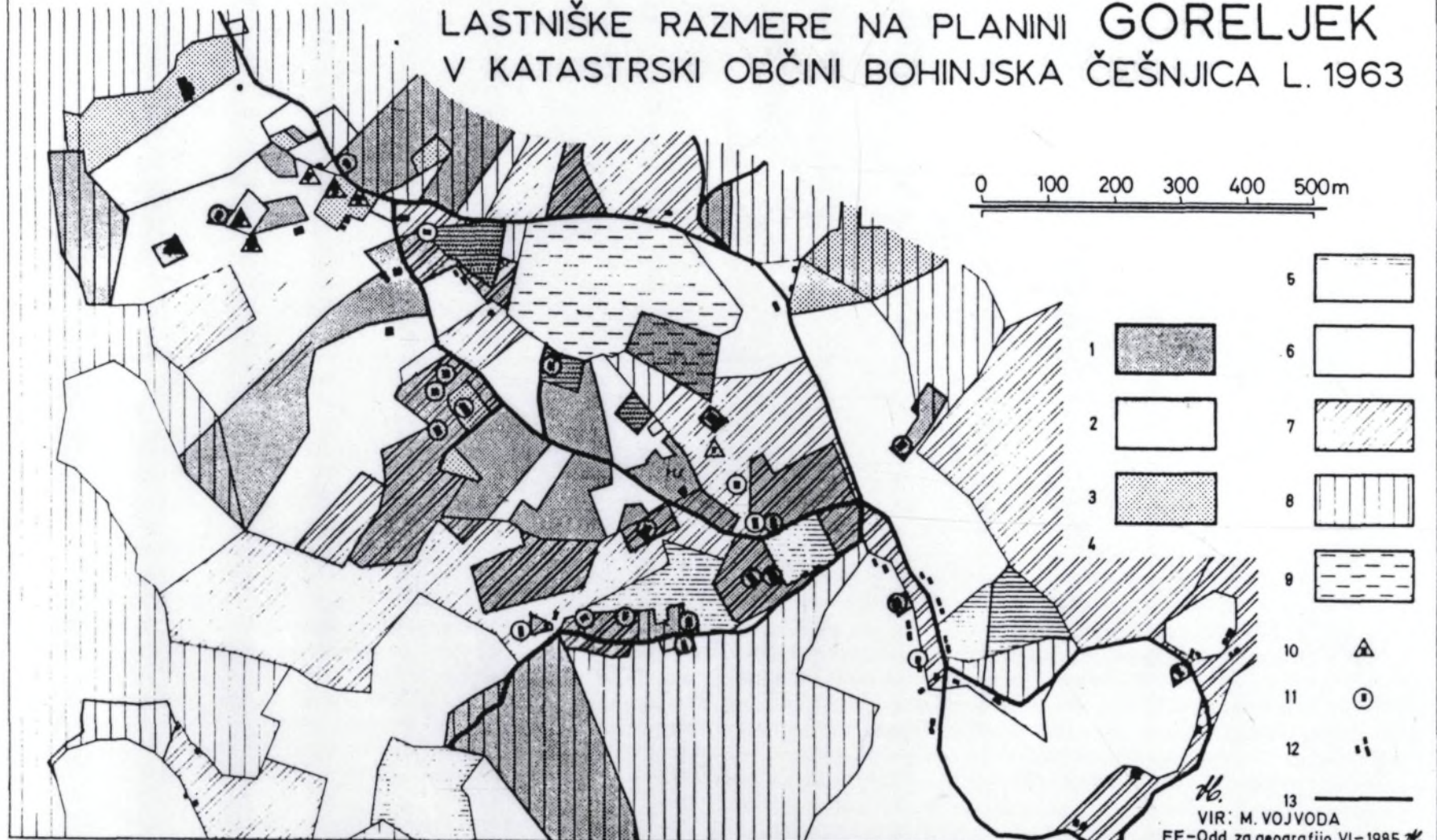
- TRAVNIK
- PAŠNIK
- GOZD
- PASTIRSKO POSLOPJE
- CESTA, POT

VIR: S. ŠTURM

F.F.-odd.za geografija VI.-1985

LASTNIŠKE RAZMERE NA PLANINI GORELJEK V KATASTRSKI OBČINI BOHINJSKA ČEŠNJICA L. 1963

0 100 200 300 400 500m

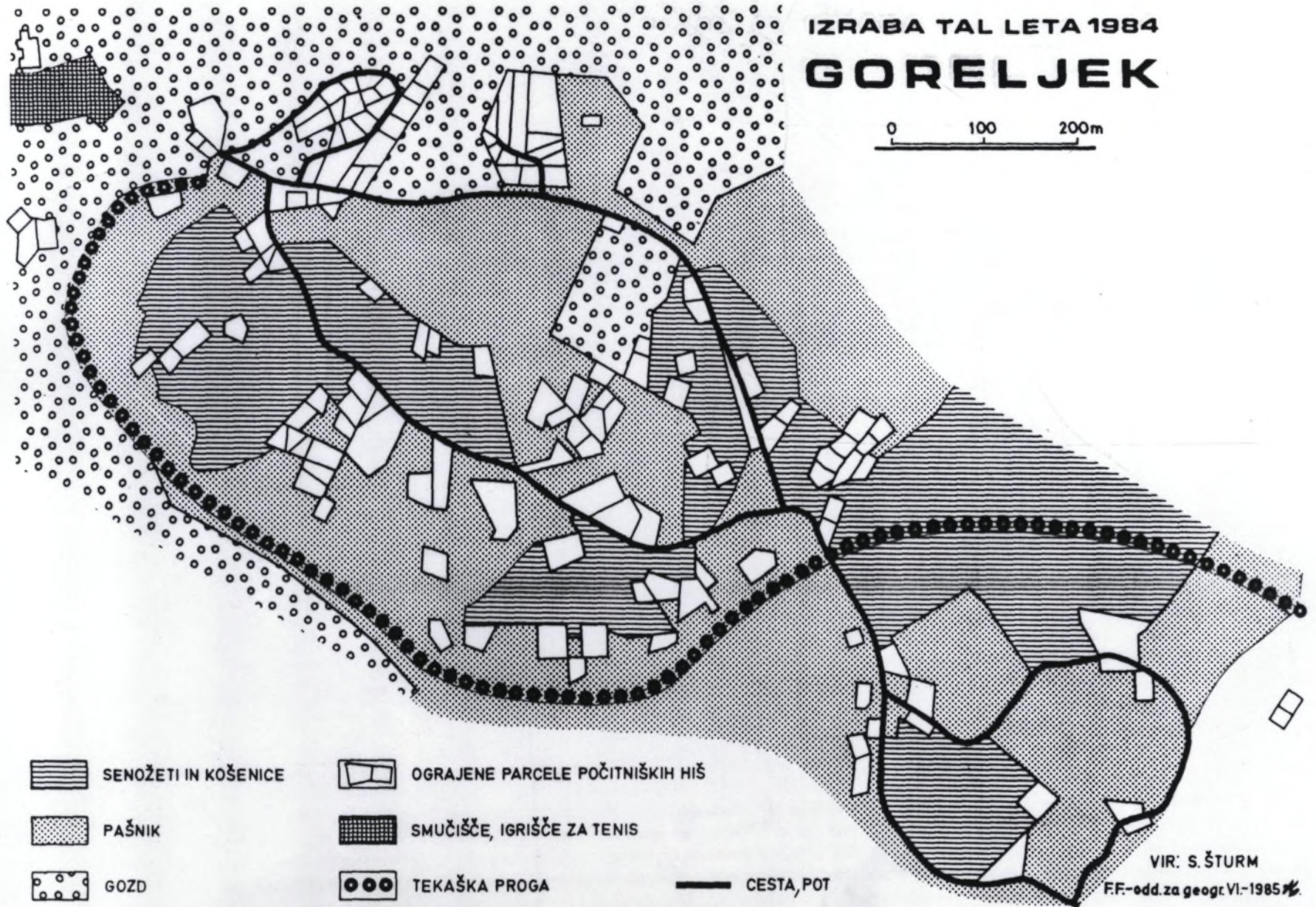
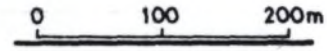
1	[Solid grey box]	5	[White box]
2	[White box]	6	[White box]
3	[Dotted box]	7	[Diagonal lines box]
4	[Diagonal lines box]	8	[Vertical lines box]
		9	[Horizontal dashed lines box]
		10	[Triangle symbol]
		11	[Circle with dot symbol]
		12	[Small vertical lines symbol]
		13	[Line symbol]

LEGENDA: A. LASTNIŠTVO PARCEL: 1. ALOHTONO (ZASEBNO), 2. S.L.P., 3. DELOVNE ORGANIZACIJE, 4. AVTOHTONO (ZASEBNO)
 B. RABA ZEMLJIŠČA: 5. TRAVNIK, 6. SENOŽET, 7. GOZD, 8. PAŠNIK(GMAJNA), 9. MOČVIRJE
 C. STAVBNI FOND: 10. POČITNISKI DOMOVI, 11. POČITNIŠKE HIŠE, 12. PASTIRSKI STAN/HLEV, 13. POTI

VIR: M. VOJVODA
 FF.-Odd. za geografijo VI.-1985

1-77-L

IZRABA TAL LETA 1984
GORELJEK

 SENOŽETI IN KOŠENICE

 PAŠNIK

 GOZD

 OGRAJENE PARCELE POČITNIŠKIH HIŠ

 SMUČIŠČE, IGRIŠČE ZA TENIS

 TEKAŠKA PROGA

 CESTA, POT

VIR: S. ŠTURM
FF-odd.za geogr.VI-1985

Tabela 24 : Presoja kvalitete voda v Bohinju*

	Mesec	Leto	Število klic na ml vode	Letna presoja kvalitete voda
Srednja vas	junij	1978	130	neustrezno
	ninij	1979	140	neustrezno
	julij	1979	100	ustrezno
	oktober	1981	100	neustrezno
	oktober	1982	400	neustrezno
	marec	1984**	100	ustrezno
Koprivnik	junij	1979	100	neustrezno
	junij	1980	100	neustrezno
	julij	1983	100	neustrezno
	oktober	1981	100	neustrezno
	oktober	1982	100	neustrezno

Učinki počitniških bivališč na bohinjskih planinah so glede na povedano mnogostranski. Posebej pozitivni so le na Uskovnici in na Zajamnikih, kjer so vsaj deloma sestavni del tamkajšnjega življenjskega cikla. Zgradbe niso posebej moteč dejavnik, saj so po številu in obsegu majhne, nenazadnje pa v večini primerov preurejene iz gospodarskih poslopij planšarij. Ustrezno slaba je zato tudi infrastruktura, saj je na primer osvetljevanje še vezano na petrolej. Poti, ki vodijo k njim, so izključno pešpoti, celo v bližino parcele s počitniško hišo je težko priti z avtom.

Povsem drugače pa je na Pokljuki in deloma na planinah Blejskega kota. Zaradi evforične prodaje travnih in pašnih parcel, brez ustreznega pregleda nad storjenim, postajajo, ali pa so že, počitniška bivališča ovira za, čeprav omejeno, ohranitev planinskega pašništva. Življenje obeh dejavnosti - rekreacije (turizma) in kmetijstva - poteka večinoma neusklajeno, z izjemo nekaterih tržnih funkcij. Celó več: neplansko zasnovana, juridično nedopustna in arhitektonsko neustrezna počitniška bivališča (in počitniški domovi!) s svojim izgledom, lokacijo v kulturni pokrajini in spremljajočim individualnim ograjevanjem neposredno destruktivno delujejo na izraz te visokogorske alpske pokrajine. Rekreativna funkcija počitniških bivališč prihaja v destruktivni obliki še posebej do izraza ob proučevanju škode na gozdni vegetaciji, pri onesnaževanju voda itn.

* Vir: Zavod za zdravstveno higieno, Kranj, 1984.

** V ostalih mesecih je bila pitna voda neoporečna.

Podobnih primerov iz drugih alpskih območij še ne poznamo. Podrobneje smo raziskali še dvojje planinskih območij s počitniškimi bivališči: Veliko planino in Krvavec.

Gotovo je med vsemi obravnavanimi najbolj znano območje počitniških bivališč na planinah tisto na Veliki planini. Kot izletniški kraj je planina vabila še pred vojno, saj so nekateri lastniki pastirskih stanov na njej že takrat oddajali prostore obiskovalcem za daljše bivanje. Leta 1939 je na Mali planini že stala počitniška hiša, ki so jo Nemci požgali. Razmah smučanja in pa izgradnja žičnic (tako na Veliko planino kot Krvavec) je še posebej pritegnil številne obiskovalce iz Ljubljane. Za Veliko planino lahko sedaj zavestno trdimo, da je bila izgradnja počitniških bivališč vedno skrbno nadzorovana, čeprav so "nekateri kasnejše aktivnosti spremenile dokaj ugodno podobo" (Sedej). Ker je šlo za splošno družbeno premoženje, je vestnost pri načrtovanju razvoja na planini razumljiva. Skupščina občine Kamnik je pričela leta 1962 z odprodajo zemljišča na planini (po principu lastništva zgradbe ne pa zemljišča, na katerem le-ta stoji) in v trinajstih letih razprodala vse razpoložljive lokacije. Na Veliki planini je začasno do sprejetja novega Urbanističnega plana vsaka gradnja ustavljena, pa čeprav je povpraševanje po novih parcelah zelo veliko.

Na planini je sedaj 26 počitniških bivališč (zasebnikov) in 81 počitniških domov delovnih organizacij iz Ljubljane, Kamnika in nekaterih drugih krajev v Sloveniji. Na terenu smo registrirali še pet "črnih gradenj". Lokacije počitniških bivališč so načrtno zasnovane polkrožno okrog starega planinskega naselja, ki naj ostane etnografsko zaščiteno območje. Najti jih je ob Postaji žičnice, Na jamah in Na njivicah. Starim planinskim stanovom dovoljujejo dvojno funkcijo: kmetijsko v poletju in turistično pozimi (oddajanje prostorov smučarjem). Na planini smo opravili osem anket med lastniki tukajšnjih počitniških bivališč (31%).

Pokazalo se je, da zaselki počitniških bivališč kljub nadzorovani gradnji, ki mora ustrezati enemu od treh tipiziranih načrtov, nimajo v funkcijskem pogledu ničesar skupnega s planinskim pašništvom tod. Po velikosti ni večjega objekta od 40 m², velikokrat pa so po planšarski koči kopirani objekti manjši od 20 m² (43%). Prenove in popolnega prestrukturiranja funkcij ni zaslediti, saj gre izključno le za novogradnje. Izraba na parceli bi naj ostala nespremenjena, a je že opaziti nekaj vrtov, dreves... Zunanji videz pokrajine planinskega pašništva motijo bolj drugi, spremljajoči objekti rekreacije kot so žičnice, kontejnerji za smeti itn. Kljub moderni tehniki, ki jo pogojuje elektrika, je imelo med obiskanimi počitniškimi bivališči le eno priključek na električno omrežje. Vodovoda in kanalizacijskega omrežja ne poznajo. Odpadke po lastnem zagotovilu vozijo domov ali pa jih zakopljejo - podobno kot na drugih planinah (Goreljek, Krvavec...). S kmeti lastniki počitniških bivališč nimajo stikov.

Na Krvavcu je opaziti močnejši stihijski, nenadzorovan razvoj počitniških bivališč. Medtem ko statistika in davčni urad v Kranju beležita na obeh lokacijah - Na Jezercih in Križni planini - le 29 počitniških bivališč v zasebni lasti, jih je de-

jansko, po lastnem štetju, osemindeset (39 po vsem sodeč na črno zgrajenih objektov). To je možno predvsem zaradi, kot v Bohinju, nenadzorovane prodaje parcel na planini. Lastniki posesti, kmetje iz Ambroža pod Krvavcem, so intenzivneje, šele pred kratkim, odprodali zemljišča na obeh planinah, pa čeprav je tudi ozemlje teh planin ob agrarni reformi postalo splošno ljudsko premoženje. V turistično gospodarstvo se vključujejo še pastirski stani, ki predvsem na Križni planini skozi vse poletje oddajajo sobe obiskovalcem. Med enajstimi lastniki (38 oziroma neuradno 16%) počitniških bivališč, ki smo jih anketirali, je bilo kar 52% občanov Ljubljane, ostali so bili doma v kranjski občini. Ob tem je treba poudariti pomembno vlogo dedovanja kmetijskih zemljišč. Te v takem primeru skoraj brez izjeme, posebno če preidejo v roke generaciji, ki živi v mestu, avtomatično spremenene funkcijo iz poprej bolj ali manj agrarne v turistično. Na Krvavcu smo zasledili med sedanjimi lastniki počitniških bivališč eno šestino podobnih primerov.

Tabela 25': Nekatero socialno-geografske značilnosti počitniških bivališč na planinah krvavškega pogorja ter Velike planine

	v %	
	Velika planina	Krvavec
Delež lastnikov iz domače občine	42,3	41,3
Delež lastnikov iz Ljubljane	50,0	51,7
Delež lastnikov z višjo in visoko izobrazbo	57,1	44,4
Delež parcel, kupljenih od kmetov	-	66,7
Delež malih počitniških bivališč (do 20 m ²)	42,9	22,2
Delež srednjevelikih počitniških bivališč	57,1	66,7
Delež velikih počitniških bivališč (nad 60 m ²)	-	11,1
Delež počitniških bivališč z elektriko	14,3	66,7
Delež počitniških bivališč z dovodom	-	11,1

Počitniška bivališča na planinah so brez dvoma nov element v kulturni pokrajini. Večinoma so rezultat oživljanja smučarskega športa, a tudi znak začetka množičnosti planinarjenja v šestdesetih letih tega stoletja. Kot moteč element v pokrajini nastopajo predvsem zaradi množičnosti, neorganizirane izgradnje in v kombinaciji z drugimi infrastrukturnimi objekti turizma. Večinoma žive svojski, rekreacijski ritem življenja, ki se s klasičnim planšarskim vsaj v enem letnem času srečuje. Nekateri primeri kažejo na dokajšnjo soodvisnost obeh, drugi zopet ne dajo slutiti večjih konfliktov med obema dejavnostima - v

kolikor jim ni pridana splošna množična turistična komponenta (smučarske naprave) - tretji primeri pa že govore o konfliktni situaciji, kjer vsakdo brani interes svoje posesti in delovanja. Lastniki počitniških bivališč s postavljanjem lesenih ograj, kmetje s postavljanjem električnih pastirjev.

V kraškem svetu Pokljuke je konflikt prerasel v degradacijo okolja. Občutljiv ekosistem ne dopušča pretirane, intenzivne rabe v katerikoli moderni obliki. Onesnaženje voda je dokaz za pretirano rabo in ne nego te pokrajine. Lahko nam je v opozorilo, najbrž pa tudi v poduk, da se na drugih sorodnih območjih, kjer so v preteklosti tudi zrasle počitniške hiše brez načrtov in ustrezne infrastrukture (predvsem kanalizacije in čistilne naprave), ne bi zgodilo v prihodnje isto.

3.3. UČINKI IZGRADNJE POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V TURISTIČNIH SREDIŠČIH

Videli smo, da so počitniška bivališča, pretežno v obliki novih počitniških bivališč, v dokajšnji meri vplivala na preobrazbo zunanjšega izgleda in funkcijske usmerjenosti ter pomena slovenske alpske podeželske pokrajine. Čeprav so turistična središča v Slovenskih Alpah po številu redka, in se zato s sorodnimi alpskimi področji ne morejo primerjati, v njih enako pogosto srečujemo počitniška bivališča kot drugod v Evropi. Celo zvrsti počitniških bivališč so enake, le število je napram večjim, starejšim (klasičnim), predvsem objezerskim turističnim centrom, pa tudi napram modernim, pretežno zimskošportnim središčem, manjše.

Ob pregledu naših štirih večjih turističnih središč - Bleda in Bohinja ter Bovca in Kranjske gore (merjeno po številu gostov in nočitev) - opažamo dva značilna in regionalno oziroma funkcionalno pogojena tipa počitniških bivališč:

1. počitniške hiše, ki so pretežno izraz klasičnih turističnih središč in datirajo ponekod že iz predvojnih časov (vile) in
2. počitniške apartmane/stanovanja, ki, ob redkejših počitniških hišah, dopolnjujejo izgled v zimsko-športne dejavnosti usmerjenih krajev.

V kraju se, tudi če kje nastopata obe obliki te dopolnilne turistične ponudbe (parahotelirija) skupaj, prostorsko diferencirata: nova stanovanja oziroma apartmani v blokovski gradnji so samosvoja četrt, počitniške hiše pa oblikujejo svojski zaselek. V Bohinju, kjer se enakovredno uveljavljajo zimski športi in rekreacija na vodo, sta omenjeni obliki prebivanja v prostem času ločeni celo po naseljih (v Bohinjski Bistrici blokovska gradnja, drugod počitniške hiše), v Kranjski gori, ki podobno teži k večstranskosti (tranzitni, poletni, obmejni turizem in zimsko-športna rekreacija), pa sta na različnih koncih turističnega kraja (npr. bloki v Čičarah in počitniške hiše Na Jasni...). Edino Bled na eni strani (klasično turistično središče) in Bovec na drugi (središče rekreacije na snegu) izkazujeta predvsem le eno obliko počitniških bivališč: Bled individualne hiše (vile, Bovec pa počitniške apartmane (Kaninska vas). V obeh krajih nastopa zaradi relativna prevlada omenjenih dveh tipov počitniških bivališč, je pa vseeno nekaj izjem, ki potrjujejo to pravilo (počitniške hiše v Bovcu, npr. v Plužni, ter starejše in redke novejše večstanovanjske hiše na Bledu, npr. Pod Stražo).

Zaradi splošno uveljavljenih oblik rekreacijskega bivanja smo z anketami (Bovec in Bled) in kartiranjem (Bled) posegli pav v ti dve turistični središči. Želimo dognati, v koliko oblike rekreacije, ki so za oba kraja specifične, vplivajo na izgled in rabo kulturne pokrajine oziroma v koliko se kaže soodvisnost med starejšo tozadevno poselitvijo in naselbinskimi značilnostmi ter novejšo in težnjami po uveljavljanju interesov v gostujočem kraju. V ta namen smo opravili v obeh krajih

enako število anket (32) med naključno izbranimi lastniki počitniških bivališč (po seznamu, ki sta nam ga poslali občinski skupščini). Izkazalo se je, da smo s tako naključnim izborom v Bovcu zajeli 29 gospodinjev z lastništvom apartmana in za Bled 25 gospodinjev z lastništvom počitniške hišice. Obenem smo med vsemi blejskimi počitniškimi bivališči opravili problemu prirejeno kartiranje počitniškemu bivališču pripadajoče parcele in ocenili zvrst oziroma tip hiše, ki v tem najbolj znanem turističnem centru slovenskega alpskega sveta služi rekreaciji. Zaradi enostranske pozidave (v obliki apartmanov v bloku) se nam ni zdelo potrebno isto zvrst kartiranja opraviti še v Bovcu.

3.3.1. Učinki v naselju klasičnega alpskega turizma (primer Bleda)

Na Bledu je po podatkih Uprave za prihodke občanov SO Radovljica 186 počitniških bivališč v zasebni lasti. O ustreznosti in pomanjkljivosti te evidence (fiktivno prijavljeni lastniki za stalno, uradno še "nedokončana gradnja" itn.) smo že govorili. Med omenjenimi počitniškimi bivališči je po tem registru petnajst počitniških bivališč v večstanovanjskih enotah, predvsem v starejših hišah v mestnem središču. Na terenu smo ugotovili, da je troje počitniških bivališč neobljudenih (propadanje) in da štiri počitniška bivališča vodijo bolj ali manj obsežno gostinsko-turistično prakso (penzion, bife, privatne sobe). Počitniških hiš v individualni lasti in za potrebe rekreacije v pravem pomenu besede je po našem preverjanju le 164! Med novo-gradnje smo uvrstili 62 počitniških bivališč, pri čemer smo mejno letnico postavili v šestdeseta leta. Med obnovljena starejša poslošja, ki so svojčas služila stanovanjskim potrebam ali gospodarskim dejavnostim, sedaj pa so namenjena izključno rekreaciji, smo uvrstili še 19 počitniških hiš. Za 83 počitniških hiš ali 43,5% počitniških bivališč pa lahko trdimo, da so starejšega nastanka, prednostno vile, ki v glavnem vsaj že drugi generaciji služijo za počitek in rekreacijo.

Počitniška bivališča so disperzno razmeščena v obravnavanem turističnem kraju. Prave koncentracije počitniških bivališč Bled ne pozna, čeprav je med šestinštiridesetimi cestami in ulicami, v katerih se pojavljajo naslovi počitniških bivališč, največje število le-teh na Prešernovi (12), Alpski (13) in Grajski (17) cesti ter Na Jasi (11) in Pod stražo (10). Na omenjenih petih cestah (lokacijah) je najti eno tretjino počitniških bivališč (33,9%). Večje število naslovov smo zabeležili še na Črtomirovi in Kolodvorski cesti, Na Planj, Pod Kozarčo ter na Razgledni, Sebenjski in Zupančičevi cesti (več kot pet). Na eni četrtni razpoložljivih ulic je kljub temu zrastle 109 počitniških bivališč oziroma več kot polovica vseh (58,6%), kar vseeno kaže na določeno koncentracijo.

Ta je posebno izrazita v četrti novejših hiš na Bledu - kot recimo v Želečah oziroma Pod Stražo, na Dobenem in v Zagoricah. Povsod tod so počitniška bivališča pomešana med stalno naseljenimi hišami. Obenem velja pravilo o mešani "počitniški" in

"stalni" zazidavi tudi v drugih predelih tega turističnega središča, ne glede na starost tamkajšnje zazidave. Izrazitejšo koncentracijo počitniških hiš srečujemo na Bledu le na dveh lokacijah: Na jasi in na Mlinskem polju. Čeprav po številu ne ravno številčne, predstavljajo počitniške hiše tam posebno, svojsko četrto.

Pregled počitniških bivališč glede na lokacije na Bledu nam pove še nekaj: počitniške hiše - novogradnje niso prodrle v mestno središče ali morda na območje jezerske kotanje. Ostale so na ali za čelno moreno ledinika, na lokacijah, ki jih je skupaj zanje in za domačine predvidel urbanistični načrt zazidave. Po drugi plati pa so se z obnovami in adaptacijami hiš, ki so služile drugim namenom, deleži počitniških bivališč v starejšem jedru kraja povečali. A tudi ta zvrst počitniških hiš ni prodrla v zaledje jezera (edina izjema v Zaki!).

Kot že rečeno, smo pri registraciji učinkov na terenu ločili med tremi fundamentalnimi oblikami počitniških hiš: med novimi poslopji, obnovljenimi/adaptiranimi poslopji in starimi poslopji, ki služijo individualni rekreaciji. Omenjene tri tipe smo želeli še podrobneje opredeliti po funkcionalnosti in po izgledu oziroma zvrsti obnove. Na podlagi te težnje smo lahko opredelili osemnajst tipov hiš namenjenih rekreaciji:

1. Novogradnje kot (a) družinska hiša, (b) dvojček, (c) blok, (d) in drugo ter ter zgrajene (a) v neoalpskem stilu, (b) v gorenjskem stilu, (c) v velemestnem stilu, (d) in drugo.
2. Obnovljena poslopja iz (a) gospodarskega poslopja, (b) iz kmečke hiše, (c) in drugih poslopij.
3. Starejše hiše na videz (a) mestnega, (b) kmečkega, (c) gospodarskega, (d) drugačnega značaja ter (glede na stopnjo ohranjenosti) (a) zelo dobro ohranjene, (b) dobro ohranjene, (c) in hiše v slabem stanju.

Predvideni podtipi so se izkazali kot umestni, saj najdemo za vsakega najmanj enega predstavnika med omenjenimi počitniškimi bivališči. Tabela in karta kažeta, da na Bledu prevladujejo počitniške hiše starejšega nastanka, prednostno vile. Šele naslednjo kategorijo predstavljajo na novo zgrajene enodružunske počitniške hiše in ob njih brunarice. Blokovski tip gradnje stanovanj v ta namen srečujemo v glavnem le na eni lokaciji (Alpska cesta). Med novogradnjami je dalež v ospredju nealpski stil arhitekture - mešanica lesenih in betonsko-opečnih gradbenih elementov, redko pa je še srečati hiše, ki bi bile kopije starejših hiš vilskega tipa. Stopnja ohranjenosti starejših stavb je dokaj slaba: povprečno oceno je dobilo 25 starejših hiš, zelo dobro 11 starejših hiš in najslabšo kar 47 letih (57%).

Naslednje vprašanje, ki se nam zastavlja, je: v kolikšni meri so pretežno dolgotrajni učinki počitniških hiš že vplivali na okolje ob počitniškem bivališču. V ta namen smo širše opredelili lokacijo, kartirali izrabo parcele okoli počitniške hiše in registrirali zvrst ograje, ki zasebno lastnino obkroža. Terenski ogled nam je ponudil naslednje kategorije:

Tabela 26: Tipi počitniških bivališč na Bledu (izbrane karakteristike)

Ulice/lokacije	Počitniška bivališča skupaj	Na novo zgrajena počitniška bivališča				Obnovljena poslopja za počitniške hiše			Starejše hiše, ki so počitniška bivališča			
		kot enodru- žinska hiša	v dvojčku	v bloku	kot brunari- ca in drugo	iz gospo- darskega poslopja	iz kmečke hiše	iz drugih objektov	mestnega značaja (vila)	podeželske- ga značaja	gospodarske- ga značaja	neugotov- ljenega značaja
Prešernova ulica	12	1	-	-	-	5	1	0	4	1	-	-
Alpska cesta	13	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-	-
Grajska cesta	17	-	-	-	-	3	-	1	13	-	-	-
Na Jasi	11	2	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-
Pod Stražo	10	2	-	-	2	2	-	-	4	-	-	-
Črtomirova	5	1	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-
Kolodvorska	7	-	-	-	-	-	-	1	4	1	1	-
Na Planini	9	4	-	-	4	-	-	1	-	-	-	-
Pod Kozavčo	6	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Razgledna	7	3	-	-	1	1	-	1	-	-	-	1
Sebenjska	6	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Zupančičeva	6	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	1
Druge	77	16	3	2	9	-	1	-	31	6	3	6
Bled	186	37	3	15	29	12	2	5	63	8	4	8

Tabela 27 : Značilnosti rabe parcel ob počitniških hišah na Bledu

Ulica/lokacija	Počitniška bivališča skupaj	Lokacijski kriterij					Raba zemljišča							Ograjevanje parcel				
		mestno okolje	urbano okolje	bližina parka	počeželjsko okolje	ob gozdu	travnik	zelenjavni vrt	okrasni vrt	dvorišče	sadovnjak	grmičevje	neurejeno	železobetonska ograja	lesena ograja	mrežna ograja	živa meja	brez
Prešernova u.	12	-	12	-	-	-	-	1	4	5	2	-	-	-	1	-	8	3
Alpska u.	13	-	-	13	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-	-	13	-	-
Grajska c.	17	2	15	-	-	-	-	3	10	4	-	-	-	-	-	3	8	6
Na Jasi	11	-	-	-	-	11	-	-	11	-	-	-	-	-	3	-	7	1
Pod stražo	10	-	3	-	-	7	-	-	8	-	2	-	-	2	2	-	2	4
Črtomirova	5	-	3	2	-	-	2	-	2	-	1	-	-	-	-	-	5	-
Kolodvorska	7	-	2	-	-	5	-	-	4	1	2	-	-	1	-	-	3	3
Na Planini	9	-	1	-	-	8	1	-	7	1	-	-	-	1	1	7	-	
Pod Kozavčo	6	-	-	-	6	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	6	-
Razgledna	7	-	1	-	-	6	1	-	4	-	-	-	2	2	1	-	3	1
Sebenjska	6	-	2	-	4	-	-	-	3	-	3	-	-	-	-	-	6	-
Zupančičeva	6	-	4	2	-	-	2	-	4	-	-	-	-	-	-	-	4	2
Druge	77	6	24	12	14	21	18	9	29	9	8	1	2	3	5	12	42	15
Bled	186	8	67	29	24	58	37	13	93	20	18	1	4	8	13	29	101	35

1. Lokacija počitniške hiše: (a) v mestnem okolju (brez vrta, zelenice), (b) v urbanem okolju, (c) ob parku, (d) na podeželju, (e) v gozdu.
2. Izraba okoliške parcele: (a) travnik, (b) zelenjavni vrt, (c) okrasni vrt, (d) dvorišče s peskom, (e) sadovnjak, (f) grmičevje, (g) neurejeno in drugo.
3. Zvrst ograde: (a) železobetonska ograja, (b) lesena ograja, (c) mrežna ograja, (d) živa meja.

Izkazalo se je, da je težko opredeliti lokacijo hiše, saj od nikjer ni daleč do gozda, parka ali podeželja. Pravega mestnega okolja, torej počitniške hiše brez vrta, skoraj ni srečati. V to kategorijo smo zato uvrstili le štiri odstotke počitniških bivališč na Bledu. Počitniških bivališč, ki so zrastle med stanovanjskimi četrtmi, pa je nasprotno veliko, več kot tretjina (36,0%). Težje je bilo ločiti med istimi zgrajenimi na robu urbane poselitve. Večina jih je ob gozdnem (ali parkovnem) robu ali že kar na podeželju, kjer prevladujejo že agrarne dejavnosti (44%)!

Skladna z okoljem, v katerem je počitniška hiša, je velikokrat tudi raba parcele, ki ji pripada. Po našem prepričanju in po tem, kar izkazuje karta, nedvomno prevladuje okrasni vrt, torej parcela s travratimi površinami, rožami in okrasnim grmičevjem ter posameznimi drevesi ali gredico. Ob seštevku smo tej rabi prisodili točno petdeset odstotkov vseh registriranih parcel ob počitniških hišah. Sadovnjake, travnike ali peščena dvorišča srečujemo redkeje. Zanimivo pa je, da se kar devet odstotkov lastnikov odloča za intenzivno pridelavo sadja in 7% za pridelavo zelenjave in povrtnin na parceli, ki pripada njihovemu počitniškemu bivališču. Mečanico različnih tipov izrabe srečujemo na parcelah le redko; vsega skupaj gre za večnamenskost površin le pri petnajstih počitniških hišah.

Svojo parcelo - zasebno lastnino, večina lastnikov ogradi in zavaruje pred nepoklicanimi tujci. Le 19% počitniških bivališč nima ustrezne ograje. Ta je največkrat ekološko sprejemljiva, saj gre v več kot sto primerih za živo mejo, ki jo tu in tam dopolnjujejo leseni elementi. Pravih lesenih ograj je manj kot deset odstotkov, medtem ko je sicer še dokaj pogosta mrežna - bodisi metalna ali plastična (16%).

Analiza značilnosti stavbne strukture in rabe zasebne parcele okrog počitniškega bivališča kaže, da sta rekreacija in počitniško bivališče v neposredni zvezi. Obseg zelenih površin (rekli smo mu "okrasni vrt") okrog počitniških bivališč je mnogo večji kot je sicer povprečje. Obenem pa številnost starejših hiš (potreba po adaptaciji) in sadovnjakov ter vrtov kaže na povezavo med ljubiteljsko dejavnostjo v prostem času in deli v hiši ter rabo parcel. Za potrditev te teze moramo pogledati v anketni list.

V vprašanju o zvrsti rekreacije, ki ji lastniki in družine v počitniških bivališčih dajejo prednost, smo predpisali samo tri (planinarjenje, smučanje in sončenje/plavanje). Vprašani je imel možnost, da druge oblike aktivnosti sam vpiše oziroma ji

da prioriteto. Na drugem mestu, za sprehodi, so anketirani že omenjali dejavnosti, ki so vezane na drugi dom in parcelo (vrtičkarjenje, gledanje televizije). Glede na to, da je povprečna starost lastnikov počitniških bivališč 52 let, je razumljivo, da se rekreacijski interes zožuje na bližnjo okolico in dejavnosti, ki niso športno naravnane - kot je recimo smučanje, ki je na rang lestvici popularnih rekreativnih dejavnosti, ob sprehajanju, šele na drugem mestu.

Parcele, vsaj glede na velikost, rekreacijo v neposredni bližini počitniškega bivališča omogočajo. V povprečju imajo parcele, ki so v lasti alohtonega prebivalstva, s počitniškim bivališčem 658 m² površine. Skoraj petina vseh parcel pa je večja od 800 m². Glede na to, da so dokaj pogosto na gozdnem robu (med anketiranimi 27%) in na podeželju (18%), je rekreacija pogojno vezana na naravno okolje. Glede na to, da, kot je bilo pričakovati, prav na Bledu prevladuje med vsemi rekreativnimi dejavnostmi kategorija "plavanje/sončenje", je razumljivo, da so obiski v počitniškem bivališču tej intenciji podrejeni. V obeh za kopanje najbolj ugodnih mesecih so počitniška bivališča zasedena dve tretjini dni v mesecu. Nasploh kažeta julij in avgust izrazit višek obiskov. V ostalih mesecih je zasedenost počitniških bivališč na Bledu največ 25 odstotna, v povprečju pa je posamezno počitniško bivališče obljudeno 76 dni na leto (povprečna zasedenost 20,8%) ali šest dni na mesec.

Iz dokaj redkega obiska izhaja velikokrat tudi nerazumevanje ali vsaj "distanca" (kot je zapisal nakdo) do domačinov. Le v tretjini primerov so lastniki počitniških bivališč navezani na pomoč okoliških kmetov oziroma domačinov, ki jim urejajo okolico in čuvajo nepremičnino. Vračilo uslug je še bolj redko, saj manj kot petina lastnikov občasno pomaga sosedom - domačinom. Zaradi tega do prave interakcije, z izjemo vsakdanjih vljudnosti (pogovori, informacije), med avtohtonim in alohtonim, občasno prisotnim prebivalstvom tod ni prišlo.

Učinki obiskov v počitniškem bivališču so enostranski, neposredno povezani z rekreacijo in seveda spremljajočimi oblikami bivanja: prisotnost prek sedemsto prebivalcev v kraju (poleti), promet z dodatnimi stotimi avtobusi, raba turistične, glede na rekreacijske prioritete, predvsem objezerske infrastrukture, povečan promet v trgovinah z živili in v ekskluzivnih trgovinah (npr. Almira), povečan promet v gostiščih itn. Življenjski ritem v turističnem kraju se je nekaterim članom družine tako priljubil, da se nameravajo za stalno naseliti prav v kratkem. Vendar je preuranjeno trditi, da se bo četrta počitniških bivališč na Bledu spremenila v stalno poseljeno. Odgovori so bili nenazadnje pogojeni tudi z odlokom o depozitu (gre za maloobmejni pas) in bencinskimi boni.

Tabela 28: Nekatere socialno-geografske značilnosti lastnikov počitniških bivališč v turističnih središčih

	v %	
	Bled (n = 26)	Bovec (n = 33)
Število članov		
- 1 član	15,4	9,1
- 2 člana	19,2	12,1
- 3 člani	15,4	21,2
- 4 člani	26,9	45,4
- več članov	23,1	12,1
- povprečje	3,7 članov	3,3 članov
Starost lastnika		
- nad 60 let	40,9	12,1
- 50-59 let	27,3	12,1
- 40-49 let	9,1	21,2
- 30-39 let	13,6	42,4
- pod 30 let	9,1	12,1
- povprečje	52,2 let	40,1 let
Dohodek v gospodinjstvu (nov. 1984)		
- pod 20.000 din	7,7	-
- 20.000-39.000 din	23,1	3,0
- 40.000-59.000 din	19,2	18,2
- 60.000-79.000 din	26,9	52,4
- 80.000 din in več	23,1	36,4
- povprečje	60.800 din	75.484 din
Vzroki za pridobitev počitniškega bivališča		
- dedovanje/darilo	41,7	1,8
- večji avtorski honorar	12,5	12,5
- naložba denarja	-	19,6
- rekreacijska potreba	33,3	17,9
- imeti svojo lastnino	12,5	33,9
- namenjeno otrokom	-	12,5

Tabela 29: Nekateri učinki nakupa in vzdrževanja počitniških bivališč v turističnih središčih

	Bled (n = 26)	Bovec (n = 33)
Število kupljenih parcel po velikosti		
- pod 200 m ²	6	31 (apartmani)
- 200-399 m ²	6	-
- 400-799 m ²	8	2
- 800-1.599 m ²	3	-
- več kot 1.600 m ²	3	-
- povprečna velikost parcele 658 m ²		
Vrednost nakupa parcele (na Bledu)		
- leta 1960	3 din/m ²	-
- leta 1965	4 din/m ²	-
- leta 1970	10 din/m ²	-
- leta 1975	45 din/m ²	140.000 din/m ²
Vrednost nakupa apartmana (v Bovcu)		
- leta 1975		140.000 din/m ²
- leta 1977		198.000 din/m ²
- leta 1979		220.000 din/m ²
- leta 1981		240.000 din/m ²
Razmerja do prodajalca parcele in domačinov (v %)		
- ni stikov	25,0	57,6
- vsakdanji odnos (pogovori)	20,4	15,2
- domači urejajo okolico	37,5	12,1
- uslužen sem domačinom	16,7	12,1
- pomagamo si obojestransko	0,5	3,0
Možnosti prodaje oziroma stalne naselitve (v %)		
- v kratkem bom prodal	8,0	9,1
- v kratkem se bom stalno naselil	28,0	12,5

Tabela 30 : Nekatere značilnosti rekreacije lastnikov in gospodinjstev, ki imajo počitniška bivališča v turističnih središčih

	Bled (n = 26)	Bovec (n = 33)		
Zvrst rekreacije (v %)				
- planinarjenje	12,1	17,9		
- sončenje / plavanje	35,7	26,1		
- smučanje	17,8	32,4		
- sprehodi	17,8	6,8		
- vrtilčkanje	2,9	1,9		
- gledanje TV	2,9	-		
- gobarjenje	2,1	0,5		
- kolesarjenje	2,1	1,0		
- čitanje knjig	1,4	0,5		
- trim tek	0,7	5,8		
- ribolov	-	1,4		
- tenis	0,7	1,4		
- namizni tenis	0,7	1,4		
- kajak	-	1,0		
- drugo	2,8	1,9		
Povprečna obljudenost počitniškega bivališča* (v dnevih)	leto 1980	leto 1984	leto 1980**	leto 1984
- januar	7,9	3,6	2,5	7,8
- februar	4,8	2,4	1,0	4,1
- marec	2,5	3,4	1,5	2,2
- april	2,7	2,1	1,0	1,7
- maj	5,5	4,2	1,0	2,3
- junij	6,4	7,9	1,0	2,6
- julij	19,5	18,4	3,0	5,0
- avgust	17,8	19,4	4,5	6,0
- september	6,0	6,6	2,0	2,9
- oktober	2,7	4,1	1,0	1,6
- november	4,0	2,0	1,0	0,8
- december	2,4	1,7	2,0	1,2

* Število dni, ki so jih tod preživela posamezna gospodinjstva deljeno s številom vseh gospodinjstev

** Še nedograjena "Kaninska vas".

Tabela 31: Ocena počitniškega bivališča v turističnem kraju

	v %	
	Bled (n = 26)	Bovec (n = 33)
Dobre strani počitniškega bivališča		
- rekreacija in počitek po lastni presoji	52,0	42,4
- pobeg iz mesta/sprememba okolja	20,0	42,4
- biti na svojem	12,0	6,1
- cenejše življenje	8,0	-
- dobro naložen denar	4,0	9,1
- jih ni	4,0	-
Slabe strani počitniškega bivališča		
- davčni vijak	12,0	5,1
- vzdrževanje	28,0	46,1
- enoličnost	20,0	10,2
- vodenje dvojnega gospodinjstva	8,0	5,1
- oddaljenost in prevozni stroški	12,0	28,2
- segregacija domačinov	8,0	2,6
- jih ni	12,0	2,6

3.3.2. Učinki v smučarskem središču (primer Bovca)

Zaradi stroškov prevoza so posebno prizadeti lastniki počitniških bivališč v že dokaj oddaljenih centrih te rekreacijske zvrsti v Sloveniji - v Kranjski gori in v Bovcu. Posebno v slednjem kraju omenjajo lastniki apartmanov slabo prometno povezanost in omejevanje porabe bencina za vzrok relativno redkega obiska. Med nestimulativne dejavnike za obisk počitniškega bivališča v Bovcu so nekateri lastniki iz notranjosti Jugoslavije šteli tudi uvedbo depozita. Glede na to, da je Bovec dokaj vstran od središč družbenega življenja, da ne nudi mestne ali vsaj infrastrukture klasičnega turističnega kraja, obenem pa gre za počitniške apartmane majhnih velikosti ni pravega interesa, v nasprotju z Bledom, za stalno poselitev.

Omenjeno je deloma tudi vzrok za mnogo slabši in kratkotrajnejši obisk (kar je značilnost za zvrst rekreacije kot je smučanje) v Bovcu, če ga primerjamo z Bledom. Lastniki do lanskega leta dograjenih 171 počitniških bivališč* (apartmani in hiše), kar po številu približno ustreza istemu na Bledu, so v povprečju le po tri dni mesečno v počitniškem bivališču. Letno zasedenost 10,5% dosegajo lastniki apartmanov v Kaminski vasi in počitniških bivališč v Bovcu v dveh maksimumih (na Bledu v enem) obiskov: januarja (26% zasedenost) in avgusta (19% zasedenost).

Ustrezno obiskom po mesecih je moč sklepati na najbolj iskane rekreacijske zvrsti, katerim lastniki počitniških bivališč posvečajo tod posebno pozornost. Na prvem mestu je seveda smučanje, na drugem pa že kar kopanje oziroma sončenje - še pred planinarjenjem. Visoko kotira še "sprehajanje" in trim tek oziroma jogging. Večina teh aktivnosti je vezana na urejeno, tehnično prirejeno okolje, zato je koncentracija obiskovalcev na določenih površinah, recimo pozimi, veliko večja kot je ista poleti na Bledu. V ekološke probleme, ki so s tem povezani, se nismo poglobili. Res pa je, da je odnos do okolja, katerega sestavni del so domačini, v Bovcu še bolj indiferenten kot na Bledu. Nikakršnih stikov ne goji skoraj dve tretjini lastnikov počitniških bivališč, tisti pa, ki kažejo nek interes, se omeje na vsakdanje vljudnosti.

Tak odnos je v tesni odvisnosti od namena nakupa počitniškega bivališča. Približno desetina lastnikov že razmišlja o prodaji apartmana, saj meni kar petina, da je bila to le dobra naložba kapitala in naslednja dobra desetina, da so se odločili za nakup le zato, ker so nenadoma dobili večjo vsoto denarja. Počitniškega bivališča na Bledu ni: javno nihče od vprašanih gledal skozi prizmo naložbe denarja. Da je počitniško bivališče v Bovcu prava rekreacijska potreba, meni le petina lastnikov. V teh odgovorih se zrcalijo tudi krizni odnosi v naši družbi in gospodarski problemi, ki so nam postali bolj "domači" ravno v času nakupov apartmanov v Kaminski vasi. Zanimivo je namreč, da je tretjina vprašanih menila, da ima sedaj vseeno vsaj svojo lastnino oziroma da je na svojem.

* Podatek dopolnjen decembra 1984.

Privatno-lastniško idilo moti obvezna oddaja apartmanov ATC Bovca, ki neredko pokaže tudi slabo kulturno vzgojo (uničenje inventarja itn.) občasnih obiskovalcev. Ti so, podobno kot lastniki apartmanov, mlajši. Najmlajši lastnik ima 22 let, v povprečju pa je starost lastnikov za več kot 12 let nižja kot na Bledu (40,1 let).

Drugače kot na Bledu lahko v Bovcu, vsaj kar zadeva večino počitniških bivališč (Kaninska vas), govorimo o unifermiranosti stavbe in okolja. Večina lastnikov predvsem poudarja "razglednost" in uresničitev dolgoletnih želja, na kratko definiranih v Rousseaujevem klicu "nazaj k naravi". Neposredno okolico (travo, dvorišča, parkirišča) ureja oskrbnik v skladu z urbanističnim načrtom. Vzdrževanje je zato za mnoge predrago, pri čemer ekološko najmanj obremenjujoča kurjava predstavlja v izdatkih levji delež.

Primerjava Bovca in Bleda kaže, da obstojajo v slovenskem alpskem svetu notrni interesi po rabi rekreacijskih potencialov, da pa je pristop in v sosledju s tem učinek teh interesov različen. Zimski športi, kot novejša oblika rekreacije, so šele pred kratkim postali stalna rekreacijska navada lastnikov počitniških bivališč. Medtem ko je učinek njihovega delovanja koncentriran v vsakem pogledu: v četrti apartmanov in na posebej izdvojenih delih alpskega sveta - na smučiščih, je učinek obiskovalcev klasičnih turističnih krajev v interesu mnogostranski in zato v pokrajini glede na poselitev in rekreacijo disperzen.

4. ZAKLJUČEK

Pričujoče delo je vodila ideja o ugotavljanju in opredeljevanju števila, oblik in funkcij počitniških bivališč nasploh in posebej v alpskem svetu Slovenije. Nepričakovano, na podlagi ugotovljenih kvantitet in kvalitete, pa se je delo dotaknilo tudi vprašanja kvalitete življenja! Na osnovi analize empiričnega gradiva, ki mu je v nadaljevanju sledilo opredeljevanje tipov in učinkov počitniških bivališč, so namreč naslednja vprašanja posebej izrazito stopila v ospredje:

1. Zakaj se prebivalstvo mest, v našem primeru predvsem Ljubljane, odloča za gradnjo počitniških bivališč v alpskem svetu?
2. Katera so preferenčna območja glede na zvrst gradnje in obliko rekreacije?
3. Kakšne učinke so počitniška bivališča sprožila v okolju, življenjskem ritmu in načinu življenja domačega prebivalstva oziroma na kak način se vdor alohtonih lastništev odraža v prostoru?
4. Ali obstajajo zakonitosti, ki veljajo za vodilo pri omenjenem opredeljevanju ljudi do te zvrsti prebivanja (in rekreacije) in v koliko je to splošno, stanju družbenega razvoja ustrezno?

Ob ta globalna vprašanja je lahko postaviti še vrsto dopolnilnih (na primer kdo in od kod?), ki bi lahko socialno-geografsko pobliže osvetlila interakcijo med obema proučevanima prostorskima enotama - inicialnim in receptivnim območjem počitniških bivališč - in vplive obeh na oblikovanje oziroma težnje po določeni kvaliteti življenja.

I.

Ugotovljeno je bilo, da so dejavnosti ljudi v prostem času v neposredni odvisnosti od stopnje družbenega razvoja. Šele v postindustrijski družbi namreč je dejavnost večjega števila prebivalstva opredeljena s takimi dejavnostmi v prostem času, ki vključujejo tudi lastništvo drugega (počitniškega) bivališča. Ta je v pretežni meri izhodišče marsikatere rekreacijske dejavnosti, ni pa izključno območje preživljanja prostega časa. V večini primerov, smo ugotovili, je intenzivnost odhajanja na letni dopust neokrnjena in je počitniško bivališče v Alpah le razširitev spektra rekreativnih dejavnosti, kateremu gospodinjstvo z lastništvom take nepremičnine teži. Vse poprejšnje oblike mestne, izletniške in dopustniške rekreacije ostajajo, pridruži pa se jim nova, z izhodiščem v počitniškem bivališču, ki je zaradi svoje novosti, "modernosti" in aktualnosti v prvih letih posesti bolj cenjeno in pogosteje obiskano, kasneje pa se uvršča v zakonit red tedenskih, mesečnih in sezonskih obiskov. Sčasoma ne predstavlja v okviru rekreativne dejavnosti lastniškega gospodinjstva nobene enkratnosti več, služi le sezonsko pogojenemu rekreativnemu cilju.

Ker je slovenska in jugoslovanska družba pravkar na pohodu v postindustrijsko, je intenzivnost preobrazbe s počitniškimi bivališči še bolj očitna. Družba težnjam posameznikov po taki zvrsti rekreacije in nepremičnine ne sledi, zaradi česar sta gradnja in pridobitev počitniškega bivališča, z redkimi izjemami, neusmerjena, zasebna procesa, ki sta že zelo preoblikovala našo pokrajino. Za alpski svet velja, da je v večini naselij prevladujoča in edina oblika turističnih kapacitet. Resda se intenzivneje in v večjem številu pojavljajo počitniška bivališča v doslej že znanih jedrih turizma, saj oblikujejo tod tudi svojske četrti, a vendar so disperzno tako široko segla v alpski svet, da jim poprejšnje urbane oblike stalne poselitve niso dovolj. S preurejanji pastirskih stanov, hlevov in drugih gospodarskih poslopij segajo v svet nekdanj občasne poselitve, ponekod pa povsem na novo oblikujejo zaselke počitniških bivališč. S tem vnašajo v ves alpski svet Slovenije nov funkcijski element, ki nedvomno vpliva na rabo in izgled kulturne pokrajine. Če smatramo to obliko rekreacije po tem, kar tudi je, namreč turistična dejavnost, potem so naše Alpe v podobni meri povzele to funkcijo kot druge alpskega loka. O skromnem turističnem pomenu naših Alp potem lahko govorimo le v odnosu do hotelskih - družbenih prenočitvenih kapacitet. Okroglo štiri tisoč počitniških bivališč z najmanj dvajsettisoč posteljami pa daje drugačno sliko "turistične razvitosti" Slovenskih Alp.*

Resnici na ljubo je število počitniških bivališč na posameznih lokacijah mnogo manjše kot recimo v Chamonixu (2.000) ali Garmischu (1.500) vendar je prav disperznost poselitve v vsa, tudi odročna območja osrednjealpskega, iz Ljubljane relativno hitro dosegljivega sveta, posebna značilnost naših Alp. Gravitacija k Ljubljani je tako očitna, da se drugi robni industrijski centri (npr. Celje, Nova Gorica) komajda uveljavljajo na njim bližjem perifernem območju naših Alp. V turističnih centrih kot so Bled, Bovec ali Kranjska gora, ki jih po kapacitetah in drugih karakteristikah gorskih središč turizma težko postavljamo ob bok prej omenjenim evropskim, znaša število počitniških bivališč nekaj sto stanovanjskih enot, ki so po lastništvu tudi edine v lasti Jugoslovanov iz drugih republik in tujcev. Zato lahko zapišemo, da so Slovenske Alpe bolj ali manj "igrišče" (ali če hočete rekreacijska cona) republiškega središča.

Zaradi relativne bližine največje prebivalstvene zgostitve v Sloveniji in zaradi, z izjemo nekaterih perifernih območij, intenzivne prepletenosti produkcijskih, bivalnih in turističnih funkcij v osrednjem gorskem svetu Slovenije, so počitniška bivališča po lokacijskih karakteristikah zaledja industrijskih

* Izmed 799 v statistiki vodenih naselij stalne poselitve jih 42 uvrščajo v naselja s turističnim značajem, saj le-ta izkazujejo turistične obrate splošnega gospodarskega pomena. Naša analiza je dodatno k temu registrirala še 481 naselij/lokacij/zaselkov s "turistično dejavnostjo", ki so zasebnega značaja in izhajajo iz lastništva počitniških bivališč. V 47% naselij ni drugih turističnih kapacitet.

centrov oziroma industrijsko-urbane osi Slovenije. Na teh lokacijah se uveljavlja prednostno izletniška oziroma konectedenska in kratkotrajna rekreacija in bivanje. To velja za vsa območja naših Alp, z edino izjemo Zgornjega Posočja in Koroške, kjer so prometni dejavniki (vožnja z osebnim avtomobilom preko 2 uri) ovira uveljavljanju takega tipa počitniškega bivališča in z njim povezane rekreacije. Poleg diferenciacije na periferno in osrednje območje zgostitve počitniških bivališč ter z njo povezano obliko dejavnosti obiskovalcev gorskega sveta, ne moremo mimo registracije še dveh diametralno nasprotnih tipov počitniških bivališč s povsem specifičnimi, njim lastnimi značilnostmi v urbani, lastniški in rekreativni sferi. Gre za počitniška bivališča urbanih (tudi turističnih) središč in podeželskih naselij oziroma lokacij v ruralnem okolju alpskega sveta.

Medtem ko so počitniška bivališča v turističnih središčih izhodišča prednostno tiste vrste rekreacije, ki jo kraj ponuja tudi gostom družbenih turističnih obratov, izkazujejo počitniška bivališča na podeželju raznovrsten spekter dejavnosti, ki je v neposredni zvezi z motivi, ki so nakup in gradnjo motivirali. Motivi niso zveličavno navezani na rekreacijo, ampak vsebujejo še vrsto drugih, včasih težko definiranih ciljev. Mednje moramo na prvo mesto uvrstiti element "povratka v okolje, v katerem smo prebili otroštvo" in "naložbo kapitala za jesen življenja" (kar je nenazadnje velikokrat motiv tudi pri nakupu počitniškega bivališča v urbanih (Radovljica) in turističnih središčih). S takimi motivi, neredko v podzavesti, nastopajo lastniki drugače pokrajnotvorno kot tisti z lastništvom počitniških bivališč v turističnih središčih naših Alp. Predvsem obnavljajo vlogo producenta hrane in negovalca kulturne pokrajine (Zajamniki, Vrsnik...); indirektno pa vplivajo tudi na kmečko produkcijo, saj, četudi le s konectedenskim in sezonskim povpraševanjem, ustvarjajo pogoje za plasma kmečkih proizvodov. Lastniki počitniških bivališč so v nemajhni meri dediči ali solastniki posestev, ki, ne glede na to, da lastniki niso stalno prisotni, zahteva skrb in nego. Organizacija tega je prepuščena prav njim. Pri opredeljevanju prioritet pa so le redki, ki postavljajo "negovanje in urejanje okolja" pred širše pojmovano "rekreacijsko dejavnost v alpskem svetu". Negovanje v širšem smislu prepuščajo avtohtonemu prebivalstvu, sami pa se posvečajo dejavnostim na posestvu, ki vzbuja veselje tudi v okviru kmetovanja. Zato je pogosto počitniško bivališče, tudi v Alpah, izhodišče inovativnega "hobby kmetijstva".

II.

Ne gre zanikati nekaterih očitnih inovativnih procesov, povezanih z novo urbano in funkcijsko obliko lastništva počitniških bivališč v slovenskem alpskem svetu. Medtem ko je povezava s turističnim gospodarstvom, kjer bi najprej pričakovali ustrezno medsebojno navezanost in dopolnjevanje, na šibkih nogah (izjema Kaninska vas pri Bovcu), je navezanost na agrarno gospodarstvo vseeno na boljšem. Vendar še vedno ne v tolikšni meri, da bi lahko govorili o kooperativnih oblikah oziroma o sožitju med njima. Najbrž bi veljalo pritrditi ugotovitvi, da živita obe dejavnosti na podeželju svojsko življenje z le občasnimi

stiki (ki so velikokrat le vljudnostne narave), podobno kot drug ob drugem delujeta turistično gospodarstvo in rekreacija, izhajajoča iz počitniških bivališč v turističnih središčih. Čeprav izrabljajo isti prostor, je dogovarjanje o načinu te izrabe manj kot bi pričakovali.

Polifunkcionalnost slovenskega alpskega sveta, kot so jo opredelili že drugi avtorji, se kaže v konfliktu med počitniškimi bivališči in ostalimi uporabniki prostora, še v drugačni luči. Prioritete gradnja počitniških bivališč (kot tudi turistično gospodarstvo) v Slovenskih Alpah nima. Zaradi tega je dualizem v rabi tega prostora še kako očiten: na eni strani podpira družba prednostno naravovarstvene ukrepe, katerih juridično opredeljen akt je, med drugim, tudi Zakon o Triglavskem narodnem parku, po drugi plati pa se povečuje želja po turistični rabi in ustrezni poselitvi tega prostora. Predvsem na obrobju varovalnega osredneslovenskega alpskega sveta prihaja do intenzivne in družbene (Bohinjska Bistrica) gradnje v te namene. Neredko je začeta gradnja brez ustrezne gradbene in lokacijske dokumentacije (oziroma se poizkuša njeno turistčno-rekreativno funkcijo prikriti), zaradi česar je kljub "de iure" legalizaciji številnih črnih gradenj v alpskem svetu še cela vrsta takih, ki sem ne sodijo.

Čeprav so bolj ali manj vsa počitniška bivališča statistično registrirana in se njih kartoteka ustrezno dopolnjuje, se le dobra polovica počitniških bivališč vodi v evidenci davčnih zavezancev. Davke od lastništva nepremičnine s počitniško hišico plačuje sorazmerno najmanj lastnikov v občini Kranj. Vzroke za tako stanje lahko iščemo predvsem v pravnem, velikokrat le formalnem lastništvu in solastništvu počitniških bivališč. Prikazati počitniško bivališče kot bivši dom, podedovan in sedaj še stalno obljuden, je najbolj pogosta oblika prikrivanja pravega stanja. Občasna registracija, in nekaj mesecev tudi stalna poselitev, za daljšo dobo primerne stanovanja za prebivanje omogoča tudi izpis iz evidence počitniških bivališč. Posebno pogoste so bile prekvalifikacije počitniških hiš v stalno poseljene stanovanjske enote v tistem delu Slovenskih Alp, ki so zajete v maloobmejni pas in v času zloglasnega "depozita" iz let 1983 in 1984.

Omenjeno govori v prid tezi, da je pravo stanje, predvsem pa število počitniških hiš v alpskem svetu, zamegljeno. Na njih registracijo vplivajo kratkorošni (bencinski boni, depozit) in dolgoročni družbeni ukrepi (davčna politika), zaradi česar je tudi sklepanje o procesih, ki so povezani z njimi in iz njih izhajajočimi funkcijami in učinki v prostoru težavno, velikokrat pa tudi vprašljivo. Nedvoumno pa sledimo dvema procesoma: večanju števila počitniških bivališč nasploh (bodisi novogradenj: apartmanov in hišic, bodisi rekonstrukcij kmečkih domov in pripadajočih poslopij) in večanju števila počitniških bivališč, ki prehajajo v stalno bivališče. Posebno vasi v gravitacijskem zaledju industrijskih centrov, na samem robu dolinskega in kotlinskega dna, kažejo ustrezne tendence.

Počitniška bivališča v Ljubljani bližnjih občinah postajajo sčasoma izhodišča za dnevno migracijo enega dela gospodinjstva. V tem primeru je razumljivo neskladje med dejanskim, v stati-

stiki objavljenim številom počitniških bivališč, oziroma med tistim številom, ki ga vodijo na občinah. Tretiranje solastniškega deleža v okviru hiše staršev oziroma diferenciacijo med družinami v istem gospodinjstvu občinske uprave različno pojmujejo. Vendar prihaja, ne glede na dejansko število počitniških bivališč, do koncentracije omenjenih objektov v treh po distančnih kriterijih različno opredeljenih conah. V neposrednem zaledju inicialnega središča je prva večja tozadevna zgostitev, druga nastopa v območju izletniških (enodnevna oddaljenost) točk, tretjo pa smo registrirali na periferiji alpskega sveta v Jugoslaviji. Ker gre v večini primerov za lastnike počitniških bivališč iz Ljubljane, lahko govorimo o pomembnem faktorju distance, ki opredeljuje lokacijo počitniškega bivališča.

Drug dejavnik, ki ga le redkokdaj upoštevamo, je socialno-geografski oziroma generacijski. V okviru omenjenih koncentracij počitniških bivališč se kažejo zgostitve določenih socialnih skupin v ustrezni oddaljenosti od inovacijskega središča oziroma na izbranih lokacijah v alpskem svetu. Stara, klasična jedra turizma kažejo, recimo ji kar generacijsko pogojenost počitniških bivališč. Pogosto je že tretja generacija lastnikov, ki je v vseh treh obdobjih lastništva izrabljala omenjeno nepremičnino v rekreacijske namene. Tej skupini sorodna je tista, ki je v istem okolju, ponavadi alpskega pojezerja, v novejšem času pridobila počitniško bivališče. Zaradi specifičnih pogojev, v katerih prihaja do tega alohtonega lastništva, ji recimo kar skupina "na novo obogatenih".

Segregaciji v okviru lokacije počitniškega bivališča pa lahko sledimo tudi izven klasičnih turističnih centrov. Pri tem bi morali ločiti predvsem med zimsko-športnimi središči in počitniškimi bivališči na ostalem podeželju. Medtem ko prevladuje v zimsko-športnih središčih pravo alohtono lastništvo počitniških bivališč (neredko apartmanov), ki je vezano na mlajše in srednje generacija lastnikov (na Bledu, na primer, nasprotno le starejši lastniki) iz Ljubljane in drugih republiških središč, je lastništvo počitniških bivališč drugod na podeželju bolj pestro, predvsem pa emotivno bolj vezano na tamkajšnjo kulturno pokrajino. Ugotovili smo, da je vrsta lastnikov počitniških bivališč po vaseh (na primer v bohinjskih vaseh) in planinah preživela otroštvo v istem ali bližnjem kraju, iz katerega so se po šolanju izselili in nastanili v mestu, da bi se sedaj zopet, z občasno poselitvijo, vrnili na podeželje v območje, ki ga dobro poznajo še iz otroštva. Delež, recimo jim kar "alohtonih domačinov" je v dolinskih vaseh in zaselkih visokogorskih pobočij veliko večji kot na njim pripadajočih planinah.

Planinsko pašništvo je bilo deležno tako dolgotrajnega zapostavljanja, da se je zdelo domačinom najustreznejše prodati tisto, kar se je še prodati dalo. Zato je med alohtonimi kupci parcel na planinah in kasnejših lastnikov počitniških bivališč najbolj pestra struktura gospodinjstev. Ta sega od že poprej omenjenih "alohtonih domačinov" do pravega mestnega prebivalstva in predvsem prebivalcev lokalnih urbanih središč. Motivi večine lastnikov počitniških bivališč na planinah še zdaleč niso tako pogojeni z naložbo kapitala kot je recimo temu delno primer v obeh poprej omenjenih kategorijah alohtonih lastnikov

(v alpskem pojezerju in zimsko-športnih centrih), temveč jih, včasih tudi pretirano, vodijo naravoljubiteljski nagibi (z izjemami, ki potrjujejo pravilo!).

III.

Preference pri izbiri lokacije so kriterij, ki neredko dodatno (ob gravitacijskem, urbanem, juridičnem...) opredeljujejo razmeščanje počitniških bivališč v alpskem svetu Slovenije. Predvsem se zdi, da lastniki počitniških bivališč posebej cenijo atraktivnosti kulturne pokrajine, ki morajo biti v neposredni bližini, po možnosti v kratki razdalji med inicialnim in receptivnim bivališčem, in nekatere posebnosti lokacije počitniških bivališč (bližino odprte meje, urejeno turistično infrastrukturo, "naravnost" alpskega okolja ...). Teze, da bi naj imela depopulacijska območja več počitniških bivališč (npr. Trenta) ali da bi po številu počitniških bivališč še posebej izstopale panoramske lege, se niso pokazale kot ustrezne in prenosljive v naš alpski svet. Prevladujejo lokacije v dolinah in na obrobju visokogorskega sveta, kjer je še posebej cenjena bližina voda ali turistične infrastrukture. Porast počitniških bivališč je sicer v pozitivnem razmerju s prestrukturiranjem gospodinjstev iz kmečkih v polkmečka (redkeje nekmečka), vendar ne v tako hitrem procesu preobrazbe kot je temu splošen primer. Vzporedno s tem procesom je, poleg novogradenj, vedno več preurejenih kmečkih domov v počitniške hiše.

V Sloveniji so se na podlagi preferenčnih kriterijev, oblikovanih na podlagi zasebne ponudbe in povpraševanja (o ustreznem družbenem kanaliziranju ne moremo govoriti!) izoblikovali naslednji tipi oziroma območja počitniških bivališč:

- aleje počitniških bivališč (na visokogorskih kraških platojih in na robnem dolinsko-gorskem podeželju),
- zaključeni zaselki počitniških bivališč na urbaniziranem podeželju (v pojezerski pokrajini in ob zimsko-športnih centrih),
- raztreseni zaselki počitniških bivališč na podeželju (na planinah in ob posameznih vaseh),
- osamela počitniška bivališča v vaseh in na podeželju (kot izraz preobrazbe vasi, gospodarskih poslopij v vasi in na vaških zemljiščih).

Vsaka od omenjenih skupin počitniških bivališč drugače oblikuje, vpliva in učinkuje na prostor, procese v prostoru in rabo, izgled in funkcijo kulturne pokrajine. Najpogosteje jim pridajamo vlogo neposrednih in posrednih preoblikovalcev alpske kulturne pokrajine v Sloveniji. Njihove učinke v glavnem delimo v pozitivne in negativne, čeprav bi za večino lahko trdili, da imajo obe plati. Pričujoča matrika oziroma modelna predstavitev interakcije med počitniškimi bivališči v alpskem svetu Slovenije in okoliškim prostorom, naj bi poenostavila, posplošila in poenotila gledanja na to problematiko.

VREDNOTENJE UČINKOV POČITNIŠKIH BIVALIŠČ NA PREOBRAZBO SLOVENSKEGA ALPSKEGA SVETA

UČINKI POČITNIŠKIH BIVALIŠČ

NEPOSREDNI UČINKI

POSREDNI UČINKI

URBANI

FUNKCIJSKI

URBANI

FUNKCIJSKI

<u>Positivni:</u>	<u>Negativni:</u>	<u>Positivni:</u>	<u>Negativni:</u>	<u>Positivni:</u>	<u>Negativni:</u>	<u>Positivni:</u>	<u>Negativni:</u>
<ul style="list-style-type: none"> - nove stanovanjske enote - obnova in sanacija poslopij - raba pripadajočih zemljišč (in socialnega preloga) - gradnja in izboljšava prometnega omrežja in infrastrukture nasploh - dopolnitev turistične ponudbe 	<ul style="list-style-type: none"> - neustrezna velikost in oblika počitniškega bivališča - ograjevanje parcel, ki pripadajo počitniškemu bivališču - neplanska urbanizacija podeželja - gradnja v doslej neposeljenih območjih - divja ("črna") gradnja - ekološka obremenjenost in onesnaževanje - nenormalno zviševanje cene zemljišča 	<ul style="list-style-type: none"> - vlaganje v obnovo vasi, hiš, infrastrukture - delo in zaslužek lokalnemu prebivalstvu - pomoč in nasveti pri kmečkih opravilih - odkup pridelkov - vplivnost in pomoč pri revitalizaciji podeželja - dohodek/davki (tudi od oddajanja počitniških bivališč) - vnašanje urbanih navad (sanitarije...) 	<ul style="list-style-type: none"> - intenzivnost rabe posebnih in družbenih površin - uničevanje vegetacije - vpliv na spremembe živinorejskega in kmetijskega delovnega procesa - vnašanje urbanih navad (pranje avtomobilov...) - ekološko obremenjevanje in onesnaževanje (ob športnih dejavnostih) - alchtonost lastništva (onemogoča enotno pravno regulativo) - povečevanje turističnega obiska in dejavnosti - povečevanje motornega prometa 	<ul style="list-style-type: none"> - ohranitev posebitve - vzdrževanje lokalne infrastrukture - povečevanje števila obratov, namenjenih turistom - izboljšanje frekvence prometnih sredstev (redni avtobusni prevoz) - spremembe v opremlitvi hiš na podeželju - izgradnja poti za motorni promet 	<ul style="list-style-type: none"> - pretisnana "egoizacija" prostora - spremembe v izgledu kmečkega doma - izgradnja poti za motorni promet (poseg v gozd) 	<ul style="list-style-type: none"> - polifunkcionalnost alpskega sveta - zviševanje standarda - vnašanje novih navad - pomlajevanje podeželja in zimsko-sportnih turističnih središč - bogatenje alpskega podeželja in mest 	<ul style="list-style-type: none"> - predvzeta odločitev lastnikov počitniških bivališč - opuščanje klasičnih oblik proizvodnje - ostarevanje klasičnih turističnih središč - enostranskost ponudbe in rabe prostora - motorni promet (dvigovanje prahu...)

Nekatera območja slovenskega alpskega sveta čutijo v pretežni meri dobre in slabe strani učinkovanja počitniških bivališč na izgled in rabo kulturne pokrajine. Ponekod so si lastniki pridobili celo prednostno pravico nad odločanjem o razvoju kraja in območja. To ne izključuje negativnih posledic, kot recimo pridobitve prednostne pravice nad odločanjem o izrabi posameznega privlačnega območja, ima pa vrsto pozitivnih aspektov: ohranjanje poselitve v širšem alpskem prostoru, vnašanje novih idej o rabi in izgledu podeželske pokrajine (ne vedno v skladu s splošnimi družbenimi smernicami), bagatenje zasebnega in družbenega proračuna in izboljšanje standarda avtohtonemu prebivalstvu, plemenitenje turističnega gospodarstva z novimi, vedno bolj iskanimi kapacitetami, zaslužek trgovski, prometni, turistični in drugim dejavnostim ...

Skladno z v delu poudarjeno dvojnostjo - namreč urbano in funkcijsko (torej rekreativno-turistično) - je vpliv počitniških bivališč na preoblikovanje alpske pokrajine dualističen, če ne celo polivalenten. Urbane oblike s stavbami, infrastrukturnim omrežjem so neposreden odraz splošne stanovanjske izgradnje in izboljšanja omrežja komunikacij v Sloveniji, funkcijsko pa preko rekreativnih zahtev, ki jih postavljajo, vplivajo na prebivalstveni razvoj (povečanje števila delovnih mest v gradbeništvu, prometu, turizmu...) in dohodkovna razmerja v družbeni skupnosti ter pri zasebnih gospodinjstvih. Posredno pripomorejo tudi k hitrejši deagrarizaciji, a tudi specializaciji kmetijskih obratov na podeželju.

V alpski pokrajini so se oblikovali novi odnosi na relaciji podeželje-mesto oziroma med receptivnimi in inicialnimi območji počitniških bivališč. Te spremembe prostorsko-organizacijske, ekonomske in socialne narave bistveno vplivajo na socio-ekonomsko strukturo tamkajšnjega prebivalstva in preko njih na rabo kulturne pokrajine. Stavbni fond počitniških bivališč je velikokrat po urejenosti vzgled domačim, zaradi česar prihaja do bolj ali manj enotne, recimo ji kar "neoalpske" arhitekture. Sanacije in rekonstrukcije starejših poslopij z modernimi sredstvi in materiali dodatno spremene izgled naselij. Vendar ni deležen spremembe le zunanji izgled alpskega podeželja, vasi in turističnih središč. Prebivalstvena struktura je bodisi začasno, sčasoma pa predvsem v mestu bližnjemu podeželju in v turističnih centrih vedno pogosteje deležna preobrazbe v starostnem in socialnem pogledu. Počitniška bivališča v klasičnih turističnih centrih so pogosto predvidena kot stanovanja za prebivanja na stara leta, zimsko-športna središča pa izkazujejo, upoštevajoč obiskovalce, nadpovprečno mlado strukturo prebivalstva. Podeželje z dobrimi prometnicami k zaposlitvenim centrom ponovno oživlja zaradi občasne, toda vedno daljše poselitve počitniškega bivališča.

Dolgoročno in kratkoročno se gradnja in obiski počitniških bivališč odražajo še v gospodarskem pogledu. Najpoprej je treba omeniti dohodke, ki so jih deležni prodajalci parcel alpskega dolinskega in visokogorskega sveta in ki so neredko kmetje, torej lastniki večine zemljišč, producenti hrane in negovalci kulturne pokrajine. Z dohodkom, ki so ga pridobili s prodajo nepremičnin (gospodarskih poslopij in parcel) sanirajo ne le prej omenjeni urbani videz hiše in pripadajočih poslopij, temveč ga preusmerijo tudi v obnovo tehnične opreme kmetijskega

obrata. Ta prehod že presega potrebe, ki jih tako zmanjšan obseg kmetije zahteva.

Ugodno se odražajo številnejši obiski tudi na gostinsko in trgovsko dejavnost, posebno še, če upoštevamo, da je kar nekaj gospodinjstev, ki imajo počitniško bivališče v Alpah, trdilo, da je "življenje tam cenejše". To pomeni, da nenazadnje intenzivno izrabljajo lokalno ponudbo trgovin, gostišč in drugih turističnih obratov. Vendar "enoličnost obiskovati vedno isti kraj" in družbeno-ekonomska situacija ne stimulirata nadaljnje povečevanja obiskov počitniških bivališč. Poleti 1983 smo ugotovili, da nekaj počitniških bivališč že leta dolgo ni bilo obiskanih. Obetajo se nam v bodoče razvaline, podrtije počitniških hiš.

IV.

Predstave o tem, kakšno okolje rekreacije si človek dvajsetega stoletja naših urbanih središč želi v alpskem svetu, smo registrirali. Na podlagi registracije stalnih in občasnih bivališč smo ugotovili, da je idealna predstava o kvaliteti življenja v neposredni zvezi z življenjem v dveh okoljih: mestnem, z vsemi prednostmi (in hibami) urbanega načina življenja, in podeželskem, s prednostmi, ki jih nudi predvsem "narava - priroda" oziroma kompleks učinkov alpskega naravnega in kulturnega prostora. Razdvojenost med mestom in podeželjem je pogojevalo dvojno obliko poselitve: v mestih družbeno gradnjo stanovanj v blokkih in stolpnicah, na podeželju individualno gradnjo počitniških hišic. Do kanaliziranja gradbenih dejavnosti oziroma uskladitve interesov in želja ni prišlo. V primeru, da bi počitniška bivališča ustrezno vrednotili in se do njih pozitivno izrekli v urbanem in funkcijskem pogledu, bi številni problemi, s katerimi se danes v alpskem svetu ukvarjamo, odpadli. Predvsem ne bi šlo za stihijsko obliko posega v prostor in neurejenost turistične ponudbe, ki se tej obliki rekreacije (a tudi možne turistične ponudbe) ne posveča.

Mestno poselitev oziroma beg v mesta so pogojevale socialne razmere, pravzaprav delovna mesta, ki so omogočala socialno varnost; poselitev podeželja s počitniškimi bivališči pa opredeljujeta dva dejavnika: rekreacijski in "posestniški". V zadnje omenjenem se deloma razlikuje lastništvo počitniških bivališč pri nas od tistih v alpskem sosodstvu, saj je nepremičnina v lasti skorajda edina oblika naložbe kapitala v socialistični družbi. Težko bi dejali, da so zaradi tega moteč dejavnik v alpski pokrajini. Bolj moti neorganiziranost in individualna pogojenost izgradnje počitniških bivališč v večjem delu naših Alp, z izjemo nekaterih turističnih središč.